

**Pregled stanja online
rodno zasnovanog nasilja u Bosni i Hercegovini,
Hrvatskoj, Crnoj Gori i Srbiji**

Naslov: Pregled stanja online rodno zasnovanog nasilja u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Crnoj Gori i Srbiji

Na analizi radile:

Za One World Platform: Aida Salihović i Valida Hromadžić

Za Alternativni centar za devojke: Andrijana Kocić, Jelena Memet i Anita Dragosavac

U izradi analize konsultovani/e:

Milena Vasić , pravna analiza za Srbiju i Hrvatsku

Maida Zagorac, pravna analiza za BiH i Crnu Goru

Jasmina Todorović, pregled i konsultacije

Svetlana Durković, pregled i konsultacije

Azra Čaušević, pregled i konsultacije

Izdavač:

Alternativni centar za devojke, Kruševac

Naziv i mjesto štamparije:

Copy studio 88, Kruševac

Lektura:

Azra Hodžić-Čavkić, BHS jezici

Sonja Antić, srpski jezik

Dizajn i prelom: Erna Ključić

Tiraž: 100 komada

Godina: 2019.

ISBN: 978-86-901024-0-2

Content is licenced under a Creative Commons Attribution 4.0 International licence.

Sadržaj

Sadržaj	4
Pojmovnik	6
O problemu online rodno zasnovanog nasilja	9
O istraživanju i metodologija	13
Statistički podaci o rodno zasnovanom nasilju uz prikaz dubinskih intervju	18
Pravni okvir s fokusom na regulaciju rodno zasnovanog nasilja	36
Pravni okvir Bosne i Hercegovine.....	36
Pravni okvir u Republici Srbiji	44
Pravni okvir Crne Gore.....	55
Pravni okvir u Republici Hrvatskoj.....	59
Analiza rada institucija i ministarstava i njihovih nadležnosti	63
Ministarstva i institucije u Bosni i Hercegovini	63
Agencija za zaštitu ličnih podataka u BiH.....	63
Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BH	65
Regulatorna agencija za komunikacije BiH	67
Ministarstvo sigurnosti BiH	68
Ministarstvo komunikacija i prometa BiH.....	69
Federalno ministarstvo prometa i komunikacija	70
Ministarstvo saobraćaja i veza Republike Srpske.....	70
Ministarstvo unutrašnjih poslova Federacije BiH	70
Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske	72
Agencija za informaciono društvo Republike Srpske	73
Ministarstvo nauke i tehnologije RS	75
Brčko distrikt	75
Udruženje “Mreža policijskih službenica”	76
Analiza rada institucija i nezavisnih državnih organa u Republici Srbiji	78

Dubinski intervjui sa predstavnicima i predstavnicama institucija i nezavisnih tela u Srbiji.....	82
Pregled rada institucija i ministarstava u Crnoj Gori.....	85
Ministarstvo unutrašnjih poslova Crne Gore.....	85
Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije Crne Gore	86
CIRT (eng. Computer Incident Response Team)	87
Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost.....	90
Agencija za zaštitu ličnih podataka i slobodan pristup informacijama	91
Ministarstvo za ljudska i manjinska prava	92
Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore	93
Opći uslovi korišćenja i politike privatnosti pružatelja usluga interneta i mobilne telefonije	95
Pružatelji usluga interneta i mobilne telefonije u Bosni i Hercegovini	95
Pružaoци internet usluga i mobilne telefonije u Republici Srbiji	100
Pružatelji internet-usluga i telekomunikacijski operateri u Crnoj Gori.....	108
Pružaoци internet usluga i mobilni operateri u Republici Hrvatskoj	114
Opšti zaključak.....	119
Aneksi.....	123
I Online upitnik sa odgovorima ispitanika/ca.....	123
II Dopuna političkog uređenja Bosne i Hercegovine – pojednostavljeni prikaz	146
III Dopuna pravnog okvir za Bosnu i Hercegovinu	149
IV Dopuna pravnog okvira Crne Gore	177
V Dopuna analize pravnog okvira za Republiku Hrvatsku	190
VI Dopuna analize rada institucija i ministarstava Bosne i Hercegovine ..	195
VII Preporuke proistekle iz analize pravnog okvira Republike Srbije	209
VIII Dopuna analize intervjua sa braniteljima i braniteljicama ljudskih prava u Srbiji.....	212

Pojmovnik

Skraćenice i pojmovi

ACZD – Alternativni centar za devojke

AIDRS – Agencija za informaciono društvo Republike Srpske

APC – Asocijacija za progresivne komunikacije

ARSBİH – Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine

CEDAW – Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena

CERT – Computer Emergency Response Team (Tim za reagovanje u vanrednim situacijama)

Cyber (kibernetički) kriminal – Oblik kriminalnog ponašanja, kod koga se korišćenje kompjuterske tehnologije i informacionih sistema ispoljava kao način izvršenja krivičnog dela, gdje se kompjuter ili računarska mreža upotrebljavaju kao sredstvo ili cilj izvršenja.

EMMAUS (Međunarodni forum solidarnosti) – Dio međunarodne organizacije “Emmaus International”, osnovana i u Bosni i Hercegovini 1999. godine u Gračanici s ciljem pružanja pomoći svim ugroženim kategorijama stanovništva.

ENKRIPCİJA – Proces šifriranja poruka ili informacija tako da se učine nečitljivim, nerazumljivim svima onima koji nemaju „ključ“ kojim se poruka ili informacija dešifrira.

ESLJP – Evropski sud za ljudska prava

FBiH – Federacija Bosne i Hercegovine

FUP – Federalna uprava policije

GAP – Gender akcioni plan

Gender akcioni plan – “Strategija kojom se definiraju programski ciljevi za ostvarivanje ravnopravnosti spolova u svim oblastima društvenog života i rada, u javnoj i privatnoj sferi.” (ZoRS)

IKT – Informaciono-komunikacione tehnologije

ISP – Internet Service Provider (Pružaoi internet-usluga)

Istanbulska konvencija – Konvencija Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici

ITU – Međunarodna unija telekomunikacija

Kritična infrastruktura – Infrastruktura koja je vitalna za neku zemlju ili zajednicu i čije oštećenje ili gubitak vodi do gubitka isporuke neke usluge.

LGBTIQ – Lezbijke, gejevi, biseksualne, transrodne, interseksualne i queer osobe

MEME (mim) - Dio medija (slika, videozapis, tekst i sl.) često duhovit, koji se brzo širi putem interneta

MUP – Ministarstvo unutrašnjih poslova

NVO – Nevladine organizacije

OIB – Odjeljenje za informacionu bezbjednost

OWP – One World Platform (Fodacija Platforma Jedan Svijet)

RAK – Regulatorna agencija za komunikacije

RATEL – Regulatorna agencija za elektronske komunikacije

Ravnopravnost spolova – „Ravnopravnost spolova znači da su osoba muškog i ženskog spola jednako prisutne u svim područjima javnog i privatnog života, da imaju jednak status, jednake mogućnosti za ostvarivanje svih prava, kao i jednaku korist od ostvarenih rezultata.“ (ZoRS)

Rod (Gender) – „Individualni konstrukt vlastitog identiteta/izražavanja koji potvrđuje, negira i/ili nadilazi društveno zadane i formirane spolne i rodne uloge “muškaraca” i “žena”, kao i cijelu binarnu osnovu “muškog” i

“ženskog”. Također, rod je i društveni konstrukt spola koji sam po sebi određuje društvene uloge “muškaraca” i “žena.”¹

Rodno zasnovano nasilje – Različiti oblici nasilja, uključujući fizičko, seksualno, psihološko, ekonomsko, a koje je usmjereno ka osobama zbog njihovog spola/roda, te za posljedice ima nanošenje povreda, prouzrokovanje patnje, ugrožavanje sigurnosti, kao i kršenje drugih ljudskih prava. **Online rodno zasnovano nasilje** odgovara definiciji ovog nasilja, s tim što se dešava na internetu/u cyber prostoru.

RS – Republika Srpska

SARNET – Akademska i istraživačka mreža Republike Srpske

UN – Ujedinjeni narodi (Ujedinjene nacije)

USAID – United States Agency for International Development (Američka državna agencija za međunarodni razvoj)

Vijeće Evrope – Međunarodna organizacija 47 država članica šire evropske regije koja promovira saradnju u oblasti pravnih standarda, ljudskih prava, demokratskog razvoja, vladavine prava i kulturne saradnje.

VTK – Visokotehnološki kriminal

WPON – Women Police Officers Network (Mreža policijskih službenica)

ZoRS – Zakon o ravnopravnosti spolova

ZoZD – Zakon o zabrani diskriminacije

Napomena:

Termini – online/digitalno/cyber su sinonimi koji će u daljem tekstu biti korišćeni u skladu sa tim u kojoj državi je koji termin češće u upotrebi.

---

¹ <http://zenskasoba.hr/wp-content/uploads/2013/05/KREACIJA1.pdf>

O problemu online rodno zasnovanog nasilja

Univerzalna definicija rodno zasnovanog nasilja kao takva ne postoji, ali za početak podsjećamo na definiciju koja je data UN-ovom deklaracijom o eliminaciji nasilja nad ženama, koja nasilje nad ženama definira kao „bilo koji čin nasilja zasnovanog na spolnoj/rodnoj osnovi koje rezultira ili može rezultirati fizičkom, spolnom ili psihološkom povredom ili patnjom žene, uključujući i prijetnje takvim djelima, silu ili svojevrijedno oduzimanje slobode, bilo u javnom ili privatnom životu.“²

Pojavom informaciono-komunikacionih tehnologija koje su sve prisutnije i koje su postale primarni oblik komunikacije kako u poslovnim, tako u privatnim i društvenim odnosima, dolazimo do potrebe da prepoznamo i definiramo i pojavu online rodno zasnovanog nasilja. Informaciono-komunikacione tehnologije (u daljem tekstu IKT) kao i svaki alat može biti korišćen za ljudski napredak i obogaćivanje ljudskih života, ali istovremeno može poslužiti i za nanošenje fizičke, emocionalne, kao i ekonomske štete. S tim u vezi, online rodno zasnovano nasilje podrazumijeva različite oblike nasilja koji se dešavaju u online prostoru, usmjereni su ka osobama zbog njihovog spola/roda, te za posljedice imaju nanošenje povreda, prouzrokovanje patnje, ugrožavanje sigurnosti, kao i kršenje drugih ljudskih prava. Žene predstavljaju najugroženiju skupinu u slučaju ovakvih vrsta nasilja, kao i pripadnici i pripadnice LGBTIQ populacije.

Kada je u pitanju rodno zasnovano nasilje, bilo u državama regije, ili u svijetu uopće, dostupni statistički podaci su poražavajući. Ilustracije radi, postoji podatak da je 52,8% žena u Bosni i Hercegovini iskusilo neku vrstu nasilja do svoje 15. godine³. Podaci za Crnu Goru govore da je 42% žena⁴, odnosno skoro

---

²<http://www.un.org/documents/ga/res/48/a48r104.htm>

³ <https://arsbih.gov.ba/nasilje-nad-zenama-i-nasilje-u-porodici/>

⁴ <http://www.mmp.gov.me/organizacija/odjeljenje-za-poslove-rodne-ravnopravnosti/184058/Rodna-ravnopravnost-u-obrazovanju-sa-posebnim-osvrtnom-na-rodno-zasnovano-nasilje.html>

svaka druga žena⁵, tokom života bilo izloženo nekoj vrsti nasilja od strane muža ili partnera. Ni Srbija⁶ ne zaostaje kada su u pitanju ove brojke, te statistika pokazuje da svaka druga žena u Srbiji preživi neki oblik nasilja, bilo fizičko, seksualno, psihološko ili ekonomsko nasilje⁷. Iako i zvanično dio EU, podaci o Hrvatskoj⁸ također svjedoče o alarmantnom stanju u toj zemlji, a jedan od dostupnih podataka pokazuje da je u prvih devet mjeseci 2018. godine sedam žena izgubilo život⁹ zbog nasilja u obiteljskoj ili partnerskoj vezi.

Kako online rodno zasnovano nasilje nije nova vrsta nasilja, već samo online očitavanje onog što se dešava u širem društvu, može se reći da je to nasilje koje se sa offline prostora prenijelo u online. Ucjene, prijetnje smrću, proganjanje, uhođenje, ugrožavanje sigurnosti, spolno uznemiravanje, spolne ucjene, neovlašćeno optičko (fotografsko) i tonsko (zvučno) snimanje i distribuiranje i prikazivanje, sve su to djela koja se dešavaju u fizičkom prostoru i kao takva su definirana krivičnim zakonima država koje su bile obuhvaćene ovim istraživanjem, što je predstavljeno dalje u tekstu. Također, sva pobrojana krivična djela prisutna su i u online svijetu, ali je posebno pitanje da li su i kako regulirana.

Neprofitna organizacija One World Platform¹⁰ od 2007. godine bavi se pitanjima online rodno zasnovanog nasilja te je pokušala mapirati slučajeve ovakvog nasilja u Bosni i Hercegovini i rezultati se mogu vidjeti na [mapi](#)¹¹.

---

⁵ <http://www.mmp.gov.me/organizacija/odjeljenje-za-poslove-rodne-ravnopravnosti/184058/Rodna-ravnopravnost-u-obrazovanju-sa-posebnim-osvrtnom-na-rodno-zasnovano-nasilje.html>

⁶ <http://www.ljudskaprava.gov.rs/sh/press/vesti/medunarodni-dan-borbe-protiv-nasilja-nad-zenama-o>

⁷ <http://www.ljudskaprava.gov.rs/sh/press/vesti/medunarodni-dan-borbe-protiv-nasilja-nad-zenama-o>

⁸ <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/policija-predstavila-podatke-o-nasilju-nad-zenama-u-prvih-deset-mjeseci-ove-godine-ubijeno-sedam-zena---539933.html>

⁹ <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/policija-predstavila-podatke-o-nasilju-nad-zenama-u-prvih-deset-mjeseci-ove-godine-ubijeno-sedam-zena---539933.html>

¹⁰ <http://oneworldplatform.net>

¹¹

<https://www.takebackthetech.net/mapit/reports/index?sw=18.125983%2C43.773424&ne=18.685797%2C43.892301&z=8>

Tokom rada OWP-a, uočena je učestalost nasilja nad ženama i marginaliziranim grupama, naročito potpomognuto tehnologijom u porastu. Najčešće dokumentirani slučajevi su online uhođenje, seksualno uznemiravanje, nadzor i neovlašćena upotreba i manipulacija ličnim podacima, uključujući slike i videozapise s ciljem nanošenja štete. Glavna zabrinutost je da žene i djevojke, koje su doživjele neke od navedenih vidova nasilja, ne znaju šta učiniti da zaustave zlostavljanje, koje slučajeve mogu prijaviti, kome trebaju prijaviti i koju pomoć mogu dobiti. Politike, propisi ili usluge koje odgovaraju na online nasilje ne postoje ili su neadekvatne, te je hitno potrebno izgraditi kapacitete žena i djevojkica, koje će u svakom momentu znati prepoznati i adekvatno reagirati na ovaj vid nasilja, a posebno aktivista/ica koji/e su zbog svog rada i vidljivosti najčešća meta online nasilja.

Nastavljajući svoje napore u borbi protiv online rodno zasnovanog nasilja, One World Platform je 2015. godine u saradnji sa Asocijacijom za progresivne komunikacije (APC) uradio analizu pod nazivom "Zaustavi nasilje: ženska prava i sigurnost na internetu." Kroz analizu zakonodavstva Bosne i Hercegovine, lokalnih internet-posrednika, mapiranja virtuelnog nasilja u BiH, analiziranja individualnih slučajeva virtualnog nasilja u BiH, te predstavljanja studije slučaja svjetskih društvenih mreža (Facebook, Twitter, You Tube) gdje su analizirane njihove politike sigurnosti, ovaj izvještaj je mapirao situaciju i izazove kada su u pitanju slučajevi online nasilja nad ženama i djevojčicama. Rezultati ove analize pokazali su da postoje zakoni koji definiraju i prepoznaju nasilje nad ženama, ali da ne postoje posebne odredbe na koje se može pozvati u slučaju nasilja nad ženama koje je potpomognuto upotrebom tehnologije. Iako postoji Zakoni o zaštiti ličnih podataka BiH i Zakon o elektronskom pravnom i poslovnom prometu, oni su vezani za informaciono-komunikacione tehnologije (IKT) u BiH (npr. sajber-kriminal, privatnost, e-trgovina itd.), ali u njima ne postoje odredbe koje se tiču nasilja nad ženama uz upotrebu tehnologije.

Alternativni centar za devojke¹² u Kruševcu svojim programom od 2014. godine obuhvata rad na prevenciji rodno zasnovanog online nasilja, kao i na jačanju kapaciteta organizacija civilnog društva koje se bave ženskim pravima

---

¹² <http://www.alternativegirlscenter.org>

u domenu razvijanja bezbjednosnih politika i saznanja iz sfere informaciono-komunikacionih tehnologija.

Internet ne poznaje granice, tako da online rodno zasnovano nasilje nije fenomen koji se javlja samo u određenim državama ili u određenim slojevima društva. U saradnji sa Alternativnim centrom za devojke Kruševac, OWP je 2018. godine u namjeri da proširi borbu protiv ovog vida nasilja počeo s implementacijom projekta „Zaustavimo rodno zasnovano nasilje – budimo pokret“¹³ uz finansijsku podršku Fondacije TRAG i OAK. Kao partnerske organizacije na ovom projektu, Alternativni centar za devojke Kruševac i One World Platform inicirale su i sprovele istraživanje u četiri balkanske države: u Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori, Hrvatskoj i Srbiji. Ponukane porastom broja slučajeva online rodno zasnovanog nasilja i još uvijek nepostojećim ograničenjima zakonske regulative za sankcionisanje ovog vida nasilja, projekat ima cilj omogućiti aktivistima/icama iz Bosne i Hercegovine, Srbije, Crne Gore i Hrvatske da se suprotstave online nasilju nad ženama, uz stvaranje jakih mreža sačinjenih od pojedinaca/ki i organizacija, koji/e će biti u mogućnosti pristupiti internetu politički, kao i svakom drugom javnom prostoru. Inicijalna svrha projekta je prepoznavanje pojave online rodno zasnovanog nasilja, koje nije ništa drugačije od onog nasilja koje se dešava u realnom (offline) prostoru.

Istaživanje je ujedno i alat kako bi se dugoročno formirale i održale neformalne mreže koje bi spontano reagirale na napade, dijelile strategije, produbljivale svoje razumijevanje tehnologije i izgrađivale saveze sa drugim aktivistima/cama, uključujući aktiviste/ice za digitalna i internet prava. Istraživanje će poslužiti i prikupljanju dokaza koji mogu podržati formiranje učinkovitih politika koje bi trebale štititi prava pojedinačnih korisnika i kreiranju pravnih lijekova za sve veću učestalost nasilja i napada potpomognutih tehnologijom.

---

¹³ Finansijsku podršku ovom projektu dale su fondacije TRAG i OAK.

O istraživanju i metodologija

Polazeći od premise da se online nasilje najčešće dešava osobama ženskog spola, te manjinama i osobama koje su više eksponirane u javnosti kroz svoj rad na pitanjima ženskih prava i prava manjina, cilj ovog istraživanja, kao i cjelokupnog projekta bio je da se mapira stanje u Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori, Srbiji i Hrvatskoj uključujući statistiku kada je u pitanju online rodno zasnovano nasilje, individualne slučajeve, pregled odgovornih institucija, te zakonodavstva i pravnih okvira. Planirano je da se rezultati istraživanja iskoriste za izgradnju kapaciteta žena i djevojaka, a posebno aktivista/ica koji/e su zbog svog rada i vidljivosti na čelu online valova uznemiravanja i nasilja, te je samim tim dugoročni cilj zagovaranje vidljivosti ovog tipa nasilja na regionalnim i nacionalnim nivoima kada su u pitanju online nasilje i internet prava. Odabir zemalja baziran je na njihovoj jezičkoj sličnosti i geografskoj bliskosti.

Istraživanje je podijeljeno u četiri, odnosno šest dijelova, i to:

1. Upitnik o online rodno zasnovanom nasilju;
  - 1.1. Individualni dubinski intervjui s aktivistima i aktivisticama;
2. Pravni okvir za rodnu ravnopravnost s fokusom na regulaciju rodno zasnovanog nasilja;
3. Pregled rada i nadležnosti relevantnih ministarstava/institucija;
  - 3.1. Dubinski intervjui s predstavnicima/cama institucija, ministarstava i nezavisnih organa;
4. Analiza pružaoca internet-usluga (ISP) i telekom-operatera.

Online upitniku koji se bavio rodno zasnovanim nasiljem na internetu, a koji je bio namijenjen aktivistima/cama, pristupilo je 255, a u potpunosti ga ispunilo 167 osoba. Prethodno je izvršeno mapiranje svih relevantnih organizacija koje se bave ženskim pravima, pravima LGBTIQ osoba i ljudskim pravima uopće u sve četiri države, kako bi upitnik na kraju bio poslan na prave adrese, što se također odvijalo putem interneta. Upitnik je bio postavljen na sigurnoj platformi LimeSurvey u svrhu zaštite ličnih podataka i potencijalno osjetljivih odgovora. Upitnik je sadržavao 37 pitanja, te je imao cilj ispitati zastupljenost korišćenja interneta u aktivističkim djelovanjima, upoznatost

aktivista/ica s pojavama online nasilja u društvu uopće, zatim upoznatost i eventualna iskustva s online nasiljem usmjerenim na organizacije, te individualna iskustva i susretanja s nekim od oblika online nasilja. Pored toga da li ispitanici/e prepoznaju šta je online nasilje, cilj je bio ispitati da li reagiraju na to nasilje, kako, da li prijavljuju policiji ili nekome drugom, odnosno koji su njihovi mehanizmi borbe protiv online nasilja. Upitnik je sadržavao i opciju da aktivisti/ce ostave svoje podatke, te da kasnije anonimno, kroz dubinske intervjuje, podijele svoja iskustva online rodno zasnovanog nasilja.

Ovaj upitnik imao je i svoja ograničenja kao što se može vidjeti iz broja ispitanika/ca koji su pristupili upitniku, odnosno broja koji je upitnik završio do kraja. Naš jedini način da motiviramo individue i organizacije da ispune upitnik bio je periodično slanje e-mailova podsjećanja. Također, činjenica da neke od organizacija možda i nisu čule za OWP i ACZD doprinosi generalnom nepovjerenju, jer je potpuno druga situacija kada lično animiramo prijatelje/ice, poznanike/ce i druge partnerske organizacije.

Drugo ograničenje je da iako su ispitanici/e pristali/e na dubinske intervjuje i ostavili svoje kontakte, u trenutku kada je bilo potrebno provesti dubinske intervjuje, osobe nisu odgovarale na upite, što je konkretno bio slučaj sa ispitanicima/cama iz Bosne i Hercegovine. Razlozi mogu biti različiti: ispitanici/ce su se predomislili/e iz različitih i nama nepoznatih razloga, naši mejlovi su završili u spamu ili osobe jednostavno ovo više nisu smatrale relevantnim, što apsolutno poštujemo i prihvatamo.

Upitnik se fokusira na aktiviste/ice iz oblasti prava žena, LGBTIQ populacije, te ljudskih prava uopće jer su upravo ljudi koji se bave aktivizmom i zagovaranjem ljudskih prava na svim poljima stalna meta nasilja, a posebno online nasilja. Drugi razlog je svakako jačanje kapaciteta i izgradnja pokreta, kako bi se svijest o ovom problemu dalje širila kroz različite organizacije i individue koje se bave aktivizmom.

Kroz upitnik i njegovom analizom došlo se do osoba za dubinske individualne intervjuje, te smo na kraju imale priliku razgovarati s tri aktivistice iz Bosne i Hercegovine, te pet aktivista/ica iz Srbije. Intervjui nisu rađeni s osobama iz Crne Gore i Hrvatske zbog nemogućnosti obavljanja intervjuja uživo.

Individualni dubinski intervjui, kao i sam upitnik, umnogome su pomogli da se identificiraju glavni problemi na organizacionom i individualnom nivou kako bi se dalje krenulo u pregled institucija, zakonodavstva, te potencijalnih pravnih lijekova i načina da se online rodno zasnovano nasilje regulira. Kao i kod dubinskih intervjua s ministarstvima/institucijama, dubinski intervjui s individuama održani su samo u Bosni i Hercegovini i Srbiji, te je za ove dvije države urađen detaljan pregled i mapiranje institucija i zakonodavstva.

Pravni okvir za rodnu ravnopravnost s fokusom na reguliranje rodno zasnovanog nasilja urađen je za sve četiri države. Ovaj dio uključuje međunarodne konvencije, zakone i odredbe koji se dovode u vezu s rodno zasnovanim nasiljem. Osobe koje su radile na ovom segmentu su pravnice ali i aktivistice koje su predstavile stanje u ovim državama. U interesu ovog istraživanja, te radi dobijanja potpunije slike o zakonodavstvu u ovim državama, odabrane su pravnice koje su i same dio organizacija što se bave ljudskim pravima, te individualno djeluju na polju aktivizma i zaštite prava žena i marginaliziranih grupa. U nekim slučajevima, date su i preporuke kako bi se trebalo postupati, te šta nedostaje pravnom sistemu u ovim državama. Ovaj pregled od suštinskog je značaja i za buduće zagovaranje pravne regulacije online nasilja, te za uvođenje ovog pojma u krivične zakone.

Ideja da se napravi pregled relevantnih ministarstava/institucija proizašla je iz potrebe da se osobama koji preživljavaju online nasilje bliže objasni koje su to adrese na koje bi se mogli obratiti u ovim slučajevima. Za sve je države urađen pregled ministarstava i institucija koje bi se mogle dovesti u vezu s informaciono-komunikacionim tehnologijama i nasiljem, te su predstavljene njihove nadležnosti i eventualne strategije koje mogu doprinijeti boljem razumijevanju strategija. Istraživanje je urađeno na dva načina, i to: online pretraživanje nadležnosti, strategija i provedenih projekata, kao i provođenje dubinskih intervjua s predstavnicima/ama relevantnih institucija u Bosni i Hercegovini i Srbiji. Iz svega ovoga se uspjelo doći do korisnih informacija, te je svaka institucija predstavljena detaljno, s informacijom o tome da li je nadležna u slučaju reguliranja online nasilja. Institucije s kojima su obavljani dubinski intervjui u Bosni i Hercegovini su:

- Federalna uprava policija
- Agencija za zaštitu ličnih podataka BiH
- Agencija za ravnopravnost spolova BiH
- Agencija za informaciono društvo RS
- Regulatorna agencija za komunikacije

Također, urađen je i intervju s Udruženjem „Mreža policijskih službenica“.

Dubinski intervjui su u Srbiji urađeni sa:

- Skupštinskim odborom za ljudska i manjinska prava i ravnopravnost polova,
- Posebnim tužiocem za visokotehnološki kriminal i zamjenikom javnog tužioca Republike Srbije,
- Savjetnicom u stručnoj službi Povjerenika za zaštitu ravnopravnosti i borbe protiv diskriminacije,
- Kancelarijom povjerenika za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti (pomoćnicom Generalnog sekretara),
- Policijskim službenikom Policijske uprave u Kruševcu.

Posljednji dio istraživanja bavi se pregledom dominantnih pružaoca internet-usluga (ISP) i telekom-operatera u sve četiri države. Kroz pregled općih uslova korišćenja i politika privatnosti, predstavljene su neke od potencijalnih odgovornosti ovih operatera kada je u pitanju online nasilje. Kroz definicije zloupotrebe njihovih usluga, odnosno neprihvatljivih ponašanja, korisnicima/cama je dat prikaz te osnovne informacije o tome da li i koliko im njihovi operateri mogu pomoći ukoliko su meta nasilja putem informaciono-komunikacionih tehnologija. Tokom istraživanja, nije bilo pozitivnog odgovora na dostavljene upite relevantnim predstavnicima provajdera i telekoma i nije bilo moguće uraditi dubinske intervjuje, te se samimtim ovaj dio istraživanja svodi samo na pregled politika i uslova korišćenja internet i telekom usluga.

Rezultati istraživanja, dijelovi upitnika, individualni dubinski intervjui, pregled pravnog okvira, pregled ministarstava/institucija, kao i individualni intervjui s relevantnim predstavnicima/ama mogu se pronaći u nastavku ove publikacije.

Napomena:

Različita lektura, koja se može primijetiti u različitim dijelovima analize, ukazuje na to koja organizacija je obrađivala određeni dio. To, naprimjer, znači da je Alternativni centar za devojke obradio analizu institucija i ministarstava Srbije i Hrvatske, predstavio podatke dobivene iz dubinskih intervjua s predstavnicima/ama institucija i individualnih intervjua s osobama iz Srbije te obradio i predstavio opće uvjete i politike privatnosti pružatelja internet-usluga i mobilnih operatera u Srbiji i Hrvatskoj, kao i anekse koji se odnose na ove dvije države, te sve sumirao u vidu zaključka koji je predstavljen na kraju analize.

Fondacija Platforma Jedan Svijet je dobila zadatak predstaviti problematiku online rodno zasnovanog nasilja i metodologiju, kratki pregled podatka dobivenih iz upitnika kao i prikaz kompletnih odgovora upitnika, analizirala i predstavila institucije i ministarstva u Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori, obradila i predstavila dubinske intervjue s predstavnicima/ama relevantnih institucija, kao i dubinske intervjue obavljene s osobama iz Bosne i Hercegovine, te anekse koji se odnose na ove dvije države.

Statistički podaci o rodno zasnovanom nasilju uz prikaz dubinskih intervjua

Cilj upitnika bio je saznati koliko su nevladine organizacije, neformalne grupe aktivista/ica i individualni/e aktivisti/ice upoznati s postojanjem online rodno zasnovanog nasilja u njihovim zajednicama i državama, i koji vidovi ovog nasilja dominiraju, na kojim platformama, odnosno društvenim mrežama. Drugi cilj bio je provjeriti koliko su formalne, odnosno neformalne grupe kojima ispitanici/e pripadaju imali/e iskustva online nasilja na organiziranom nivou zbog aktivnosti kojima se bave kao branitelji/ce ljudskih prava, zbog čega se, po njihovom mišljenju, to dešava i koje platforme dominiraju. Na trećem, individualnom nivou cilj je bio zabilježiti da li su individue koje su popunjavale upitnik lično doživjele neki od vidova online nasilja, zbog čega se to, prema njihovom mišljenju, dešavalo i na kojim platformama. Također je cilj bio evidentirati da li su se slučajevi online nasilja ikome prijavljivali i da li je i u jednom postojao sudski epilog.

Upitniku je u periodu od 06. 06. do 24. 07. 2018. godine pristupilo 255 ispitanika/ca iz sve četiri države. Upitnik je podijeljen na tri dijela: opći, organizacioni i individualni nivo. Kako je samo 167 ispitanika/ca (65,50%) u potpunosti završilo upitnik, pri obradi podataka su uzeti u obzir samo odgovori tih ispitanika/ca i kao takvi statistički obrađeni.

U zavisnosti od toga da li ispitanici/ce pripadaju formalnim ili neformalnim grupama, da li su nezavisni/e aktivisti/ce, raznovrsnije i veće su mogućnosti i alati za djelovanje u ovakvim slučajevima online rodno zasnovanog nasilja, tako je na pitanje br. 1 (*Šta od sljedećeg najbolje opisuje vaš aktivizam/organizaciju/grupu u kojoj ste aktivni?*) 74% ispitanika/ca odgovorilo da pripada formalno organizovanim grupama, odnosno NVO, 11% su nezavisni/e aktivisti/ce, borci/kinje za ljudska prava (blogeri/ice), 7% se izjasnilo pod "ostalo" u šta spadaju fondacije, donatorske organizacije, te individue koje ne pripadaju ni jednoj od navedenih grupa (tabela 1).

Šta od sljedećeg najbolje opisuje vaš aktivizam/organizaciju/grupu u kojoj ste aktivni?	Frekvencija	%
NVO	123	73,65%
Nezavisni/a aktivista/ica; bloger/ka, borac/borkinja za ljudska prava i sl.	19	11,38%
Ostalo (tijelo pri vladi, donatarske organizacije,	12	7,19%
Sigurna kuća	7	4,19%
Neformalne grupe	6	3,59%
Total	167	100%

Tabela 1.

Po zastupljenosti ponuđenih odgovora koji se mogu vidjeti u tabeli 2, najviše ispitanika/ca, njih 126, izjavilo je da su prioritetne teme kojima se organizacije, individue, neformalne grupe bave upravo ženska prava. Zatim, slijede socijalna isključenost (79 odgovora), mladi, adolescenti ili prava djece (69 odgovora), LGBTIQ prava (40 odgovora), prava Roma/kinja (39 odgovora), prava osoba s invaliditetom/specifičnim potrebama/teškoćama (28 odgovora). Trinaest (13) odgovora svrstano je pod "drugo". Ovi odgovori predstavljaju teme/pitanja koja nisu mogla biti svrstana ni pod jedno od ponuđenih oblasti, a tiču se: kulture, ljudskih prava uopće, obrazovanja, trgovine ljudima i nezavisnih medija. Potrebno je napomenuti da među 131 odgovorom postoje individue, odnosno organizacije, koje se bave najmanje jednom od ponuđenih tema/oblasti, ali i onih koji se bave dvjema i više navedenih oblasti.

Koja su pitanja/teme kojima se organizacija/grupa/individua prioritetno bavi (mogućnost odabira više ponuđenih odgovora)? <i>Izaberite sve što vrijedi.</i>	Frekvencija	%
Ženska prava	129	32,74
Socijalna isključenost i/ili diskriminacija	74	18,78
Mladi, adolescenti ili prava djece	69	17,51%
LGBTIQ prava	49	12,44
Prava Roma/kinja	32	8,12%
Prava osoba sa invalidetom/specifičnim	28	7,11%
Drugo	13	3,30%
Total	394	100%

Tabela 2.

Kada je u pitanju važnost interneta za aktivistički rad, ispitanici/ce su brojevima od 1 do 10, gdje je 1 *nebitan*, a 10 *izuzetno bitan*, ocijenili/e važnost interneta za njihov aktivistički rad. Prosječna dobivena ocjena je 8,9, što je indikator da je internet vrlo bitan za rad ispitanika/ca koji/e su pristupili/e i do kraja završili/e ovaj upitnik.

Najčešće korišćene aplikacije za i u aktivističkom radu su: Facebook (148), Gmail (145), Facebook Messenger (111) i Viber (104). U aktivističkom radu najrjeđe se koriste Telegram (6), Protonmail i RiseUp (po 2) i Wire (1). Detaljniji prikaz dat je u tabeli 3.

Koje od navedenih aplikacija i platformi koristite? Odaberite odgovarajući odgovor za svaku ponuđenu opciju.	Rijetko	Često	Nikad
Facebook	14	148	5
Facebook Messenger	42	111	14
Viber	33	104	30
Instagram	48	57	62
WhatsApp	51	30	86
You Tube	54	87	26
Google Hangouts	44	18	105
Gmail	17	145	5
Yahoo	42	29	96
Hotmail	31	26	110
RiseUp	19	2	146
Protonmail	12	4	151
Skype	76	56	35
Twitter	58	36	73
Signal	20	12	135
Telegram	23	6	138
Wire	17	1	149
LinkedIn	48	26	93
Snapchat	23	0	144

Tabela 3.

Na pitanje *Da li ste upoznati sa postojanjem online nasilja u zemlji u kojoj ste aktivni/e?* njih 94,61% odgovorilo je potvrdno, a 5,39% odgovorilo je da nije upoznato sa slučajevima online nasilja u zemlji/ama u kojima su ispitanici/e aktivni/e.

Na osnovu dobivenih odgovora, po mišljenju ispitanika/ca, online nasilje se dešava na društvenim mrežama (157 odgovora), putem online medija (122 odgovora), putem SMS-a (97 odgovora) i putem e-maila (94 odgovora).

Vidovi nasilja¹⁴ koji su po mišljenju ispitanika/ca najčešće zastupljeni u državama u kojima su aktivni/e, a rangirani po najčešćoj zastupljenosti su:

---

¹⁴ Uznemiravanje: korišćenje digitalnih tehnologija u svrhu uznemiravanja, zastrašivanja, prijetnji i napada na osobu ili zajednicu

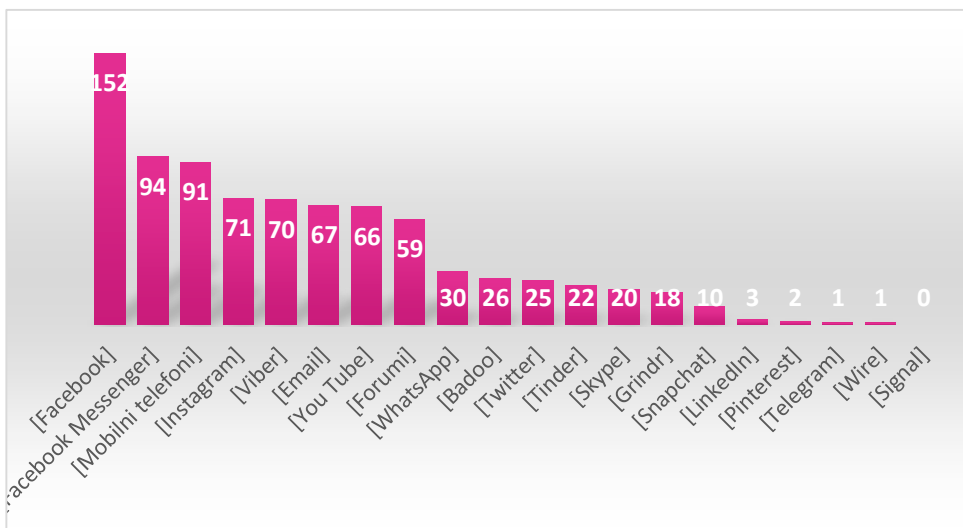
- Uhođenje/proganjanje: praćenje aktivnosti i kretanja osobe/organizacije u online i u fizičkom prostoru
- Ucjenjivanje: slanje prijetećih poruka ili ucjenjivanje pod prijetnjom online objavljivanja ličnih fotografija, videa, poruka
- Pristupanje i/ili javna distribucija privatnih podataka bez znanja i saglasnosti dotične osobe: imejl, društvene mreže, kontakti, prepiska, itdVV
- Krađa identiteta, novca i vlasništva: krađa Vašeg identiteta putem kreiranja lažnog naloga na Vaše ime, korišćenje Vaše lozinke/šifre za podizanje novca s Vašeg računa, ili bilo kakvo drugo lažno predstavljanje u Vaše ime
- Pristupanje privatnim podacima: pristupanje privatnim podacima bez saglasnosti osobe, upad u naloge, krađa lozinke, korišćenje Vašeg kompjutera/računara za pristup Vašim nalogima dok ste "ulogovani"
- Snimanje videa i fotografija bez Vašeg znanja i saglasnosti
- Seksualni napadi i videi silovanja: snimanje seksualnog čina ili čina silovanja i njihova distribucija putem informaciono-komunikacionih tehnologija i online platformi
- Brisanje, mijenjanje i lažiranje ličnih podataka, fotografija, videa
- Brisanje Vašeg imejla, kreiranje lažnih ličnih podataka poput online naloga ili reklamnih objava, manipulacija ili kreiranje Vaših lažnih fotografija i videa
- Nasilni komentari: uvredljivi ili degradirajući online komentari koji imaju svrhu povrijediti ili uništiti reputaciju osobe ili umanjiti njen/njegov značaj/rad.

Po vašem saznanju, koji vidovi online nasilja su najčešće zastupljeni u zemlji u kojoj ste aktivni/e? Izaberite sve što vrijedi.	Frekvenca	%
Uznemiravanje	148	15,40%
Nasilni komentari	139	14,46%
Ucjenjivanje	122	12,70%
Uhođenje/proganjanje	114	11,86%
Pristupanje privatnim podacima	106	11,03%
Pristupanje privatnim podacima	85	8,84%
Krađa identiteta, novca i vlasništva	70	7,28%
Brisanje, mijenjanje i lažiranje ličnih podataka, fotografija, videa	66	6,87%
Seksualni napadi i videi silovanja	57	148
Brisanje e-maila, kreiranje lažnih ličnih podataka poput online naloga ili reklamnih objava, manipulacija fotografijama	50	139
Ostalo	4	122

Tabela 4.

U kategoriji “ostalo” 3 su ispitanika/ce iznijeli/e svoja mišljenja, a koja po kategorizaciji ne spadaju u djela online rodno zasnovanog nasilja. Jedna osoba je navela pedofiliju kao vid online nasilja. U ovom slučaju, ova četiri opcionalna odgovora nisu uzeta u razmatranje jer cilj ovog istraživanja nije pitanje online nasilje nad djecom i maloljetnicima, a pedofilija je kao krivično djelo definirano u krivičnim zakonima posmatranih država.

Kada su u pitanju platforme na kojima se dešava online nasilje, po mišljenju ispitanika/ca, dominira Facebook, prate ga Facebook Messenger i mobilni telefoni. Detaljniji prikaz predstavljen je na grafikonu 1.

Grafikon 1.

Po saznanjima ispitanika/ca, počinitelji/ce online nasilja najčešće su bivši/sadašnji partneri/ke te nepoznati počinitelji/ce. U najmanjem broju slučajeva, to su institucije Vlade.

Formalne/neformalne grupe i iskustva online nasilja

Od 167 ispitanika/ca, njih 116 pripada formalnim, odnosno neformalnih grupama, i u svojstvu pripadnika/ca tim grupama odgovarali su na pitanja u ovom segmentu upitnika, te su 63 grupe imale iskustvo online nasilja, što čini 54,31% od ukupno ispitanih grupa.

Formalne i neformalne grupe koje su ispitivane smatraju da su razlozi zbog kojih su bili napadnuti najčešće ljudska prava, politika, zatim lične karakteristike i pripadnost manjinskim i/ili marginalizovanim grupama, što je detaljno prikazano u tabeli 5.

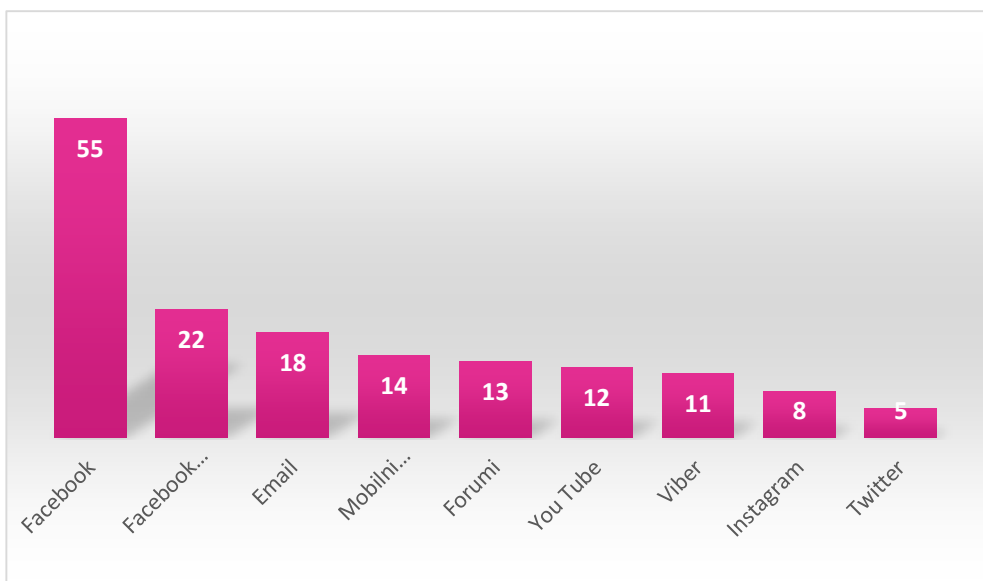
Prema vašim saznanjima, šta od navedenog je za posljedicu imalo neki od vidova nasilja prema organizaciji/grupi kojoj pripadate? Izaberite sve što vrijedi.	Frekvencija	%
Ljudska prava	47	27.17%
Politika (mišljenje, komentari, stavovi, afilijacija)	46	26.59%
Lične karakteristike (pol, rod, boja kože, individualne karakteristike)	33	19.08%
Pripadnost manjinskim i/ili marginalizovanim grupama (npr. osobe s invaliditetom/poteškoćama/specifičnim potrebama i sl.)	24	13.87%
Religija	9	5.20%
Istraživačko novinarstvo (istraživanje korupcije, zloupotrebe, protuzakonite aktivnosti)	5	2.89%
Zabavni sadržaj	3	1.73%
Edukativni sadržaj	3	1.73%
Drugo (molimo navedite): Upisani odgovori: svjedočenja o ratnim zločinima, sekularistički stavovi podrska zrtvi trgovine na sudu	3	1.73%
Total	173	100%

Tabela 5.

Tri primjera koja su ispitanici/e naveli/e pod "ostalo" su: svjedočenje o ratnim zločinima, sekularistički stavovi i podrška na sudu žrtvi trgovine ljudima.

Počinitelji/ce ovih napada, po saznanjima ispitanika/ca, odnosno pripadnika/ca ovim grupama u pet su slučajeva bile institucije Vlade, odnosno uposlenici/e i osobe bliske vlasti. U 39 slučajeva radilo se o nepoznatim osobama i to pod pseudonimima, lažni profili na Facebooku, te nepoznate osobe na Facebooku. U 24 slučaja radilo se o poznatim osobama i po komentarima ispitanika/ca, između ostalog, radilo se o trgovcu ljudima, medijskoj kući/online portal, aktivisti iz druge organizacije, književniku mlađe generacije. U slučajevima kada su napad izvršile neformalne grupe (kojih je navedeno 26), radilo se o hakerima, neformalnim grupama muškaraca, neformalne desničarske organizacije te rivalitet na NVO-sceni.

Platforme na kojima su se desili napadi na ove grupe su prikazani na grafikonu 2. Iz koje se vidi da Facebook dominira kao platforma na kojoj su online napadi usmjereni na formalne i neformalne grupe.

Grafikon 2.

Od 63 organizacije koje su izjavile da su imale iskustvo online nasilja, slučajevi su prijavljeni policiji i nadležnim institucijama te je prijavljeno platformama na kojima se desilo (25). U jednakom broju slučajeva su ulazili/e u lični sukob

sa počiniteljem/icom, odnosno nisu reagirale na nasilje (12). Nešto više ih je slučaj prijavilo osobi/ama od povjerenja (u 17 slučajeva), a u dva slučaja je podignuta optužnica, odnosno započeto je suđenje.

Individualna iskustva online nasilja

Od ukupnog broja ispitanika/ca (167), njih 49,10% izjavilo je da je lično doživjelo neki od vidova online nasilja. Njih 167 među najdominantnijim vidovima navode uznemiravanje i nasilne komentare. Međutim, iz ponuđenih odgovora vidljivo je da su ispitanici/ce iskusili/e sve ponuđene vidove online nasilja. Detaljan prikaz je predstavljen u tabeli 6.

Koji od navedenih vidova nasilja ste doživjeli? Izaberite sve što vrijedi.	Frekvencija	%
Nasilni komentari	59	27.96%
Uhođenje/proganjanje	25	11.85%
Pristupanje i/ili javna distribucija privatnih podataka bez vašeg znanja i saglasnosti	21	9.95%
Snimanje videa i fotografija bez vašeg znanja i saglasnosti	10	4.74%
Ucjenjivanje	8	3.79%
Krađa identiteta, novca i vlasništva	6	2.84%
Seksualni napad i videa	5	2.37%
Brisanje, mijenjanje i lažiranje ličnih podataka, fotografija/videoa	4	1.90%
Brisanje vašeg emaila, kreiranje lažnih ličnih podataka	3	1.42%
Total	211	100%

Tabela 6.

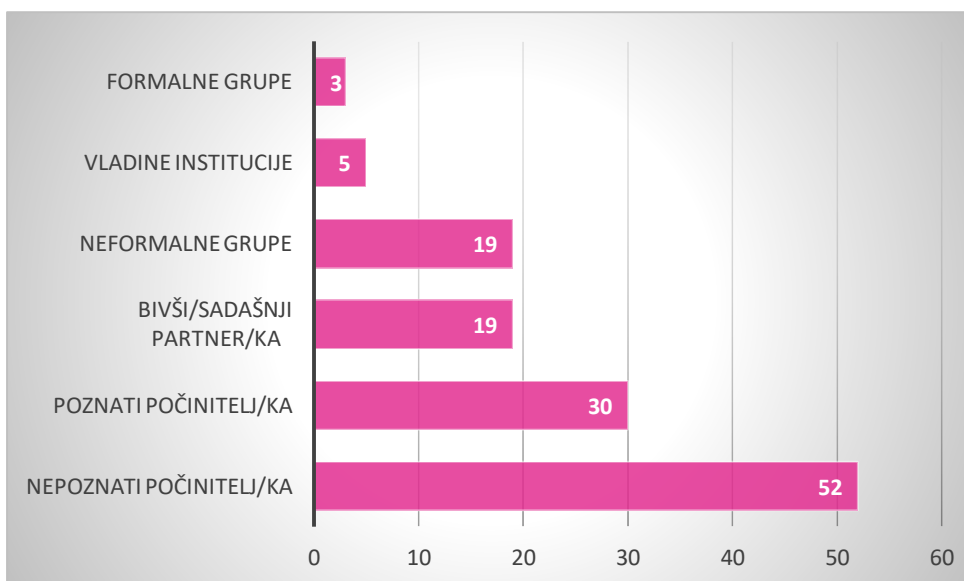
Politika (mišljenje, komentari, stavovi, afilijacija) te aktivno bavljenje ljudskim pravima gotovo podjednako za posljedicu ima online nasilje na individualnom nivou. Odmah iza njih su lične karakteristike (spol, rod, boja kože, druge individualne karakteristike). Pripadnost manjinskim i/ili marginaliziranim grupama (npr. osobe sa invaliditetom/poteškoćama/ specifičnim potrebama i sl.), religija, istraživačko novinarstvo (istraživanje korupcije, zloupotrebe, protuzakonite aktivnosti), edukativni i zabavni sadržaj nešto rjeđe za posljedicu imaju online nasilje (Tabela 7).

Šta od navedenog je za posljedicu imalo neki od vidova online nasilja? Izaberite sve što vrijedi.	Frekvencija	%
Ljudska prava	51	25.89%
Politika (mišljenje, komentari, stavovi, afilijacija)	49	24.87%
Lične karakteristike (spol, rod, boja kože, individualne karakteristike)	43	21.83%
Pripadnost manjinskim i/ili marginaliziranim grupama (npr. osobe sa invaliditetom/poteškoćama/ specifičnim potrebama i sl.)	22	11.17%
Religija	10	5.08%
Istraživačko novinarstvo (istraživanje korupcije, zloupotrebe, protuzakonite aktivnosti)	8	4.06%
Edukativni sadržaj	8	4.06%
Zabavni sadržaj	6	3.05%
Drugo (molimo navedite) :		

Tabela 7.

U individualnim slučajevima online nasilja, platforma na kojoj se najčešće dešavalo online nasilje je Facebook kao platforma. Slijede ga Facebook Messenger, kao dio Facebook platforme, odnosno segment privatnog chat-a, zatim forumi i mobilni telefoni.

Počinitelji/ke ovih vidova nasilja su prvenstveno bili nepoznati. Detaljniji prikaz na grafikonu 3.

Grafikon 3.

U 82 slučaja online nasilja koje su ispitanici/e doživjeli lično, u gotovo jednakom broju slučajeva, individue su reagovala tako da su slučajeve prijavile osobama od povjerenja (29 slučajeva), prijavile su slučajeve platformama na kojima se desilo u 28 slučajeva te su ušle u lični sukob s počiniteljem/kom u 27 slučajeva, U samo dva slučaja, individue su učinile sva tri koraka: prijavile slučaj osobi od povjerenja, prijavile platformi i ušle u lični sukob sa počiniteljem/kom.

Kako je regovano u datoj situaciji online nasilja? Izaberite <i>sve</i> što vrijedi.	Frekvencija	%
Nasilje je prijavljeno osobi/ama od povjerenja	29	23.20%
Nasilje je prijavljeno platformi na kojoj se desilo	28	22.40%
Lični ulazak u sukob sa počiniteljem/kom	27	21.60%
Nasilje je prijavljeno policiji/ nadležnim organima	18	14.40%
Nije reagovano na nasilje	17	13.60%
Nasilje je prijavljeno nekoj od organizacija koje se bave ovim pitanjima	6	4.80%
Istraga pokrenuta na zahtjel tužitelja/ke	0	0.00%
Podignuta optužnica/počelo suđenje	0	0.00%
Zatvorska kazna	0	0.00%
Total	125	100%

Tabela 8.

Upoređujući online nasilje usmjereno na grupe (formalne i neformalne) i individue, moguće osnove za online nasilje po mišljenju ispitanika/ca su gotovo jednake za obje grupe. Raspoređenost po prevalentnosti gotovo je jednaka i na prva tri mjesta u obje grupe kao moguće osnove za online nasilje po mišljenju ispitanika/ca su sljedeće:

1. Ljudska prava
2. Politika
3. Lične karakteristike

Raspoređenost po dominantosti platformi na kojima se dešava online nasilje u ove dvije grupe su:

Na organizacionom nivou:

1. Facebook
2. Facebook Messenger
3. E-mail

Na individualnom nivou:

1. Facebook
2. Facebook Messenger
3. Forumi

Na individualnom nivou razlika je što su na trećem mjestu **forumi**. Na individualnom nivou e-mail kao vid, odnosno kao kanal putem kojeg se online nasilje dešava je tek na petom mjestu.

Upoređujući vrstu reakcije, razlike su vidljive.

Na organizacionom nivou:

1. Nasilje je prijavljeno policiji/ nadležnim institucijama
2. Nasilje je prijavljeno platform na kojoj se desilo
3. Nasilje je prijavljeno osobi/ama od povjerenja

Na individualnom nivou:

1. Nasilje je prijavljeno osobi/ama od povjerenja
2. Nasilje je prijavljeno platform na kojoj se desilo
3. Lični ulazak u sukob sa počiniteljem/kom

Dubinski intervjui sa braniteljima/kama ljudskih prava

U okviru upitnika, ostavljena je opcija ispitanicima/ama da svoja lična iskustva online nasilja podijele s nama. Deset osoba pristalo je na dubinske intervjue, ali je bilo moguće realizovati osam. Ovo su njihove priče.

A. N. – aktivistkinja (Sarajevo, BiH)

Ovo iskustvo nasilja na internetu koje je A. N. iskusila datira iz 2016. godine i zapravo je iskustvo hakiranja njenog Facebook profila, slanje neugodnih poruka njenim prijateljima i brisanje određenih sadržaja. U početku, ona nije bila svjesna šta se događa, jer je neko u njeno ime slao i brisao poruke, pa je mislila da je virus. Nakon što je promijenila šifru za Facebook, desila se ista stvar nakon koje je shvatila da neko ima pristup i njenom mejlu koji joj služi kao poveznica za Facebook. Prema njenim riječima: „Ono što je bilo specifično i što se opet vezuje na to online nasilje prema marginalizovanim grupama, je to da je neko jako dobro znao moju seksualnu orijentaciju, znači neko je znao gdje se ja nalazim u to vrijeme, jer je pisao mojim prijateljima, da sam ja bila sa djevojkom u Banja Luci. Neko ko me je poznao ili ko je znao bar nešto o meni.“ Prijave koje je upućivala Facebooku nikako nisu urodile plodom, pa je krajnje rješenje bilo da potpuno deaktivira taj profil, izbriše mejl i napravi sve ispočetka. Iz internih izvora je saznala IP-adresu i lokaciju osobe koja je hakirala njen Facebook profil, koja je locirana u jednom gradu u Bosni i Hercegovini, ali zbog razočaravajućeg iskustva s policijom iz prethodnih prijava tokom rada s dvjema organizacijama koje se bave ženskim i LGBTIQ pravima, odlučila je ne prijaviti taj slučaj.

Z.D – aktivistkinja (Sarajevo, BiH)

Ovaj slučaj nasilja na internetu se desio 2017. godine i trajao oko dva mjeseca. Sve je krenulo na forumu na kojem su Z.D. i budući počinitelj počeli razmjenjivati mišljenja, da bi kasnije postali prijatelji na Facebooku i nastavili komunikaciju. Nakon nekog vremena, Z. je otkrila da je u pitanju lažni profil, te je osobu izbrisala sa Facebooka. Međutim, iako je komunikacija bila prekinuta neko vrijeme, ta osoba joj je svakodnevno počela slati mailove na njen poslovni mail, koji je javno dostupan. U najvećem broju slučajeva, mailovi su bili jako intimnog sadržaja, a počeo joj je slati i privatne fotografije. To je eskaliralo do činjenice da bi je svaki dan dočekalo najmanje 50 mailova od iste osobe, a ona to nije mogla blokirati, jer Gmail daje samo opciju prenošenja mailova u junk folder. Iako je Z. pokušala na sve moguće načine, pa čak i prijateljskom komunikacijom, uznemiravanje nije prestajalo. Na kraju

je zaprijetila da će sve prijaviti policiji, pokazati svu komunikaciju, nakon čega je osoba prestala slati uznemirujuće poruke.

G.D – članica udruženja (Prozor-Rama, BiH)

Nasilje na internetu koje je G. doživjela je po njenim riječima bila diskreditacija njene ličnosti i klevetanje na Facebooku od strane lažnog profila. Sve se desilo prije pet godina, a trajalo otprilike oko 6 mjeseci, kada je naša sagovornica pisala kritike na određene poteze tadašnje vladajuće stranke u mjestu iz kojeg dolazi, te iskazivala svoje nezadovoljstvo, a kasnije se čak i politički angažirala. Kako G kaže, ona nije nikada dobivala poruke, ali je ta osoba pisala užasne komentare u grupi na Facebooku u kojoj je ona bila aktivna. Poruke su se ticale njene ličnosti, osoba je iznosila neistine, vrijeđala i diskreditirala na sve moguće načine. G je tri puta išla u policiju, pokušala prijaviti slučaj, međutim, svaki put bi dobijala negativnu povratnu informaciju od policajaca koji su govorili da policija tu zapravo ne može ništa uraditi. U tom momentu, G. nije znala za opciju prijavljivanja profila na Facebooku. Igrom slučaja, saznala je o kome se radi, te su se ona i njen muž direktno obratili toj osobi, te je zamolili da prestane. Iako je sve stalo nakon 6 mjeseci, G i dalje ne vjeruje da je sistem može zaštititi od online uznemiravanja, jer po njenim riječima policija nije htjela uraditi ništa u njenom slučaju.

D.D. -vlogerka i aktivistkinja (Beograd, Srbija)

D.D. je vlogerka koja preko svog You Tube kanala snima klipove u kojima priča o nasilju nad ženama i direktno „provocira“ i propituje patrijarhat. U komentarima je dobijala različite pretnje i uvrede, kojima nije pridavala veliki značaj jer ih nije smatrala ozbiljnim, međutim kada se suočila sa osobom koja je preuzimala njen online identitet, odlučila je da to prijavi. Naime, impersonation (čin preuzimanja tuđeg identiteta na internetu u svrhu prevare) u njenom slučaju je nepoznata osoba nekoliko puta pravila lažni profil sa njenim identitetom. Budući da je ovo ispitanica svaki put prijavljivala platformi YouTube, koja je uspešno izbrisala lažni profil, ispitanica nije pokrenula nijednu pravnu procedure protiv NN lica.

B.K. – aktivistkinja, lezbejka, umetnica (Beograd, Srbija)

B.K. je aktivistkinja, lezbejka i umetnica koja je poslednjih 20 godina aktivna u feminističkom pokretu gde spaja umetnost i feministički aktivizam. Zbog dugogodišnjeg istupanja u javnosti često je bivala izložena uvredama i pretnjama na ulici i na internetu, što se intenziviralo nakog jednog od protesta, gde je javno istupila i iznela svoje političke stavove. Nakon protesta bila je na meti napada i poziva na javni linč na društvenim mrežama i u medijima, kroz pravljenje meme-ova sa njenim likom uz uvrede, pretnje i govor mržnje zbog njene seksualne orijentacije. Sve pretnje i napadi su bili prijavljeni policiji i Tužilaštvu za VTK. Pravna pomoć i podrška tražena je od advokatica, koje su je uputile u mogućnosti pravne zaštite. Policija ju je savetovala da napusti državu.

V.J. – aktivistkinja (Beograd, Srbija)

V.J. je aktivistkinja, a po profesiji je arhitektica. Bavi se urbanim planiranjem, analizom planova i pokriva pravne procese. Aktivistička grupa kojoj pripada je za kratko vreme okupila veliki broj ljudi, te su tako postali izloženi i vidljivi javnosti. Ona i njene kolege su takođe bili žrtve impersonation-a, tj. kreiranja lažnih profila sa njihovim imenima gde su kao takvi objavljivali lažne vesti. U nekim online medijima objavljivane su njihove slike uz pogrdne komentare, uvrede i pretnje. Njena fotografija je korišćena za izradu meme-ova sa uvredljivim komentarima. Zbog izloženosti javnom linču na društvenim mrežama pretrpela je više verbalnih i fizičkih napada na ulici, gde su je ljudi prepoznavali. Ispitanica je iznela sumnju da su njene kolege i ona bili prisluškivani i praćeni tokom organizovanja protesta. Sve pretnje i napadi prijavljeni su policiji, koja nije reagovala adekvatno (od 2016. do danas ukupno 50 osoba je prijavljeno zbog pretnji na društvenim mrežama, a uhapšene su 2 osobe). Zbog objavljivanja njene fotografije i tekstova sa neistinitim i uvredljivim sadržajima na stranicama tabloida (Informer) vodi se sudski proces po privatnoj tužbi.

B.P. – aktivista (Beograd, Srbija)

B.P. je aktivista, koji je imao nekoliko iskustava uvreda na društvenim mrežama zbog svoje seksualne orijentacije i aktivizma, ali im nije pridavao

veliki značaj. Međutim, mnogo puta je bio izložen javnim uvredama i pretnjama jer je radio u organizaciji koja je često bila meta raznih napada. Jedan od ozbiljnijih napada se desio u martu 2014. godine kao posledica poziva na linč jednog korisnika Facebooka putem njegovog profila. Izvjesni portparol specijalnih antiterorističkih jedinica napisao je kao svoj status na facebook profilu poziv navijačima Rada da se međusobno ne svađaju, nego da se obračunaju sa aktivističkom grupom kojoj naš ispitanik pripada. Taj status je pokrenuo čitavu lavinu nasilja koje je bilo usmereno na aktiviste i aktivistkinje ove organizacije. Jedan nivo pretnji odnosio se na online sferu (Facebook i e-mailovi), a drugi je bio onaj koji je iz online prešao u offline svet kao na primer - protest organizacije čije se vrednosti i ciljevi ne poklapaju sa vrednostima i ciljevima organizacije u kojoj je naš sagovornik aktivan. Sve pretnje preko društvenih mreža i mailova su skrinšotovane i prijavljene Tužilaštvu za visokotehnološki kriminal. Najčešće Tužilaštvo nije reagovalo. U slučaju kad jeste, sudski proces je trajao 3 godine i presuda je bila oslobađajuća za lice koje je tuženo od strane aktivističke grupe kojoj ispitanik pripada, pod navodom da se nije radilo o ugrožavanju bezbednosti, već o iskazivanju prava na slobodu mišljenja tuženog.

L.T. – feministkinja i aktivistkinja (Beograd, Srbija)

L.T. je feministkinja i aktivistkinja za LGBTI ljudska prava. Pretnje je primila na portalu jednog od najčitanijih dnevnih listova i to u komentaru teksta koji je izveštavao o fizičkom napadu na devojke koji je bio motivisan lezbofobijom. Slučaj je prijavljen MUP-u i Tužilaštvu za visokotehnološki kriminal. Ovaj predmet spojen je sa predmetom fizičkog napada koji je ispitanica pretrpela.

Imajući u vidu ovih osam slučajeva, kao i mnoge druge koji su mapirani tokom godina, smatralo se relevantnim provjeriti - koji od postojećih zakona su primjeljivi u ovim i sličnim slučajevima.

Pravni okvir s fokusom na regulaciju rodno zasnovanog nasilja

Pravni okvir Bosne i Hercegovine

Zbog zamršenosti političkog uređenja (vidi [Aneks II](#)) u detaljnoj pravnoj analizi (vidi [Aneks III](#)) obrađeni su relevantni državni zakoni, zakoni entiteta BiH i Brčko distrikta, a u ovom dijelu svi zakoni relevantni za sankcioniranje rodno zasnovanog nasilja bit će pobrojani s osvrtom na gore navedene slučajeve imajući u vidu dominantne vidove (online) rodno zasnovanog nasilja.

Ustav Bosne i Hercegovine kao najviši pravni akt države garantira uživanje prava i sloboda predviđenih Ustavom i međunarodnim sporazumima o ljudskim pravima svim licima u BiH bez diskriminacije po bilo kom osnovu, uključujući i spol. Garancija uživanja prava i sloboda propisana je i ustavima oba entiteta BiH te Statutom Brčko distrikta BiH. U Ustav BiH inkorporirano je petnaest najvažnijih instrumenata za zaštitu ljudskih prava, a BiH je u skladu s Članom II Ustava obavezna osigurati najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda svojim građanima i građankama. Ustav BiH predviđa da su *opći principi međunarodnog prava sastavni dio pravnog poretka Bosne i Hercegovine i entiteta*. Ovi međunarodni dokumenti su po svojoj pravnoj snazi iznad svakog zakona koji se donosi na bilo kojem od nivoa vlasti u BiH, te svi zakoni i drugi niži pravni akti moraju biti u saglasnosti s ovim međunarodnim standardima.

Princip rodne ravnopravnosti i obaveza postizanja stvarne rodne ravnopravnosti u BiH garantirana je mnogobrojnim pravnim aktima, kako onima koji spadaju u nacionalno zakonodavstvo, tako i međunarodnim pravnim dokumenatima koje je BiH potpisala i ratificirala. **Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH** (ZoRS BiH *uređuje, promovira i štiti ravnopravnost spolova, garantiraju jednake mogućnosti i ravnopravan tretman svih osoba bez obzira na spol, u javnoj i u privatnoj sferi društva, te uređuje zaštite od diskriminacije na osnovu spola*).

Zakon o zabrani diskriminacije BiH (ZoZD BiH) uspostavlja okvir za ostvarivanje jednakih prava i mogućnosti svim licima u Bosni i Hercegovini i uređuje sistem zaštite od diskriminacije. Diskriminacijom se smatra *svako različito postupanje uključujući svako isključivanje, ograničavanje ili davanje prednosti utemeljeno na stvarnim ili pretpostavljenim osnovama prema bilo kojem licu ili grupi lica i onima koji su s njima u rodbinskoj ili drugoj vezi na osnovu njihove rase, boje kože, jezika, vjere, etničke pripadnosti, invaliditeta, starosne dobi, nacionalnog ili socijalnog porijekla, veze s nacionalnom manjinom, političkog ili drugog uvjerenja, imovinskog stanja, članstva u sindikatu ili drugom udruženju, obrazovanja, društvenog položaja i spola, seksualne orijentacije, rodnog identiteta, spolnih karakteristika, kao i svaka druga okolnost koja ima za svrhu ili posljedicu da bilo kojem licu onemogućiti ili ugrožava priznavanje, uživanje ili ostvarivanje na ravnopravnoj osnovi, prava i sloboda u svim oblastima života*. Nakon izmjena i dopuna ZoZD-a 2016. godine, BiH postaje druga država u Evropi koja zabranjuje diskriminaciju na osnovu “spolnih karakteristika”, pružajući tako zaštitu interspolnim osobama¹⁵.

U BiH su na snazi i javne politike za rodnu ravnopravnost, i jedna od najznačajnijih je **Gender akcioni plan BiH (GAP BiH) 2018–2022**.¹⁶ Obaveza usvajanja GAP-a BiH predviđena je u ZoRS-u BiH. To je strateški dokument koji adresira ključne probleme muškaraca i žena u BiH s ciljem postizanja stvarne rodne ravnopravnosti u BiH. Sprečavanje i suzbijanje rodno zasnovanog nasilja, uključujući nasilje u porodici, kao i trgovinu ljudima je u GAP-u BiH prepoznato kao jedno od najvažnijih pitanja, te je to jedna od prioritetnih oblasti djelovanja i implementacije ovog dokumenta.

---

¹⁵Interspolna osoba je osoba čiji se spol razvija van tipičnog razvoja spola kao izričito muškog ili ženskog. Interspolnost uključuje atipičan razvoj unutar hromozoma, gonada, hormona i spolnih organa. Interspolnost kao jedan oblik spolnog bivstvovanja jeste bila tema o kojoj se vijekovima nije govorilo te se na taj način otvarao prostor za izolaciju, stid i diskriminaciju interspolnih osoba. Međunarodna interspolna organizacija procjenjuje da je procent interspolnih osoba u općoj populaciji čak 2%.

¹⁶ https://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2018/11/GAP-BiH-2018-2022_B.pdf

Krivični zakoni Federacije BiH¹⁷ i Brčko distrikta BiH¹⁸, te Krivični zakonik Republike Srpske¹⁹ inkriminiraju nasilje u porodici, kao i niz drugih krivičnih djela rodno zasnovanog nasilja nad ženama. Neka od ovih krivičnih djela definirana su na rodno neutralan način, ali daju osnovu za procesuiranje počinitelja i zaštitu preživjelih rodno zasnovanog nasilja nad ženama. Ovim se stvara okvir za opću prevenciju rodno zasnovanog nasilja nad ženama u BiH, između ostalih krivičnih djela.²⁰ Bitne zakonodavne izmjene u ovoj oblasti su se dogodile tokom 2017. godine u RS-u kada je usvojen novi Krivični zakonik Republike Srpske, a s ciljem usklađivanja istog s Istanbulskom konvencijom. Krivični zakonik RS-a sada predviđa nova krivična djela (u odnosu na prethodni, a i na krivične zakone FBiH i Brčko distrikta) i to: genitalno sakaćenje žena i prinudna sterilizacija; krivično djelo proganjanje; krivično djelo udruživanje radi vršenja krivičnih djela trgovine ljudima i djecom; krivično djelo spolna ucjena; krivično djelo zadovoljenje polnih strasti pred djetetom (prepoznato i u krivičnim zakonima FBiH i BD-a BiH); krivično djelo prinudno zaključenje braka; krivično djelo zlostavljanje na radu (mobing).²¹

Oblast nasilja u porodici je detaljnije regulirana **Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici Federacije BiH²²**, koji ima funkciju zaštite preživjelih nasilja, dok se procesuiranje nasilja vrši na osnovu Krivičnog zakona FBiH, i **Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske²³**. Nasilje u porodici je u krivičnom zakonu prepoznato kao krivično djelo, pored toga nasilje u porodici predstavlja i rodno zasnovano nasilje. Nasilje u porodici postoji ukoliko *postoje osnove sumnje da su učinjene radnje kojim član/ica porodice nanosi fizičku, psihičku ili seksualnu bol ili patnju i/ili ekonomsku štetu, kao i*

---

¹⁷ Krivični zakon Federacije BiH, Službene novine FBiH 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14 i 76/14

¹⁸ Krivični zakon Brčko distrikta distrikta BiH, Službeni glasnik Brčko distrikta BiH br. 33/2013 –prečišćen tekst, 47/2014 - ispravka, 26/2016 I 13/2017)

¹⁹ Krivični zakonik Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske broj 64/17

²⁰ Agencija za ravnopravnost spolova BiH, Zaštita od nasilja nad ženama i nasilja u porodici, dostupno na: <http://arsbih.gov.ba/zastita-od-nasilja-nad-zenama-i-nasilja-u-porodici/>, posljednji put pristupljeno 21.2.2018.

²¹ Krivični zakonik Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske br. 64/17, članovi: 133, 134, 144, 147, 166, 179, 183, 210.

²² Zakon o zaštiti od nasilja u porodici FBiH, Službene novine FBiH br. 20/13

²³ Zakon o zaštiti od nasilja u porodici RS-a, Službeni glasnik RS-a br. 102/12

prijetnje koje izazivaju strah od fizičkog, psihičkog ili seksualnog nasilja i/ili ekonomske štete kod drugog člana/ice porodice.

Krivični zakoni FBiH (Član 183) i BD-a BiH (Član 180) te Krivični zakon RS-a (Član 150) između ostalog prepoznaju sljedeća krivična djela:

- krivično djelo **ugrožavanje sigurnosti**,
- krivično djelo **proganjanja** (ovo krivično djelo definira samo Krivični zakonik RS, dok krivični zakoni FBiH i BD ne definiraju ovo krivično djelo)
- krivično djelo **neovlašćenog prisluškivanja i zvučno/tonsko snimanje**
- krivično djelo **neovlašćenog optičkog snimanja, odnosno fotografisanja**
- krivično djelo **spolnog uznemiravanja** (ovo krivično djelo definira samo Krivični zakonik RS, dok krivični zakoni FBiH i BD ne definiraju ovo krivično djelo)
- krivično djelo **prinude na spolni odnos** Krivični zakoni FBiH i BD-a BiH
- krivično djelo **spolna ucjena**, Krivični zakonik RS-a
- krivično djelo **ucjena**
- krivično djelo **bludne radnje** (među koje spada prinuda na spolni odnos)

Ova krivična djela iako definirana za offline prostor, podjednako se dešavaju i u online prostoru.

Iako Krivični zakon BiH, krivični zakoni FBiH i BD-a BiH te Krivični zakonik RS-a ne inkriminiraju direktno online rodno zasnovano nasilje nad ženama, ali inkriminiraju određena krivična djela koja predstavljaju djela rodno zasnovanog nasilja nad ženama. Pri vršenju ovih krivičnih djela na različite načine mogu se upotrebljavati informaciono-komunikacione tehnologije, uključujući one slučajeve gdje se uz pomoć IKT-a vrše pripremne radnje za izvršenje krivičnog djela rodno zasnovanog nasilja nad ženama koje se kasnije realizira, ali i one slučajeve gdje upotreba IKT-a predstavlja jedan od načina izvršenja krivičnog djela.

U FBiH i BD-u BiH krivični zakoni ne prepoznaju krivično djelo **seksualnog uznemiravanja**, što dovodi do nejednake krivičnopravne zaštite oštećenih ovim krivičnim djelom na teritoriji cijele BiH, stoga je potrebno da seksualno uznemiravanje bude prepoznato kao krivično djelo u krivičnim zakonima FBiH i BD BiH. Seksualno uznemiravanje jeste definisano u ZORS-u BiH i ZOZD-u BiH.

Zakon o zabrani diskriminacije BiH i Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH prepoznaju i definiraju **seksualno uznemiravanje** kao *svaki oblik neželjenog verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja spolne prirode čiji je cilj ili efekat povreda dostojanstva lica, posebno kada se njime stvara zastrašujuće, neprijateljsko, degradirajuće, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje.*

Međunarodne konvencije i pravni dokumenti

Pored nacionalnog pravnog okvira, BiH je potpisnica i velikog broja međunarodnih konvencija i pravnih dokumenata kojima se garantira puno uživanje ljudskih prava i sloboda, kao i rodna ravnopravnost. Najznačajniji među njima su:

- Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima i slobodama,
- Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW),
- Konvencija Ujedinjenih nacija protiv torture i ostalog nečovječnog, nehumanog i degradirajućeg tretmana ili kažnjavanja,
- Direktiva Vijeća Evropske komisije 86/378/EEC o implementaciji principa jednakog tretmana za muškarce i žene u oblastima socijalne sigurnosti u zaposlenju;
- Direktiva 79/7/EEC o progresivnoj implementaciji principa jednakog tretmana za muškarce i žene po pitanjima socijalne sigurnosti.
- Konvenciju Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici – Istanbulsku konvenciju²⁴

---

²⁴ Konvencija Vijeća Evrope o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici – istanbulska konvencija, dostupno na: http://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2014/01/CAHVIO_B.pdf

Uz ove konvencije, BiH je usvojila i Konvenciju o kibernetičkom kriminalu²⁵ koja prepoznaje specifična djela cyber kriminala (prekršaji usmjereni protiv povjerljivosti, integriteta i dostupnosti računarskih podataka, računarsko falsificiranje, računarska prevara, prekršaji koji se odnose na dječiju pornografiju, prekršaji koji se odnose na zaštite autorskih prava i intelektualne svojine). Cyber kriminalitet predstavlja oblik kriminalnog ponašanja kod kojeg se korišćenje kompjuterske tehnologije i informacionih sistema ispoljava kao način izvršenja krivičnog djela ili se ove tehnologije upotrebljavaju kao sredstvo ili cilj izvršenja, čime se ostvaruje neka, u krivičnopravnom smislu, relevantna posljedica.²⁶

Određena krivična djela iz oblasti cyber kriminala direktno su prepoznata i regulirana Krivičnim zakonom Federacije BiH i Brčko distrikta, kao i Krivičnim zakonikom Republike Srpske. Dakle, pravni sistem BiH prepoznaje da se kriminalno djelovanje može vršiti putem IKT-a. Prepoznata krivična djela usmjerena su protiv sistema elektronske obrade podataka: Oštećenje računarskih podataka i programa; Računarsko krivotvorenje; Računarska prevara; Ometanje rada sistema i mreže elektronske obrade podataka; Neovlašćeni pristup zaštićenom sistemu i mreži elektronske obrade podataka; Računarska sabotaza. Krivični Zakonik RS-a prepoznaje i krivično djelo Izrada i unošenje računarskih virusa.

Rodno zasnovano online nasilje nad ženama još uvijek nije u potpunosti konceptualizirano ni pravno uređeno na razini Evropske unije. Ne postoje dogovorene definicije takvih oblika rodno zasnovanog nasilja,²⁷ ali na osnovu onoga što rodno zasnovano nasilje nad ženama jeste i što cyber kriminalitet jeste, rodno zasnovanim cyber nasiljem nad ženama moglo bi se smatrati svako djelovanje kojim se nanosi ili može biti nanesena fizička, psihička, seksualna ili ekonomska šteta ili patnja, kao i prijetnja takvim djelovanjem koje sputava osobu ili grupu osoba da uživaju u svojim ljudskim pravima i slobodama u javnoj i privatnoj sferi života, a vrši se uz korišćenje kompjuterske tehnologije i informacionih sistema ili se kompjuter, ili drugo informaciono-komunikaciono sredstvo upotrebljava kao sredstvo ili cilj

---

²⁵ Konvencija o kibernetičkom kriminalu, Službeni glasnik BiH – Međunarodni ugovori broj: 06/2006

²⁶ Federalna uprava policije, <http://www.fup.gov.ba/?p=1697>, posljednji put pristupljeno 10.7.2018.

²⁷ Evropski institut za ravnopravnost spolova, 2017.

izvršenja, čime se ostvaruje neka, u krivičnopravnom smislu, relevantna posljedica.

Ispoljavanje rodno zasnovanog nasilja nad ženama u online medijima

Razvoj tehnologije omogućio je da medijski sadržaj bude dostupan online, te u BiH postoji veliki broj online medija. Ono što mnogi od online medija omogućavaju jesu komentari ispod članaka koji su nerijetko prostor za izražavanje problematičnih izjava diskriminatornog, omalovažavajućeg, uznemirujućeg i ponižavajućeg sadržaja. U komentarima na određene članke nerijetko se perpetuiraju rodne uloge i stereotipi, te prijeti i poziva na vršenje različitih oblika nasilja, pa i rodno zasnovanog nasilja.

Vijeće za štampu je samoregulativno tijelo za štampu i online medije, a regulacija sadržaja na online medijima vrši se na osnovu Kodeksa za štampu i online medije.²⁸ Kodeks u članu 3, koji se odnosi na huškanje propisuje da će novinari *u svakom trenutku biti svjesni opasnosti koja se javlja kada mediji govorom mržnje podstiču diskriminaciju i netoleranciju*, te da će *dati sve od sebe kako ne bi huškali i/ili podsticali mržnju i/ili nejednakost na osnovu etničke pripadnosti, nacionalnosti, rase, religije, spola, seksualne orijentacije, fizičke onesposobljenosti ili mentalnog stanja*. Detaljniji opis u [Aneksu III](#).

NVO-sektor u BiH sve više i više prepoznaje online nasilje nad ženama kao pojavu koja je u porastu te je u FBH krajem 2017. godine predložena inicijativa za izmjenu i dopunu Krivičnog zakona FBiH u cilju stvaranja zakonodavnog okvira za sankcioniranje osoba koje vrše krivična djela putem informaciono-komunikacionih tehnologija.

Inicijativu je pokrenuo Centar ženskih prava iz Zenice zajedno sa Udruženjem žena sudija u BiH, te ekspertima/cama²⁹ te ombudsmenka BH, sutkinja Kantonalnog suda Sarajevo, sudija Kantonalnog suda Zenica, sutkinja Vrhovnog suda FBiH, federalna tužiteljica, predstavnik MUP ZDK i dekan Fakulteta za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije.

---

²⁸ Kodeks za štampu i online medije dostupan je na: <https://www.vzs.ba/index.php/vijece-za-stampu/kodeks-za-stampu-i-online-medije>. Posljednji put pristupljeno 10. 7. 2018.

²⁹<http://zenicainfo.ba/2017/11/14/centar-zenskih-prava-predao-inicijativu-za-izmjene-i-dopune-krivcnog-zakona-fbih/>

Centar navodi da je razlog za pokretanje ove inicijative otklanjanje uočenih nedostataka Krivičnog zakona FBiH u njegovoj primjeni i u efikasnosti procesuiranja i kažnjavanja počinitelja krivičnih djela: nasilje u porodici, ugrožavanje sigurnosti, zaštita ličnih podataka kao i zabrana neovlašćenog objavljivanja spisa, fotografija, raznih snimaka.

Centar je 14. novembra 2017. godine Inicijativu predao nadležnom Federalnom ministarstvu pravde. Prijedlog Nacrta Izmjena i dopuna krivičnog zakona trebao je biti razmatran na jednoj od narednih parlamentarnih sjednica. Do objavljivanja ovog izvještaja nije se moglo doći do više informacija o statusu ove Inicijative kao ni njenom detaljnom sadržaju.

Pravni okvir u Republici Srbiji

Ova analiza ima za cilj da prikaže najznačajnije međunarodne propise koji se mogu konsultovati kao izvor u regulativi digitalnog nasilja kao i domaće zakonodavstvo. Bitan deo analize posvećen je i zaštiti od nasilja u porodici, budući da je praksa pokazala da su u velikom broju izvršioци digitalnog nasilja upravo partneri ili bivši partneri koji koriste digitalne tehnologije kako bi izvršili dodatni pritisak na žrtvu. Na kraju je predstavljen i set preporuka različitim državnim organima, nakon analize intervjua sa predstavnicima/cama različitih institucija, kako bi više pažnje posvetili ovom sve učestalijem problemu.

Kako Ustav Republike Srbije propisuje da su ljudska i manjinska prava zagarantovana opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava i potvrđenim međunarodnim ugovorima neposredno primenjuju³⁰, neophodno je pre svega osvrnuti se na brojne međunarodne ugovore koji regulišu oblast nasilja nad ženama.

Međunarodni dokumenti Ujedinjenih nacija:

- Povelja UN iz 1945. godine
- Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima iz 1948. godine
- Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima iz 1966. godine
- Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima iz 1966. godine
- Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije iz 1966. godine
- Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena iz 1979. godine
- Deklaracija Ujedinjenih nacija o eliminisanju nasilja nad ženama iz 1993. godine
- Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom iz 2006. godine

---

³⁰Član 16 Ustava Republike Srbije (*"Sl. glasnik RS", br. 98/2006*)

Izvori Saveta Evrope:

- Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama
Evropski sud za ljudska prava je kroz svoju bogatu praksu ova prava dosta široko tumačio. Presude ESLJP, iako se ne mogu izvršiti prema državi koja nije bila strana u konkretnom postupku, obavezuju države potpisnice Konvencije svojim tumačenjem Konvencije i predstavlja dragocen izvor prava, naročito u oblasti kao što su internet tehnologije, gde domaća zakonodavna regulativa značajno zaostaje za praksom drugih Evropskih država i praksom Evropskog suda za ljudska prava.

- Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici iz 2011. godine
Države su obavezane Konvencijom da se uzdrže od bilo kakvog učešća u činu nasilja nad ženama i preuzmu niz zakonodavnih i drugih mera radi sprečavanja, istraživanja, kažnjavanja i obeštećenja žrtava rodno zasnovanog nasilja koja učine nedržavni subjekti.

Obaveze države usmerene su na vođenje rodno osetljivih politika, ali je najveći značaj ovog međunarodnog sporazuma nametanje obaveze državama potpisnicama da inkriminišu pojedina krivična dela u svom zakonodavstvu, zahvaljujući kome je Srbija 2017. godine dobila četiri nova krivična dela – polno uznemiravanje, sakaćenje ženskog polnog organa, prinudno zaključenje braka i proganjanje. Države potpisnice obavezane su da preduzmu neophodne zakonodavne ili druge mere i obezbede da namerno ponašanje, koje ozbiljno narušava psihički integritet nekog lica prinudom, odnosno pretnjama bude inkriminisano.

Zakonodavni okvir u Srbiji:

U Srbiji postoji niz dokumenata koji se bavi pitanjem nasilja nad ženama, počev od Ustava Srbije, koji članom 21 izričito zabranjuje diskriminaciju na osnovu pola, garantovanog prava na dostojanstvo i slobodan razvoj ličnosti (član 23 Ustava Srbije), nepovredivost psihičkog i fizičkog integriteta (član 25

Ustava), ravnopravnost polova i niz drugih ljudskih prava zajemčenih Ustavom.

Zaštita od diskriminacije i nasilja regulisana je i Zakonom o ravnopravnosti polova³¹, Porodičnim zakonom, Zakonom o zabrani diskriminacije³², Zakonom o radu³³, Zakonom o sprečavanju zlostavljanja na radu³⁴, Zakonom o sprečavanju nasilja u porodici³⁵, Zakonom o zaštiti podataka o ličnosti³⁶, Krivičnim zakonikom³⁷, kao i Zakonom o posebnim merama za sprečavanje krivičnih dela protiv polne slobode maloletnika³⁸.

Kao što je već napomenuto - iako mali broj zakona reguliše izričito pitanje digitalnog nasilja, to ne podrazumeva da je ova materija neregulisana u našem pravu, već se moramo osloniti na šire tumačenje propisa, budući da su pojedine radnje zabranjene apsolutno, bez obzira da li su izvršene upotrebom tehnoloških sredstava ili na neki drugi način.

Tako, **Zakon o ravnopravnosti polova**, izričito zabranjuje posrednu i neposrednu diskriminaciju, predviđa sudsku zaštitu u parničnom postupku svako lice kome je povređeno pravo ili sloboda zbog pripadnosti određenom polu može da pokrene postupak pred nadležnim sudom. Tužbom se može tražiti:

1. utvrđivanje povrede izvršene diskriminatorским postupanjem;

---

³¹ Zakono ravnopravnosti polova ("Sl. glasnik RS", br. 104/2009)

³² Zakono zabrani diskriminacije ("Sl. glasnik RS", br. 22/2009)

³³ Zakono radu ("Sl. glasnik RS", br. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013, 75/2014, 13/2017 - odluka US i 113/2017)

³⁴ Zakon o sprečavanju zlostavljanja na radu ("Sl. glasnik RS", br. 36/2010)

³⁵ Zakon o sprečavanju nasilja u porodici ("Sl. glasnik RS", br. 94/2016)

³⁶ Zakon o zaštiti podataka o ličnosti ("Sl. glasnik RS", br. 97/2008, 104/2009 - dr. zakon, 68/2012 - odluka US i 107/2012)

³⁷ Krivični zakonik ("Sl. glasnik RS", br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 i 94/2016)

³⁸ Zakono o posebnim merama za sprečavanje krivičnih dela protiv polne slobode maloletnika ("Sl. glasnik RS" br. 32/2013)

2. zabrana vršenja radnji od kojih pretil povreda;
3. zabrana daljeg preduzimanja, odnosno ponavljanja radnji koje su izazvale povredu;
4. stavljanje van prometa sredstava, odnosno predmeta kojima je izvršena povreda (udžbenici koji diskriminatoriski ili stereotipno predstavljaju pol, štampana glasila, reklamni, propagandni materijal i dr.);
5. otklanjanje povrede i uspostavljanje položaja, odnosno stanja pre izvršene povrede;
6. naknada materijalne i nematerijalne štete.

Ovaj postupak mogu pokrenuti, uz saglasnost diskriminisanog lica, u njegovo ime, sindikati ili udruženja čiji su ciljevi vezani za unapređenje ravnopravnosti polova. Ovi subjekti mogu se pridružiti tužiocu u svojstvu umešača, a postupak u parnicama za ostvarivanje građanskopravne zaštite zbog diskriminacije po osnovu pola naročito je hitan.

Zakon o ravnopravnosti polova, iako donet iste godine kada i Zakon o zabrani diskriminacije, koji takođe propisuje sudsku zaštitu od diskriminacije nisu u potpunosti saglasni. Tako Zakon o zabrani diskriminacije propisuje da se tužbom može tražiti:

1. zabrana izvršenja radnje od koje pretil diskriminacija, zabrana daljeg vršenja radnje diskriminacije, odnosno zabrana ponavljanja radnje diskriminacije;
2. utvrđenje da je tuženi diskriminatoriski postupao prema tužiocu ili drugome;
3. izvršenje radnje radi uklanjanja posledica diskriminatoriskog postupanja;
4. naknada materijalne i nematerijalne štete;
5. objavljivanje presude donete povodom neke od tužbi propisane Zakonom o zabrani diskriminacije.

Kako se i u jednom i drugom zakonu radi o diskriminatornom postupanju, neophodno je usaglasiti odredbe ovih zakona po pitanju toga šta se tužbom u parničnom postupku može zahtevati. Nesaglasne su i odredbe koje uređuju aktivnu legitimaciju za podnošenje tužbe, pa tako prema Zakonu o zabrani diskriminacije ovu tužbu može podneti Poverenik za zaštitu ravnopravnosti i organizacija koja se bavi zaštitom ljudskih prava, odnosno prava određene grupe lica.

Prednost Zakona o zabrani diskriminacije u odnosu na Zakon o ravnopravnosti polova ogleda se u propisivanju šireg opsega oblika diskriminacije. Zakon o ravnopravnosti polova navodi samo neposrednu i posrednu diskriminaciju, a Zakon o zabrani diskriminacije, pored posredne i neposredne diskriminacije izričito navodi i povredu načela jednakih prava i obaveza, pozivanje na odgovornost, udruživanje radi vršenja diskriminacije, govor mržnje i uznemiravanje i ponižavajuće postupanje.

Od posebnog značaja za zaštitu od nasilja na internetu je **govor mržnje**, Zakonom definisan kao: *Izražavanje ideja, informacija i mišljenja kojima se podstiče diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog ličnog svojstva, u javnim glasilima i drugim publikacijama, na skupovima i mestima dostupnim javnosti, ispisivanjem i prikazivanjem poruka ili simbola i na drugi način, kao i uznemiravanje i ponižavajuće postupanje koje ima za cilj ili predstavlja povredu dostojanstva lica ili grupe lica na osnovu njihovog ličnog svojstva, a naročito ako se time stvara strah ili neprijateljsko, ponižavajuće i uvredljivo okruženje.*

Zakon o zabrani diskriminacije konstituiše instituciju **Poverenika za zaštitu ravnopravnosti** koji ima mandat nad praćenjem primene zakona, a nadležnosti su joj:

1. primanje i razmatranje pritužbi zbog povreda odredaba zakona i davanje mišljenja i preporuka u konkretnim slučajevima, kao i izricanje odgovorajućih mera

2. pružanje informacija podnosiocu pritužbe o njegovom pravu i mogućnosti pokretanja sudskog ili drugog postupka zaštite, odnosno preporučivanje postupka mirenja;
3. podnošenje tužbi zbog povrede prava, u svoje ime a uz saglasnost i za račun diskriminisanog lica, ukoliko postupak pred sudom po istoj stvari nije već pokrenut ili pravnosnažno okončan;
4. podnošenje prekršajne prijave zbog povrede prava iz Zakona o zabrani diskriminacije
5. podnošenje godišnjeg i posebnog izveštaja Narodnoj skupštini o stanju u oblasti zaštite ravnopravnosti;
6. upozoravanje javnosti na najčešće, tipične i teške slučajeve diskriminacije;
7. praćenje sprovođenja zakona i drugih propisa, iniciranje donošenja ili izmene propisa radi sprovođenja i unapređivanja zaštite od diskriminacije i davanje mišljenja o odredbama nacрта zakona i drugih propisa koji se tiču zabrane diskriminacije;
8. uspostavljanje i održavanje saradnje sa organima nadležnim za ostvarivanje ravnopravnosti i zaštitu ljudskih prava na teritoriji autonomne pokrajine i lokalne samouprave;
9. preporučivanje organima javne vlasti i drugim licima mere za ostvarivanje ravnopravnosti.

Postupanje pred institucijom Poverenika za zaštitu ravnopravnosti regulisano je članovima 35-40 Zakona o zabrani diskriminacije i predviđa da lice koje je pretrpelo diskriminaciju može podneti pritužbu Povereniku pismeno ili usmeno na zapisnik, uz koju dostavlja dokaze o pretrpljenoj diskriminaciji. Kao primer dobre prakse na ovom mestu moramo izdvojiti i činjenicu da na sajtu institucije Poverenika postoji obrazac za pritužbu, tako da se ona može podneti i preko interneta. Ovu pritužbu može podneti i drugo lice, ili organizacija koja se bavi zaštitom ljudskih prava uz izričitu saglasnost lica čije

je pravo povređeno. U roku od 15 dana od podnošenja pritužbe, Poverenik dostavlja pritužbu licu protiv koga je podneta.

Po prijemu pritužbe Poverenik utvrđuje činjenično stanje uvidom u podnete dokaze i uzimanjem izjave od podnosioca pritužbe, lica protiv kojeg je pritužba podneta, kao i od drugih lica.

Lice protiv kojeg je pritužba podneta može se izjasniti o navodima pritužbe u roku od 15 dana od dana njenog prijema.

Osim postupka pred Poverenikom, Zakon o zabrani diskriminacije, kao što je gore navedeno, reguliše i sudski postupak zaštite prava u parničnom postupku, dosta detaljnije od Zakona o ravnopravnosti polova, pri čemu uvodi pravilo prebacivanja tereta dokazivanja sa tužioca na tuženog ako tužilac učini verovatnim da je tuženi izvršio akt diskriminacije. Zakon o zabrani diskriminacije ne propisuje rok za podnošenje tužbe za zaštitu od diskriminacije, kao ni za podnošenje pritužbe Povereniku, tako da ovo pravo ne može zastareti.

Pravilo o prebacivanju tereta dokazivanja sa tužioca na tuženog, iako ustanovljeno u korist slabije strane, na žalost, nije našlo svoju širu primenu u praksi, pa je, prema dosadašnjim analizama ono u velikoj meri ignorisano na sudu i primenjivao se uobičajeni teret dokazivanja, prema kome svako mora da dokaže činjenice na koje se poziva pred sudom.

Zakon o zaštiti podataka o ličnosti³⁹ usvojen 2008. godine, u novembru 2018. godine pretrpeo je brojne izmene u cilju usklađivanja pravnog poretka Srbije sa pravom EU. U momentu pisanja ove publikacije, novi zakon još uvek nije stupio na snagu, pa nam dometi njegove primene i eventualni nedostaci još uvek nisu u potpunosti poznati, mada je bilo brojnih kritika na račun novog zakona, naročito u delu koji se odnosi na mogućnost ograničenja ovog prava od strane državnih organa.

---

³⁹Zakono zaštiti podataka o ličnosti ("Sl. glasnik RS", br. 97/2008, 104/2009 - dr. zakon, 68/2012 - odluka US i 107/2012

Krivičnopravna zaštita

Krivični zakonik reguliše krivičnopravnu zaštitu oštećenih u krivičnom postupku. Njegov značaj ogleda se u definisanju sledećih krivičnih dela:

- Povreda ravnopravnosti⁴⁰(član 128.)
- Ugrožavanje sigurnosti (član 138)
- Proganjanje (član 138a)
- Povreda tajnosti pisama i drugih pošiljki (član 142)
- Neovlašćeno fotografisanje
- *Neovlašćeno objavljivanje i prikazivanje tuđeg spisa, portreta i snimka (član 145)*
- *Neovlašćeno prikupljanje tuđih podataka (član 146)*
- *Uvreda (član 170)*
- Iznošenje ličnih i porodičnih prilika (član 172)
- Povreda ugleda zbog rasne, verske, nacionalne ili druge pripadnosti (član 174)
- Polno uznemiravanje (član 182a)
- Prikazivanje, pribavljanje i posedovanje pornografskog materijala i iskorišćavanje maloletnog lica za pornografiju (član 185)
- Iskorišćavanje računarske mreže ili komunikacije drugim tehničkim sredstvima za izvršenje krivičnih dela protiv polne slobode prema maloletnom licu (član 185b)
- Nasilje u porodici (član 194)
- Uцена (član 215)
- **Krivična dela protiv bezbednosti računarskih podataka u koja spadaju:** oštećenje računarskih podataka i programa, računarska sabotaza, pravljenje i unošenje računarskih virusa, računarska prevara, neovlašćeni pristup zaštićenom računaru, računarskoj mreži i elektronskoj obradi podataka, sprečavanje i organičavanje pristupa javnoj računarskoj mreži, neovlašćeno korišćenje računara ili

---

⁴⁰Član 128 Krivičnog zakonika RS ("Sl. glasnik RS", br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 i 94/2016)

računarske mreže i pravljenje, nabavljanje i davanje drugom sredstava za izvršenje krivičnih dela protiv bezbednosti računarskih podataka.

- **Rasna i druga diskriminacija** (član 387)

Zakon o posebnim merama za sprečavanje vršenja krivičnih dela protiv polne slobode prema maloletnim licima izričito propisuje da krivično gonjenje za pojedina dela učinjena prema maloletnim licima, među kojima su i dela iz članova 185b Krivičnog zakonika - *Prikazivanje, pribavljanje i posedovanje pornografskog materijala i iskorišćavanje maloletnog lica za pornografiju i Iskorišćavanje računarske mreže ili komunikacije drugim tehničkim sredstvima za izvršenje krivičnih dela protiv polne slobode prema maloletnom licu* ne zastareva.

Na ovom mestu važno je pomenuti i **Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa za borbu protiv visokotehnološkog kriminala** koji ustanovljava nadležnost Višeg javnog tužilaštva u Beogradu za krivična dela protiv sloboda i prava čoveka i građanina, polne slobode, javnog reda i mira i ustavnog uređenja i bezbednosti Republike Srbije, koja se zbog načina izvršenja ili upotrebljenih sredstava mogu smatrati krivičnim delima visokotehnološkog kriminala i obrazuje posebno odeljenje za borbu protiv visokotehnološkog kriminala u ovom tužilaštvu. Ovim zakonom sva dela digitalnog nasilja nad ženama stavljena su u nadležnost Višem javnom tužilaštvu u Beogradu, odnosno Posebnom odeljenju za visokotehnološki kriminal pri ovom Tužilaštvu.

Zakonik o krivičnom postupku propisuje procesna pravila krivičnog gonjenja – postupanje tužilaštva po podnetoj prijavi, istražni postupak, kao i sam sudski postupak i izricanje sankcije ili alternativne sankcije.

Uočeni problemi u krivičnopravnom zakonodavstvu ogledaju se pre svega u lošem položaju oštećenih u krivičnom postupku. Oštećeni nije stranka u postupku i samim tim njen obim prava je ograničen. Definicija žrtve iz zakonodavstva je izostala, pa se tako ne razlikuje specifičnost pojedinih

kategorija oštećenih, što će kod rodno zasnovanog nasilja često biti slučaj. Više detalja se može naći u članu 50.

Porodični zakon⁴¹ propisuje zaštitu od nasilja u porodici i kao krovni zakon koji se odnosi na porodične odnose formuliše definicije određenih pojmova, poput braka, vanbračne zajednice, deteta, poslovne sposobnosti...

Prema ovom zakonu, nasilje u porodici je zabranjeno u svakom slučaju i svako ima pravo na zaštitu od ovakovog nasilja. Zakon definiše nasilje kao *ponašanje kojim jedan član porodice ugrožava telesni integritet, duševno zdravlje ili spokojstvo drugog člana porodice*. Exempli causa nabrojane su specifične radnje nasilja poput nanošenja ili pokušaja nanošenja teške telesne povrede, izazivanja straha pretnjom ubistva ili nanošenjem telesne povrede članu porodice ili njemu bliskom licu, prisiljavanja na seksualni odnos, navođenja na seksualni odnos ili seksualni odnos sa licem koje nije navršilo 14. godinu života ili nemoćnim licem, ograničavanja slobode kretanja ili komuniciranja sa trećim licima, vređanja, kao i svako drugo drsko, bezobzirno i zlonamerno ponašanje. Kao što je gore pomenuto, Porodični zakon šire od Krivičnog zakona reguliše ko se smatra članom porodice, pa tako nabroja da se članom porodice smatraju:

1. supružnici ili bivši supružnici;
2. deca, roditelji i ostali krvni srodnici, te lica u tazbinskom ili adoptivnom srodstvu, odnosno lica koja vezuje hraniteljstvo;
3. lica koja žive ili su živela u istom porodičnom domaćinstvu;
4. vanbračni partneri ili bivši vanbračni partneri;
5. lica koja su međusobno bila ili su još uvek u emotivnoj ili seksualnoj vezi, odnosno koja imaju zajedničko dete ili je dete na putu da bude rođeno, iako nikada nisu živela u istom porodičnom domaćinstvu.

---

⁴¹Porodični zakon ("Sl. glasnik RS", br. 18/2005, 72/2011 - dr. zakon i 6/2015)

Zakon propisuje zaštitu u parničnom postupku i mogućnost izricanje jedne ili više mera zaštite od nasilja u porodici kojom se privremeno zabranjuje ili ograničava održavanje ličnih odnosa sa drugim članom porodice. U ove mere spadaju: izdavanje naloga za iseljenje iz porodičnog stana ili kuće, bez obzira na pravo svojine odnosno zakupa nepokretnosti, izdavanje naloga za useljenje u porodični stan ili kuću, bez obzira na pravo svojine odnosno zakupa nepokretnosti, zabrana približavanja članu porodice na određenoj udaljenosti, zabrana pristupa u prostor oko mesta stanovanja ili mesta rada člana porodice, zabrana daljeg uznemiravanja člana porodice.

Zakon o sprečavanju nasilja u porodici izričito propisuje svoju primenu u saradnji u sprečavanju nasilja u porodici u krivičnim postupcima za niz krivičnih dela, među kojima su: proganjanje, polno uznemiravanje, prikazivanje, pribavljanje i posedovanje pornografskog materijala i iskorišćavanje maloletnih lica za pornografiju i propisuje obavezu lica određenih za vezu u policijskoj upravi, osnovnom i višem javnom tužilaštvu, osnovnom i višem sudu i centru za socijalni rad, kao i formiranje grupe za koordinaciju i saradnju na području svakog osnovnog javnog tužilaštva koju čine predstavnici osnovnih javnih tužilaštava, policijskih uprava i centara za socijalni rad, sa područja za koje se grupa obrazuje. Najvažnija novina koju je Zakon o sprečavanju nasilja u porodici doneo ogleda se u mogućnosti policije da, nakon prijave nasilja i izvršene procene rizika izrekne neku od hitnih mera (ili obe) u trajanju od 48 časova. Ovaj zakon po prvi put uvodi partnerski odnos, pored bračnog i vanbračnog, iz čega porizilazi da bi zaštitu po ovom osnovu mogla dobiti i lica koja se nalaze u istopolnim partnerskim vezama⁴².

---

⁴²Preporuke proistekle iz ove analize nalaze se u Aneksu VIII

Pravni okvir Crne Gore

Najviši pravni akt u Crnoj Gori **Ustav Crne Gore**⁴³ definira obaveze države da garantira osnovna ljudska prava i slobode, zabranjuje diskriminaciju po bilo kom osnovu, zabranjuje mučenje ili nečovječno i ponižavajuće postupanje, garantira rodnu ravnopravnost, dostojanstvo i sigurnost, nepovredivost fizičkog i psihičkog integriteta čovjeka, privatnosti i ličnih prava, slobodu kretanja i prebivališta. U poglavlju „Ljudska prava i slobode“, u Članu 18. Ustav Crne Gore *jamči ravnopravnost žene i muškarca i razvija politiku jednakih mogućnosti*. Te određuje da su *potvrđeni i objavljeni međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava sastavni dio unutrašnjeg pravnog poretka, imaju primat nad domaćim zakonodavstvom i neposredno*. Ustav Crne Gore stvara pravnu pretpostavku za uvođenje standarda rodne ravnopravnosti te sprečavanje i eliminiranje diskriminacije po osnovu pola u svim oblastima i na svim nivoima.⁴⁴

Poštivanje i postizanje rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori je garantirano nizom pravnih akata, kako nacionalnih, tako i međunarodnih. **Zakon o rodnoj ravnopravnosti Crne Gore**⁴⁵ *uređuje način obezbjeđivanja i ostvarivanja prava po osnovu rodne ravnopravnosti, u skladu sa međunarodnim aktima i opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava, kao i mjere za eliminisanje diskriminacije po osnovu pola i stvaranje jednakih mogućnosti za učešće žena i muškaraca u svim oblastima društvenog života*.

Na osnovu **Zakona o zabrani diskriminacije Crne Gore**⁴⁶ zabranjena je diskriminacija po bilo kom osnovu, definirajući je kao *svako neopravdano, pravno ili faktičko, neposredno ili posredno pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje postupanja prema jednom licu, odnosno grupi lica u odnosu na druga lica, kao i isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva nekom licu u odnosu na druga lica, koje se zasniva na rasi, boji kože, nacionalnoj pripadnosti, društvenom ili etničkom porijeklu, vezi sa nekim*

---

⁴³ Ustav Crne Gore, Službeni list Crne Gore, br. 1/2007 i 38/2013 - Amandmani I-XVI

⁴⁴ Rakočević, Vanja, Aleksandra Gligorović (2014), *Međunarodni standardi zaštite žena od rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici*

⁴⁵ Zakon o rodnoj ravnopravnosti Crne Gore, Službeni list Crne Gore, br. 35/15

⁴⁶ Zakon o zabrani diskriminacije Crne Gore, Službeni list Crne Gore, br. 46/2010, 40/2011 - dr. zakon i 18/2014

manjinskim narodom ili manjinskom nacionalnom zajednicom, jeziku, vjeri ili uvjerenju, političkom ili drugom mišljenju, polu, rodnom identitetu, seksualnoj orijentaciji, zdravstvenom stanju, invaliditetu, starosnoj dobi, imovnom stanju, bračnom ili porodičnom stanju, pripadnosti grupi ili pretpostavci o pripadnosti grupi, političkoj partiji ili drugoj organizaciji, kao i drugim ličnim svojstvima.

Krivični zakonik Crne Gore ne inkriminira direktno online rodno zasnovano nasilje nad ženama, ali ono što inkriminira jesu određena krivična djela koja predstavljaju djela rodno zasnovanog nasilja nad ženama. Pri vršenju ovih krivičnih djela na različite načine mogu se upotrebljavati informaciono-komunikacione tehnologije, uključujući one slučajeve gdje se uz pomoć IKT-a vrše pripremne radnje za izvršenje krivičnog djela rodno zasnovanog nasilja koje se kasnije realizira, ali i one slučajeve gdje upotreba IKT-a predstavlja jedan od načina izvršenja krivičnog djela. Pripremna radnja obuhvata one radnje kojima se stvaraju uvjeti za uspješno izvršenje krivičnog djela, npr. pribavljanje sredstava, uklanjanje prepreka, planiranje i organizovanje izvršenja djela i druge radnje kojima se olakšava samo izvršenje djela. Pripremna radnja ne ulazi u radnju izvršenja djela. Krivični zakonik Crne Gore pri definiranju svih, pa tako i ovih krivičnih djela, određuje kaznu, ali i otežavajuće okolnosti koje utječu na odmjeravanje kazne počinitelju ovih krivičnih djela. U nastavku će biti posmatrani određeni članovi Krivičnog zakonika Crne Gore, u određenim slučajevima neće biti navođeni kompletni članovi ovih zakona, nego neki od stavova koji su relevantni za posmatranje krivičnog djela u svjetlu upotrebe IKT-a.

Krivični zakonik Crne Gore prepoznaje sljedeća krivična djela koja se dešavaju u offline svijetu, ali je realnost da se uz razvoj tehnologije ova krivična djela prenose i u online svijet:

- Ugrožavanje sigurnosti
- Proganjanje
- Neovlašćeno prisluškivanje i snimanje
- Neovlašćeno fotografiranje
- Neovlašćeno objavljivanje i prikazivanje tuđeg spisa, portreta i snimka
- NedoVOLJENE spolne radnje
- Ucjena

Članove zakona koji detaljnije definiraju ova krivična djela predstavljamo u [Aneksu IV](#).

Nasilje u porodici

Nasilje u porodici je u Crnoj Gori prepoznato kao krivično djelo. Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Crne Gore kao oblike nasilja u porodici prepoznaje, između ostalog, **ugrožavanje fizičkog, psihičkog, seksualnog ili ekonomskog integriteta, mentalnog zdravlja i spokojstva drugog člana porodice; prijećenje napadom ili izazivanje opasnost koja može prouzrokovati osjećaj lične nesigurnosti ili psihički bol drugog člana porodice; verbalno napadanje, psovanje, nazivanje pogrđnim imenom i na drugi način vrijeđanje drugog člana porodice; seksualno uznemiravanje; uhođenje i na drugi način grubo uznemiravanje drugog člana porodice...**

Cyber kriminal u zakonodavstvu Crne Gore

Razvoj informaciono-komunikacionih tehnologija (u nastavku teksta IKT) i mogućnost sve veće upotrebe navednih tehnologija velikom broju ljudi omogućio je da se ove tehnologije koriste ne samo u dobre svrhe, nego i kao sredstva i prostori za ispoljavanje štetnih ponašanja prema drugima, uključujući razne oblike nasilja, pa i rodno zasnovano nasilje nad ženama.

Cyber kriminalitet predstavlja oblik kriminalnog ponašanja kod kojeg se korišćenje kompjuterske tehnologije i informacionih sistema ispoljava kao način izvršenja krivičnog djela ili se ove tehnologije upotrebljavaju kao sredstvo ili cilj izvršenja, čime se ostvaruje neka, u krivičnopravnom smislu, relevantna posljedica. U Budimpešti 2001. godine potpisana je **Konvencija o računarskom/cyber kriminalu**⁴⁷ koju je Crna Gora usvojila i ratificirala. Ova Konvencija predstavlja prvi međunarodni sporazum koji regulira materijalnopravni, procesno pravni, organizacioni i međunarodni okvir krivičnih djela koja su izvršena putem interneta i drugih računarskih mreža. Konvencija postavlja osnove pravnih normi koje se tiču narušavanja prava intelektualne svojine, računarski izvršenih prevara, zloupotreba maloljetnih lica u pornografske svrhe itd., te nameće obavezu državama članicama da za prepoznata djela cyber kriminala odrede sankcije.⁴⁸ Crna Gora je prepoznala

---

⁴⁷ Zakon o potvrđivanju Konvencije o računarskom kriminalu, Službeni list Crne Gore - Međunarodni ugovori", br. 4/2009

⁴⁸ Stamenković, Branko, Adis Balota, Valentina Pavličić, Bojana Paunović, Jakša Backović (2014), *Visokotehnološki kriminal, praktični vodič kroz savremeno krivično pravo i primjere iz prakse*

probleme koji mogu nastati razvojem IKT-a te ima usvojen **Zakon o informacionoj bezbjednosti Crne Gore**⁴⁹ kojim se štiti povjerljivost, dostupnost i cjelovitost podataka, kao i **Strategiju sajber bezbjednosti Crne Gore 2018–2021**⁵⁰. Godine 2012. formirana je Direkcija za zaštitu od računarskih i bezbjednosnih incidenata na internetu – CIRT, koja predstavlja centralno tijelo za koordinaciju prevencije i zaštite od cyber incidenata na internetu i drugih rizika bezbjednosti informacionih sistema za područje Crne Gore, a 2017. godine formiran je Savjet za informacionu bezbjednost, čime je uspostavljeno krovno tijelo u državi koja će savjetovati Vladu Crne Gore o svim bitnim pitanjima iz ove oblasti.

---

⁴⁹ Zakon o informacionoj bezbjednosti Crne Gore, Službeni list Crne Gore, br. 014/10 od 17.03.2010, 040/16

⁵⁰ Vlada Crne Gore, Ministarstvo javne uprave, 2017, dostupno na: [file:///C:/Users/May/Downloads/Strategija%20sajber%20bezbjednosti%20Crne%20Gore%202018-2021%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/May/Downloads/Strategija%20sajber%20bezbjednosti%20Crne%20Gore%202018-2021%20(1).pdf). Posljednji put pristupljeno 10. 7. 2018.

Pravni okvir u Republici Hrvatskoj

Ustav Republike Hrvatske već u svom članu 3 određuje osnovne vrednosti ustavnog poretka Hrvatske među kojima izdvaja *slobodu, jednakost, nacionalnu ravnopravnost i ravnopravnost spolova, mirotvorstvo, socijalnu pravdu, poštivanje prava čovjeka, nepovredivost vlasništva, očuvanje prirode i čovjekova okoliša, vladavinu prava i demokratski višestranački sustav*, određujući ih kao najviše vrednosti ustavnog poretka Republike Hrvatske i temelj za tumačenje Ustava.

U poglavlju koje nosi naziv „Zaštita ljudskih prava i temeljnih sloboda” (14) izričito se navodi: *Svatko u Republici Hrvatskoj ima prava i slobode, neovisno o njegovoj rasi, boji kože, spolu, jeziku, vjeri, političkom ili drugom uvjerenju, nacionalnom ili socijalnom podrijetlu, imovini, rođenju, naobrazbi, društvenom položaju ili drugim osobinama. Svi su pred zakonom jednaki.*

Ustav dalje razrađuje odredbe o jednakosti garantujući ravnopravnost pripadnicima svih nacionalnih manjina(15), pravo na žalbu (18), jemči pravo na slobodu tajnost i nepovredivost dopisivanja i svih ostalih oblika komunikacije (član 36), sigurnost i tajnost ličnih podataka (37), sloboda mišljenja i izražavanja misli (38), zabranjeno svako pozivanje ili poticanje na rat ili uporabu nasilja, na nacionalnu, rasnu ili vjersku mržnju ili bilo koji oblik nesnošljivosti (39), kao i druga ljudska prava. Iako je kao temeljnu vrednost postavio rodnu ravnopravnost, Ustav Republike Hrvatske, međutim nema posebnu odredbu, osim ove načelne, koja je posvećena rodnoj ravnopravnosti i zaštiti žena od nasilja i diskriminacije.

U Hrvatskoj je od prvog januara 2018. godine na snazi **Zakon o zaštiti nasilja u obitelji**, koji implementira Direktivu Eu 2012/29 o uspostavljanju minimalnih standarda za prava, podršku i zaštitu žrtava krivičnih dela.

Kazneni zakon Hrvatske na sličan način kao i Krivični zakonik Srbije reguliše niz krivičnih dela koja su primenljiva u slučajevima digitalnog nasilja nad ženama, kao i otežavajuću okolnost zločina iz mržnje. Među ovim delima

izdvajaju se:

- *Povreda ravnopravnosti (125);*
- *Prisila (138);*
- *Pretnja (139);*
- *Nametljivo ponašanje;*
- *Povreda tajnosti pisama i drugih pošiljaka (142);*
- *Neovlašćeno zvučno snimanje i prisluškivanje (143);*
- *Neovlašćeno slikovno snimanje (144);*
- *Nedozvoljena uporaba osobnih podataka (146);*
- *Uvreda (147);*
- *Sramoćenje (148);*
- *Kleveta (149);*
- *Spolno uznemiravanje (156).*
- **Nasilje u obitelji** (179a): Tko teško krši propise o zaštiti nasilja u obitelji i time kod člana obitelji ili bliske osobe izazove strah za njezinu sigurnost ili sigurnost njoj bliskih osoba ili je odvede u ponižavajući položaj, a time nije počinjeno teže kazneno djelo, kaznit će se kaznom zatvora do tri godine.

Članovi obitelji su bračni ili izvanbračni drug, životni partner ili neformalni životni partner, njihova zajednička djeca, te djeca svakog od njih, srodnik po krvi u pravoj liniji, srodnik u pobočnoj liniji, zaključno do trećeg stepena, tazbinski srodnici do zaključno drugog stepena, usvojitelj i usvojenik.

- **Kaznena dela protiv računalnih sustava, programa i podataka:** neovlašćeni pristup, ometanje rada računalnog sustava, oštećenje računalnih podataka, neovlašćeno presretanje računalnih podataka, računalno krivotvorenje, računalna prijevvara, zlouporaba naprava.
- Hrvatski zakon poput sprskog propisuje posebnu otežavajuću okolnost za **zločin učinjen iz mržnje:** kazneno djelo počinjeno zbog rasne pripadnosti, boje kože, vjeroispovesti, nacionalnog ili etničkog podrijetla, jezika, invaliditeta, spola, spolnog opredeljenja ili rodnog

identiteta druge osobe. Takvo postupanje uzet će se otegotna okolnost, ako ovim Zakonom nije izričito propisano teže kažnjavanje. Razlika u odnosu na Srbiju je što je kod pojedinih dela, ukoliko su motivisana mržnjom, poput pretnje, predviđeno da, iako se za osnovni oblik dela učinilac goni isključivo po privatnoj tužbi, kada mržnja figurira kao motiv dela, tužilaštvo ima obavezu da preduzme krivično gonjenje po službenoj dužnosti.

Zakon o suzbijanju diskriminacije, donet 2008. godine i njime je regulisana građansko pravna zaštita od diskriminacije. Za razliku od srpskog Zakona o zabrani diskriminacije, koji je lična svojstva odredio okvirno, ostavljajući prostora za mogućnosti proširenja zakonom navedenih svojstava zaštićenih od diskriminacije, hrvatski zakon nabroja numerus clausus zaštićenih ličnih svojstava, među kojima su: rasa ili etnička pripadnost ili boje kože, spol, jezik, vjera, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno ili socijalno podrijetlo, imovno stanje, članstvo u sindikatu, obrazovanje, društveni položaj, bračni ili obiteljski status, dob, zdravstveno stanje, invaliditet, genetsko naslijeđe, rodni identitet, izražavanje ili spolna orijentacija. Diskriminacijom u smislu ovoga Zakona smatra se stavljanje u nepovoljniji položaj bilo koje osobe po navedenim osnovima kao i osobe povezane s njom rodbinskim ili drugim vezama. Zakon prepoznaje i diskriminaciju po osnovu tzv. pretpostavljenog ličnog svojstva.

Zakon o ravnopravnosti spolova detaljnije razrađuje pitanje rodne dirkiminacije (Zakon koristi termin „spol”), naročito u oblasti rada i zapošljavanja, obrazovanja, politike i medija. Zakonom se posebno definišu uznemiravanje i spolno uznemiravanje, koje predstavlja *svako neželjeno verbalno, neverbalno ili fizičko ponašanje spolne naravi koje ima za cilj, ili predstavlja povredu osobnog dostojanstva, a posebice ako stvara neugodno, neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje*. Zakon konstituiše i Ured za ravnopravnost spolova koji ima u nadležnosti praćenje primene Zakona, kreiranje politika, izveštavanje, kao i primanje predstavki stranaka o povredama zakona i prosleđuje ih nadležnim državnim telima.

Važno je napomenuti da je Hrvatska, kao članica EU u obavezi da primenjuje i komunitarno pravo Evropske Unije, a u ovoj oblasti izdvajaju se ***Opšta uredba o zaštiti podataka o ličnosti (GDPR), Direktiva o e-trgovini, Direktiva o pravima žrtava, Direktiva o suzbijanju seksualne eksploatacije dece i dečije pornografije na internetu***, kao i brojne rezolucije Evropskog Parlamenta koje se odnose na rodnu ravnopravnost i suzbijanje nasilja na internetu, uključujući i govor mržnje i zločin iz mržnje.

Analiza rada institucija i ministarstava i njihovih nadležnosti

Ministarstva i institucije u Bosni i Hercegovini

Imajući u vidu dubinske intervjuje koje smo obavili tokom ovog istraživanja kao i sva iskustva koja su podijelile sa nama osobe koje su preživjele neki vid online nasilja, često nailazimo na situaciju da osobe nisu sigurne koja su ministarstva i institucije nadležne za regulaciju njihovog slučaja i vrlo često navode institucije koje to definitivno nisu. Da bismo razjasnile uloge ministarstava i institucija, za potrebe ovog istraživanja mapirale smo 19 institucija i ministarstava na različitim nivoima vlasti, ali su ovdje pobrojana samo ona kod kojih je iz dostupnih dokumenata i podataka vidljiva relevantnost za pitanje online rodno zasnovanog nasilja, odnosno ona koja se bave tehnološkim razvojem, unapređenjem ili zaštitom informacionih sistema, odnosno bave se pitanjem ljudskih prava i/ili ravnopravnosti spolova. Detaljniji pregled je predstavljen u Aneksu VI.

Agencija za zaštitu ličnih podataka u BiH

Kako se lični podatak definira kao bilo kakav podatak ili informacija koja se odnosi na ličnost i na osnovu kojeg je utvrđen ili se može utvrditi identitet osobe (ime i prezime, adresa stanovanja, datum rođenja, JMBG), mnogo je slučajeva u kojima se lični podaci, odnosno ime i prezime osobe zloupotrebljavaju na Facebooku radi kreiranja lažnih profila, što se moglo vidjeti iz slučajeva navedenih na početku. Osim ovih, postoje i posebne kategorije ličnih podataka, gdje zloupotrebom nekih ličnih podataka može doći do narušavanja privatnosti osobe. Takvi posebni podaci su podaci o rasnom porijeklu, državljanstvu, nacionalnom ili etničkom porijeklu, političkom mišljenju ili stranačkoj pripadnosti, članstvu u sindikatima, religijskom, filozofskom ili drugom uvjerenju, zdravstvenom stanju,

genetskom kodu, seksualnom životu, krivičnim presudama, biometrijskim podacima (npr. otisci prstiju).

Kako se vrlo često podaci postavljaju javno na društvenim mrežama, medijskim platformama i na internetu generalno, jedan od ciljeva ovog istraživanja je i razjasniti da li je Agencija nadležna za lične podatke koji se objavljuju javno bez saglasnosti osobe na koje se podaci odnose. Nadležnosti agencije su detaljnije navedene u Aneksu VI, a obaveze i odgovornosti je pojasnio gospodin Silvije Fućec, stručni savjetnik za odnosne s javnošću u Agenciji za zaštitu ličnih podataka.

„Prema nadležnostima, Agencija je ovlaštena da posredstvom inspekcije nadzire ispunjavanje obaveza propisanih Zakonom o zaštiti ličnih podataka, da li Agencija vodi glavni registar, prima primjedbe i prigovore građana koji se odnose na kršenje zakona, donosi provedbene propise i smjernice i druge pravne akte koji su u skladu sa zakonom. Dalje, Agencija nalaže brisanje, blokiranje, uništavanje podataka, privremenu ili trajnu zabranu obrade ličnih podataka, upozorava ili opominje kontrolore (fizička i pravna lica koja prikupljaju i obrađuju osobne podatke). Agencija podnosi zahtjev za podnošenje prekršajnog postupka u skladu sa Zakonom o zaštiti ličnih podataka, također, daje savjete i mišljenja u vezi sa zaštitom ličnih podataka, te saraduje sa drugim tijelima iz drugih država. Nadzire iznošenje ličnih podataka iz Bosne i Hercegovine, te ima ovlasti izreći i kaznu u okviru prekršajnog postupka. Što se tiče online nasilja nad ženama i općenito online nasilja, odnosno povreda prava i privatnosti građana BiH, putem interneta, odnosno digitalnih tehnologija, Agencija po trenutnoj nadležnosti može izvršiti inspekcijske provjere svih kontrolora. Znači, svih službi u BiH, izuzev Obavještajne agencije. Rad Obavještajno-sigurnosne agencije reguliran je posebnim zakonom. Međutim, izuzetak su i mediji, jer se svrha obrade ličnih podataka u medijima ili u umjetničke svrhe ili u svrhe literarnog izražavanja vrši u skladu s posebnim propisima ili kodeksima ponašanja. Znači, Agencija nema kontrolu nad medijima. Ne može djelovati na medije. Međutim, ono što je jako bitno znati je da Agencija nema nadležnosti kada su u pitanju kontrolori koji su izvan države, tako da Agencija ne može reagirati u slučaju

povrede privatnosti na Facebooku npr., jer je kontrolor podataka u ovom slučaju registrovan u Irskoj.“

Ako se vratimo na slučaj kreiranja lažnog profila koristeći tuđe ime i prezime, iako je došlo do zloupotrebe ličnog podatka, iz posljednje rečenice intervjua je evidentno da Agencija ne može reagovati u ovakvim slučajevima, jer Agencija nema nadležnost nad kontrolorima, u ovom slučaju Facebook, koji nisu na teritoriji BiH.

Od 25. 05. 2018. Evropski je parlament usvojio novi zakonodavni paket zaštite podataka, odnosno Opću uredbu o zaštiti podataka (GDPR)⁵¹. Iako BiH nije članica EU, ima obavezu da prilagodi Zakon o zaštiti ličnih podataka ovoj uredbi, a relevantna je i za bh. stanovništvo jer su obrađivači i kontrolori podataka koji su na teritoriji BiH obrađuju i prikupljaju podatke stanovnika EU te samim tim podliježu ovoj uredbi.

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BH

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice se između ostalog bavi i provođenjem Konvencije o ukidanju svih oblika diskriminacije u Bosni i Hercegovini, iako je posljednji izvještaj objavljen 2004. godine.⁵²

U sklopu Ministarstva djeluje i **Agencija za ravnopravnost spolova** (ARSBiH), čije su prioritetne oblasti nasilje nad ženama, seksualno uznemiravanje, zaštita od diskriminacije, rad i zapošljavanje, ravnopravno učešće i uloga muškaraca. Kada su u pitanju javne politike, ARSBiH bavi se zagovaranjem i provođenjem Gender akcionog plana, Akcionni plan za implementaciju UNSCR 1325 u Bosni i Hercegovini za period 2014–2017. godine te sprovodi i Okvirnu strategiju za implementaciju Istanbulske konvencije u BiH za period 2015–2018.⁵³

---

⁵¹ Reforma zaštite ličnih podataka u EU

http://www.azlp.gov.ba/GDPR_Menu/Reforma/default.aspx?id=2370&langTag=bs-BA&template_id=149&pageIndex=1

⁵²http://www.mhrr.gov.ba/ljudska_prava/cedaw/default.aspx?id=9&langTag=bs-BA

⁵³<http://arsbih.gov.ba/>

Pored Agencije za ravnopravnost spolova koja djeluje na nivou BiH, postoje i entitetski gender centri što je pojašnjeno u intervjuu obavljenom sa Joškom Mandićem kao predstavnikom Agencije za ravnopravnost polova. Gender centar RS je centar za jednakost i ravnopravnost spolova kao stručna služba Vlade RS. Ovaj centar ima ovlaštenja da prati primjenu ZORP u BiH i na nivou ovog entiteta. Gender centar FBiH ima iste nadležnosti kao i gender centar RS, te prati primjenu ZORP u BiH na federalnom nivou.

Pored Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, aktivnosti Gender centra definirane su i Gender akcionim planom Bosne i Hercegovine.

Detaljnije o djelokrugu i nadležnostima gender centara vidjeti u Aneksu IV.

U cilju boljeg shvatanja nadležnosti i aktivnosti Agencije za ravnopravnost spolova BiH, obavljen je intervju s gospodinom Joškom Mandićem, koordinatorom projekta *Jačanje kapaciteta institucija za rješavanje rodno zasnovanog nasilja u BiH*, koji finansira američka vlada preko USAID-a. Osim Agencije, a u skladu s Ustavom i nadležnostima, osim ARS BiH, postoje i entitetski gender centri: Gender centar Federacije i Gender centar RS, a tu je kroz Zakon o ravnopravnosti spolova definirao šta su nadležnosti Agencije, a šta nadležnosti gender centara. Na pitanje o online nasilju nad ženama, g. Mandić kaže da je „svaki vid nasilja nad ženama vid diskriminacije na osnovu spola i to je definitivno slučaj na koji Agencija reagira i djeluje, u zavisnosti od prijave i od zahtjeva žrtve same. Iako Agencija nema zvaničnu definiciju online rodno zasnovanog nasilja i u svom dosadašnjem radu nije primila prijave online rodno zasnovanog nasilja, g. Mandić smatra da bi Agencija trebala imati veliku ulogu u prevenciji slučajeva online nasilja nad ženama, podizanju svijesti o tom problemu, i upoznavanju žrtava o njihovim pravima, njihovim mogućnostima, i zakonski i svakim drugim, ali isto tako podizanjem svijesti onih mogućih izvršilaca i počinitelaca, da je to zakonski kažnjivo djelo i da mogu imati sankcije zbog toga. Posebno kod mlađe kategorije, prevencija je od ključnog značaja, pošto su oni najveći korisnici svega. Međutim, online nasilje nad ženama i nasilje i porodici, kao i svaki drugi vid nasilja nije problem koji jedan sektor za sebe može riješiti. Dakle, to je problem gdje mora učestvovati više aktera, u zavisnosti od vrste i tipa samog slučaja, ponaosob da se definiše ko bi imao kakvu ulogu, ali svi sektori, i dobar dio onih sektora koji su uključeni u rješavanje nasilja druge vrste trebali bi biti uključeni i u ovaj problem, npr. policija, pravosuđe“.

Regulatorna agencija za komunikacije BiH

Kako je online prostor prostor komunikacije, vrlo često se smatra da je i za online komunikaciju kao i regulaciju interneta zadužena Regulatorna agencija za komunikacije BiH.

Ova agencija djeluje na državnom nivou i njen je mandat definiran Zakonom o komunikacijama BiH (Službeni glasnik BiH, br.31/03), a u skladu sa Zakonom o komunikacijama BiH, nadležnosti Agencije su: kreiranje i promoviranje pravila u sektorima emitovanja i telekomunikacija, licenciranje operatora u sektorima emitovanja i telekomunikacija, planiranje, upravljanje i dodjeljivanje frekventnog spektra, primjenjivanje tehničkih i drugih standarda koji se tiču kvaliteta, te uspostavljanje i održavanje sistema naknada za dozvole.

Misija Agencije je reguliranje tržišta elektronskih komunikacija i audiovizelnog sektora u Bosni i Hercegovini, te upravljanje i nadzor nad frekvencijskim spektrom, s ciljem stvaranja uvjeta za primjenu novih tehnologija, razvoja konkurentnog sektora elektronskih komunikacija i ponude kvalitetnih usluga u najboljem interesu krajnjeg korisnika, te kontinuiran razvoj medijskih sloboda za dobrobit građana i društva u cjelini.⁵⁴

Da bismo se bliže upoznali s nadležnostima RAK-a te bliže razjasnili nadležnosti i odgovornosti iste, obavili smo intervju s Leom Čengiđ, šeficom Odsjeka za međunarodnu saradnju u emitovanju, i Suadom Hadžović, stručnom savjetnicom za licenciranje pri Regulatornoj agenciji za komunikacije. Kazale su sljedeće:

„Regulatorna agencija za komunikacije se u emitovanju ne bavi eksplicitno online svijetom ili internet-svijetom, iako postoji jedan mali segment usluga koji i na internetu regulira. Dakle, Regulatorna agencija regulira sadržaj televizijskih i radijskih stanica, radio na internetu ne regulira, ali regulira određen broj audio-vizuelnih medijskih usluga na zahtjev, koje se pružaju na internetu. Njima se izdaje saglasnost. Za razliku od klasičnih televizijskih i radijskih stanica, oni nemaju dozvole, već se samo prijave i traže saglasnost.

---

⁵⁴<https://www.rak.ba/about>

Što se ostalog dijela tiče, u Kodeksu o audio-vizuelnim medijskim uslugama radija, RAK ima određene odredbe koje se tiču generalno nasilja, znači, zabranu poticanja i veličanja nasilja, i isto tako, u odredbama koje se tiču zaštite maloljetnika, ima i razrađen član u vezi s nasiljem. I tu se nasilje gleda s veoma širokog aspekta. To je Član 8, nasilje i druga štetna ponašanja: generalni član kojim se definira nasilje. Također, u članu postoji i zaštita maloljetnika (Član 21). Postoji član koji se tiče zaštite privatnosti. Ali ovo se sve odnosi, od člana 21 pa nadalje, najviše na zaštitu maloljetnika, i tu se također spominje nasilje. Nasilje se spominje i na samom početku, znači generalno, bilo kakvo poticanje, nerealno poticanje nasilja, poticanje na nasilje je zabranjeno, i preuveličavanje, odnosno predstavljanje nasilja kao pozitivan način rješavanja konflikata, nije dozvoljeno. Pored ovoga, RAK nema drugih nadležnosti kada je u pitanju regulacija internet-prostora, kao i nasilje koje se dešava na internetu.“

S tim u vezi bi se moglo zaključiti da RAK regulira radio i televizijski sadržaj i nema mandat reguliranja internet-sadržaja, te samim tim ni slučajeve online rodno zasnovanog nasilja.

Iako Agencija nema definirano online rodno zasnovano nasilje, stava su da je svaki vid nasilja nad ženama vid diskriminacije na osnovu spola, ali da je ovo problem u čije rješavanje treba uključiti i policiju i pravosuđe.

Ministarstvo sigurnosti BiH

Ovo ministarstvo već dugi niz godina prisustvuje i organizira radionice i konferencije na temu cyber sigurnosti. Iako ovaj pojam možda implicira da je cyber sigurnost slično ili jednako sigurnosti na internetu, u cyber prostoru, u kontekstu zvaničnih dokumenata Ministarstva sigurnosti BiH, cyber sigurnost se odnosi na zaštitu **kritične infrastrukture** (fizička postrojenja i postrojenja informacionih tehnologija, mreže, usluge i imovina, a čiji poremećaj u radu ili uništavanje iste može ugroziti zdravlje, sigurnost ili ekonomsku dobrobit građana/ki ili može ugroziti učinkovito funkcionisanje vlasti). U Strategiji BiH za prevenciju i borbu protiv terorizma 2015–2020. kao jedan od potciljeva je i zaštita kritične infrastrukture. Iako se ovo Ministarstvo bavi cyber

sigurnošću, ono nije nadležno za vidove online nasilja koje građani BiH doživljavaju pa čak ako je počinitelj/ka van BiH.

Ministarstvo komunikacija i prometa BiH

Ministarstvo komunikacija i prometa Bosne i Hercegovine nadležno je za prometnu i komunikacionu infrastrukturu Bosne i Hercegovine. Ako uzmemo u obzir da internet čini i njegova infrastruktura, interesovalo nas je koja je uloga ministarstva.

U sklopu Ministarstva djeluje Sektor za komunikacije i informatizaciju koji obavlja poslove iz djelokruga poštanskog saobraćaja, radio, TV, emitiranje i informatiku, koji između ostalog obuhvataju pripreme zakonskih i podzakonskih akata iz oblasti telekomunikacija i informatike i praćenje njihove primjene, saradivanje sa drugim organima u pripremi planova razvoja ove oblasti i iniciranje, na državnom nivou, dogovaranja u vezi s pitanjima povezivanja sistema veze. Također, Sektor se bavi i edukacijom korišćenja informaciono-komunikacionih tehnologija.⁵⁵ U sklopu tih aktivnosti, Ministarstvo je u junu 2017. godine u saradnji s ambasadam Švicarske u Bosni i Hercegovini i Međunarodnim forumom solidarnosti – EMMAUS, objavio publikaciju “Priče sa interneta” koja u formi stripa prikazuje situacije koje djeca i mladi mogu iskusiti zbog nepromišljenog i nesmotrenog korištenja interneta i ostalih informaciono-komunikacionih tehnologija.⁵⁶

Ovo Ministarstvo radi na unapređenju politike razvoja sektora komunikacija i informatike te naročito saraduje s Regulatornom agencijom za telekomunikacije u cilju postizanja pravične konkurencije, neugrožavanja ili

---

⁵⁵ Ministarstvo komunikacija i prometa, Sektor za komunikaciju i informatizaciju, <http://www.mkt.gov.ba/sektori/kom-inf/default.aspx?id=205&langTag=bs-BA>. Posljednji put pristupljeno 09. 08. 2018.

⁵⁶ Ministarstvo komunikacija i prometa BiH, Priče sa interneta, <http://www.mkt.gov.ba/Aktuelno/Price-sa-Interneta%20Bosanski.pdf>. Posljednji put pristupljeno 20. 12. 2018.

ograničavanja konkurencije, zaštite autorskih prava i obezbjeđenje efikasnog korišćenja i upravljanja resursima radiofrekvencija i brojeva u skladu s propisima iz oblasti radiokomunikacija i drugim preporukama Međunarodne unije za telekomunikacije.

Iz svega pobrojanog, ovo Ministarstvo se ne bavi pitanjem online rodno zasnovanog nasilja mada rade na edukaciji i to prvenstveno edukacije djece i mladih u sigurnom korišćenju interneta.

Federalno ministarstvo prometa i komunikacija

Iako telekomunikacije spadaju u nadležnost ovog Ministarstva, te u sklopu istog djeluje Sektor elektronskih komunikacija, ovo Ministarstvo nema nadležnosti kada je u pitanju online rodno zasnovano nasilje.

Ministarstvo saobraćaja i veza Republike Srpske

Iako telekomunikacije i telekomunikaciona infrastruktura RS spadaju u nadležnost ovog Ministarstva, ono nema nadležnosti kada je u pitanju online rodno zasnovano nasilje.

Ministarstvo unutrašnjih poslova Federacije BiH

Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova nadležno je za unutrašnje poslove u tom entitetu. U sklopu FMUP-a djeluje Federalna uprava policije u čijem sastavu djeluje Federalna istražna služba kriminalističke policije koja „neposredno provodi najsloženije kriminalističke obrade na području Federacije Bosne i Hercegovine, te sukladno nadležnostima Federalnog MUP-a, organizira i ostvaruje saradnju o pitanjima sprečavanja i otkrivanja krivičnih djela. Borbu protiv organiziranog i međukantonalnog kriminala,

terorizma, korupcije i pranja novca, kompjuterskog kriminala i trgovine narkoticima, kroz svoj rad realiziraju istražitelji za terorizam, finansijske istrage, imovinske delikte, cyber kriminal, droge, krvne delikte, trgovinu ljudima i seksualne delikte, privredni kriminal, kao i operativci, kriminalistički i operativni tehničari i analitičari⁵⁷.

Kako bismo se bolje upoznale s nadležnostima FUP-a, obavljen je intervju s istražiteljem kompjuterskog kriminala u okviru Odjeljenja za organizovani kriminal, Sašom Petrovićem, i saznali smo sljedeće:

„Kompjuterski kriminal je širok pojam i da ga svi miješaju s nasiljem na internetu. Petrović pojašnjava da je ovo drugo zapravo kriminal omogućen tehnologijom, odnosno, „cyber enabled crime“. Ovaj odjel bavi se problemima cyber kriminala, to su upadi u mreže, virusi, malveri, oštećenja, ometanja sistema i sve to, a pored toga i kompjuterski omogućenim kriminalom, odnosno tradicionalnim oblicima kriminala koji se događaju na internetu, te uključuju ugrožavanje sigurnosti, terorizam, trgovina drogom, dječiju pornografiju, upoznavanje djeteta sa pornografijom, ubistva, samoubistva, silovanja, itd. Petrović pojašnjava da su to sve tradicionalna krivična djela, za koja postoji digitalni trag, te da je skoro nemoguće u današnje vrijeme imati zločin bez bilo kakvog digitalnog traga. Pojasnio nam je da Federalna uprava policije često zaprimi slučajeve koji se tiču online nasilja, te da svaki od tih slučajeva istraži i procesuiru na najadekvatniji mogući način“.

Na pitanje koliko je institucija Federalne uprave policije upoznata s pitanjem rodne ravnopravnosti, g. Petrović kaže da se zadnjih godina aktivno radi na tome, što se može vidjeti i u njihovom sastavu.

Iako FUP nema definirano šta online rodno zasnovano nasilje predstavlja, kada je u pitanju prevencija online rodno zasnovanog nasilja, FUP radi na prevenciji kroz predavanja koja se tiču sigurnosti na internetu maloljetnika/ca i to u okviru predavanja koja se rade u školama i to po pozivima škola. Preporuka je da se slučajevi online rodno zasnovanog nasilja prijave ovoj

---

⁵⁷ Federalna uprava policije, <http://www.fup.gov.ba/?cat=8>. Posljednji put pristupljeno 20. 11. 2018.

instituciji, gdje će oni procijeniti dalje da li ima elemenata krivičnog djela za ulazak u proces.

Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske

U sastavu MUP-a RS je Uprava kriminalističke policije, koja je pored svih svojih nadležnosti nema eksplicitno navedene poslove procesuiranja djela online rodno zasnovanog nasilja koja imaju ili mogu imati elemente krivičnog djela.

Kako nismo bile u mogućnosti obaviti dubinski intervju s predstavnicima ovog ministarstva, ne znači da osobe koje dožive neki od oblika online nasilje isto ne trebaju prijaviti ovom Ministarstvu, odnosno upravi policije.

U sklopu ministarstva djeluje i uprava za informaciono-komunikacione tehnologije. Uprava je zadužena za planiranje, organizaciju, realizaciju i nadziranje rada u oblasti informaciono-komunikacionih tehnologija. Ova uprava izrađuje Plan bezbjednosti informaciono-komunikacionog sistema Ministarstva, u skladu sa Zakonom o informacionoj bezbjednosti RS i podzakonskim aktima, Zakonom o zaštiti ličnih podataka BiH, Zakonom o zaštiti tajnih podataka BiH; izrađuje Politiku bezbjednosti informaciono-komunikacionih sistema Ministarstva; prati propise i predlaže normativno reguliranje iz oblasti IKT.⁵⁸

---

⁵⁸ Ministarstvo unutrašnjih poslova RS, <http://www.mup.vladars.net/lat/index.php?vijest=ministarstvo&vrsta=ikt>. Posljednji put pristupljeno 19. 09. 2018.

Agencija za informaciono društvo Republike Srpske

Agencija je ovlašćena i zadužena za obavljanje niza aktivnosti⁵⁹ te obavlja i sljedeće poslove:

- Promovisanje primjene novih tehnologija i kreiranje novih poslova u informacionom sektoru;
- Pružanje savjetodavne podrške u oblastima borbe protiv „Cyber“ kriminala;
- Iniciranje i koordinacija stvaranja razvojnih centara, tehno-parkova i klusterske povezanosti proizvodnje u oblasti IKT;
- Promovisanje informacionog društva u okviru reforme obrazovnog sistema i koordinacija implementacije državnih projekata vezanih za učešće IKT u obrazovnom procesu;
- Praćenje razvoja interneta u svijetu, usaglašavanje naših potreba kao i svakodnevna primjena interneta u državnoj upravi, javnom sektoru i poslovanju;
- Utvrđivanje standarda i procedura i preduzimanje mjera za obezbjeđenje i zaštitu podataka informacionih sistema.

Jedina strategija dostupna na sajtu je Strategija razvoja elektronske vlade (2009–2012), a Agencija se bavila analizom informatičke pismenosti u 2011. godini.

Odjeljenje za informacionu bezbjednost (OIB) kao posebna organizaciona jedinica Agencije za informaciono društvo Republike Srpske (AIDRS), koja je ustanovljena Zakonom o informacionoj bezbjednosti („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 70/11) s primarnim zadatkom koordinacije prevencije i zaštite od računarskih bezbjednosnih incidenata, te stručnim nadzorom nad provođenjem mjera i standarda informacione bezbjednosti u Republici Srpskoj. Odjeljenje ujedno vrši funkciju nacionalnog CERT-a (eng. Computer Emergency Response Team) Republike Srpske, kroz sljedeće aktivnosti:

---

⁵⁹ Agencija za informaciono društvo RS, <https://www.aidrs.org/sr/aidrs/opste-informacije/>. Posljednji put pristupljeno 19. 09. 2018.

- Proaktivne mjere zaštite kibernetičke infrastrukture Republike Srpske (IP adresni prostor pružalaca usluga internet-pristupa sa sjedištem u Republici Srpskoj, javna komunikaciona infrastruktura, akademska i istraživačka mreža SARNET, informacioni sistemi javnih organa i drugih pravnih i fizičkih lica koja ostvaruju pristup i postupaju sa elektronskim podacima u vlasništvu Republike)
- Reaktivne mjere zaštite i prevencije računarskih bezbjednosnih incidenata (komunikacija i obavještenja o bezbjednosnim incidentima, tehnička analiza prijavljenih i otkrivenih incidenata, prijava slučajeva za koje postoji osnovana sumnja o počinjenju krivičnog djela iz oblasti visokotehnološkog kriminaliteta i saradnja sa Ministarstvom unutrašnjih poslova Republike Srpske)
- Razmjena povjerljivih i javnih informacija o računarskim bezbjednosnim incidentima i softverskim i hardverskim ranjivostima sa drugim CERT-ovima i članstvo u međunarodnim organizacijama koje se bave pitanjem informacione bezbjednosti

OIB – CERT RS je prvi (i za sada jedini) organ ove vrste u Republici Srpskoj i Bosni i Hercegovini.

OIB – CERT RS u svom radu blisko saraduje sa nadležnim službama Ministarstva unutrašnjih poslova RS, prvenstveno Odjeljenjem za sprečavanje visokotehnološkog kriminaliteta.

AIDRS je pristala da pismeno odgovori na pitanja pripremljena za intervju. Na pitanja je odgovorila Ljubica Predić, VSS za projekte elektronske uprave, te je navela:

“Agencija se bavi osnaživanjem žena u korištenju informaciono-komunikacionim tehnologijama. To uključuje promotivne aktivnosti u vidu upoznavanja djevojaka sa IKT zanimanjima, mogućnostima zapošljavanja, načinima sticanja zanimanja, mogućim mjestima zapošljavanja, primanjima. Mentorstvo je takođe jedan od načina promocije. Sa druge strane, Agencija nema strategiju/akcioni plan kojim bi se regulisala pitanja povezanosti tehnologije i online nasilja nad ženama. Također, smatraju i da je pitanje online rodno zasnovanog nasilja, koje se dešava posredstvom IKT-a relevantno pitanje za naše društvo, jer je tehnologija dostupna svima, često se

dešava pod velom tajnosti i može da traje 24 h/ 365 dana. Ipak, Agencija dosada nije imala aktivnosti na prevenciji i rješavanju slučajeva nasilja nad ženama (djevojčicama i djevojkama), te smatraju da su to pitanja kojima se trebaju baviti policija i sudovi.“

U cilju preventivnog djelovanja po pitanju sigurnosti na internetu, fokusirala se na sigurnost djece na internetu gdje je sa ombudsmanom za djecu RS krajem 2010. godine potpisala sporazum o saradnji pri realizaciji projekta „Bezbjednost djece na internetu“. U okviru projekta održano je nekoliko sastanaka, okruglih stolova, seminara radionica.⁶⁰ Aktivna je i veb stranica <http://www.djecanainternetu.org/> koja treba da odraslima i djeci pojasni šta je to nasilje na internetu, namijenjena je roditeljima, odnosno nastavnom osoblju te djeci.

Ministarstvo nauke i tehnologije RS

Ovo Ministarstvo zaduženo je za usmjeravanje, nadgledanje, podsticanje i podržavanje razvoja naučnoistraživačkog, visokoškolskog i tehnološkoraazvojnog sektora. Na zvaničnom sajtu ovog ministarstva nema relevantnih podataka, nije vidljiva strategija tehnološkoga razvoja RS za koju su nadležni, te nije bilo moguće prikupiti bilo kakve podatke o nasilju potpomognuto upotrebom tehnologije. Također, na sajtu nisu dostupni ažurirani nikakvi planovi, programi i projekti.

Brčko distrikt

Tokom analize relevantnih institucija na teritoriji Brčko Distrikta nisu identificirana ministarstva, odnosno institucije koje su direktno nadležne za pitanje online rodno zasnovanog nasilja, međutim stanovnici/ce Brčko

---

⁶⁰<https://www.aidrs.org/sr/aktivnosti/projekti/bezbjednost-djece-na-internetu/>

distrikta mogu se referirati na institucije koja djeluju na državnom nivou kao i Policiju Brčko distrikta.

Udruženje “Mreža policijskih službenica”

Nakon analize relevantnih državnih institucija, bitno je istaknuti da na teritoriji cijele BiH djeluje Udruženje “Mreža policijskih službenica”. Udruženje je zvanično formirano 2012. godine i od početka okuplja policijske službenice iz 15 policijskih agencija u BiH (Direkcija za koordinaciju policijskih tijela BiH, Državna agencija za istrage i zaštitu-SIPA, Granična policija BiH, Federalna uprava policije, Policija Brčko distrikta BiH i 10 kantonalnih MUP-ova). Na posljednjoj skupštini održanoj u maju 2018., donesena je odluka o prikuljučivanju službenica Sudske policije FBiH. Udruženje, zapravo, ulazi u sastav WPON-a (Women Police Officers Network), Mrežu policijskih službenica Jugoistočne Evrope, te kroz WPON sve policijske službenice zemalja Jugoistočne Evrope saraduju i razmjenjuju iskustva.

Cilj Udruženja je, između ostalog, promoviranje rodne ravnopravnosti i demokratskih principa u radu policije, zaštita prava i integriteta policijskih službenica, te integriranje rodne perspektive u sve sfere policijskog rada, s posebnim akcentom na povećanje broja žena uopće, a pogotovo na višim i rukovodnim pozicijama.

Udruženje „Mreža policijskih službenica“ pristalo je odgovoriti na pitanja koja su postavljena i ostalim ispitivanim institucijama i agencijama, a koja su kreirana u svrhu boljeg razumijevanja nadležnosti, svjesnosti postojanja slučajeva online nasilja, pitanja rodne ravnopravnosti u ispitivanim institucijama i agencijama, kao i njihove aktivnosti u sprečavanju i sankcioniranju slučajeva online nasilja.

„Budući da je podizanje svijesti o rodnoj ravnopravnosti jedan od osnovnih ciljeva, od osnivanja Udruženje je provelo niz aktivnosti koje su imale cilj podizanje svijesti o rodnoj ravnopravnosti unutar policijskih organa, koje su

prvenstveno bile usmjerene prema našim članicama, a zatim i na sve zaposlene u sigurnosnom sektoru, ali i društvo uopće. U fokusu rada je i borba protiv rodno zasnovanog nasilja, te je Udruženje provelo niz aktivnosti i edukacija na tom polju. Edukacije su bile usmjerene na osobe koje su direktno uključene u borbu protiv rodno zasnovanog nasilja i provođenje mjera i radnji na suzbijanju ove pojave. Jedna od posljednjih aktivnosti koje je Udruženje realiziralo je provođenje istraživanja na temu "Braniteljice ljudskih prava u policijskim strukturama u BiH – Mehanizmi zaštite od diskriminacije" u čijem fokusu je zaštita onih koji štite ljudska prava i problemi s kojim se policijske službenice susreću u svom radu. U narednom periodu navedeno istraživanje bit će prezentirano u svim policijskim agencijama, nakon čega će se pristupiti organizaciji serije obuka za zaposlene u policijskim organima u pravcu podizanja svijesti o diskriminaciji na radnom mjestu, a posebno diskriminaciji po osnovu spola i seksualnom uznemiravanju, postojećim mehanizmima zaštite i dr."

"Svako nasilje je nasilje, bez obzira da li se dešava online ili na drugi način, stoga smatram da se naše društvo treba baviti ovim problemom, te vjerujem da nadležni policijski i drugi organi poduzimaju sve potrebne mjere i radnje na istraživanju takvih slučajeva i suzbijanju ove pojave. Mislim da je veoma značajno stalno stručno usavršavanje službenika/ca koji rade na ovim predmetima u smislu praćenja novih tehnologija i modusa djelovanja "online nasilnika", kazala nam je u intervjuu predsjednica Udruženja, Kristina Jozić.

Analiza rada institucija i nezavisnih državnih organa u Republici Srbiji

Digitalno nasilje nad ženama kao relativno novija pojava nije u dovoljnoj meri pravno regulisano kako na nacionalnom, tako ni na međunarodnom nivou. Vođene međunarodnim i domaćim pravnim okvirima koji u širem smislu obuhvataju, ali ne prepoznaju digitalno nasilje kao posebnu oblast, nastavak istraživanja usmeren je ka mapiranju institucija, državnih organa i nezavisnih tela koje svojom nadležnošću obuhvataju ovu oblast.

Tokom 2002. i 2003. godine formirana su stalna radna tela za ravnopravnost polova u Narodnoj skupštini Republike Srbije, Skupštini Autonomne pokrajine Vojvodine i pojedinim skupštinama-opštinama-gradovima. Paralelno sa formiranjem radnih tela u skupštinama, teklo je i formiranje institucionalnih mehanizama za ravnopravnost polova u organima izvršne vlasti, formiran je Savet za ravnopravnost polova kao radno telo Vlade, a od 2008. godine u okviru Ministarstva rada, zapošljavanja i socijalne politike deluje i Uprava za rodnu ravnopravnost. Institucionalne oblike delovanja upotpunili su i oblici delovanja u institucijama koje rade na opštoj zaštiti ljudskih prava. Prva takva institucija ustanovljena je Odlukom o Pokrajinskom ombudsmanu, pri kom deluje i zamenik zadužen za ravnopravnost polova. U okviru institucije Zaštitnika građana jedan od zamenika zaštitnika zadužen je i za oblast ravnopravnosti polova. Od 2009. zaštitnim mehanizmima priključuje se i Poverenik za zaštitu ravnopravnosti. Pored navedenog, u mnogo čemu institucija Poverenika za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti doprinosi boljem i funkcionalnijem mehanizmu zaštite rodne ravnopravnosti i nasilja prema ženama.

U Srbiji postoji niz dokumenata koji se bavi pitanjem nasilja prema ženama, počev od Ustava Republike Srbije, koji članom 21 izričito zabranjuje diskriminaciju po osnovu pola, garantovanog prava na dostojanstvo i slobodan razvoj ličnosti (član 23 Ustava Srbije), nepovredivost psihičkog i fizičkog integriteta (član 25 Ustava), ravnopravnost polova i niz drugih

ljudskih prava zajemčenih Ustavom.

Zaštita od diskriminacije i nasilja regulisana je i Zakonom o ravnopravnosti polova, Porodičnim zakonom, Zakonom o zabrani diskriminacije, Zakonom o radu, Zakonom o sprečavanju zlostavljanja na radu, Zakonom o sprečavanju nasilja u porodici, Zakonom o zaštiti podataka o ličnosti, Krivičnim zakonikom, kao i Zakonom o posebnim merama za sprečavanje krivičnih dela protiv polne slobode maloletnika.

Iako mali broj zakona reguliše izričito pitanje digitalnog nasilja, to ne podrazumeva da je ova materija neregulisana u srpskom pravosuđu, već se moramo osloniti na šire tumačenje propisa, budući da su pojedine radnje zabranjene apsolutno, bez obzira da li su izvršene upotrebom informaciono komunikacionih tehnologija ili na neki drugi način.

Za potrebe ovog istraživanja mapirane su nadležnosti, a u nekim delovima i ovlašćenja sledećih institucija i nezavisnih organa:

Nadležnosti Skupštinskog odbora za ljudska i manjinska prava i ravnopravnost polova

Nadležnosti ovog odbora su prilično široke, ali kao i u Narodnoj skupštini najbitnija je zakonodavna nadležnost, koja se odnosi na zakone koji se tiču rodne ravnopravnosti - ovo je matični odbor koji predloge zakona raspravlja i u načelu i u pojedinostima. Svaki poslanik/ca može da podnese amandman na zakonski tekst, ali uvek je uticaj značajniji kada matični odbor podnese takozvani *odborski amandman*.

Pored toga ovaj odbor ima kontrolnu i predstavničku funkciju. Kontrolna se odnosi na kontrolu Vlade putem izveštaja koje matična ministarstva podnose jednom u tri ili jednom u šest meseci, a o kojima ovaj odbor raspravlja. Kada je u pitanju predstavnička funkcija, postoji poseban deo odbora, odnosno radna grupa-radno telo za predstave i predloge. Ovoj grupi građani/ke mogu direktno da pošalju pismo i da ukažu na konkretan problem, pri čemu ta radna grupa o predstavkama i predlozima raspravlja i iznosi predloge pred matični

odbor koji dalje upućuje građane/ke na neku drugu adresu ili pokušava da reši određeni problem.

Nadležnost Posebnog tužioca za visokotehnoški kriminal i Zamenika javnog tužioca Republike Srbije

Osnovna uloga Javnog tužilaštva u Republici Srbiji je definisana Ustavom Republike Srbije i zakonskim i podzakonskim aktima koji ga prate, a odnosi se na sistem gonjenja izvršilaca krivičnih dela, te staranje da oni budu kažnjeni po zakonu, zaštitom ustavnosti i zakonitosti. Javna tužilaštva sa javnim tužiocima, zamenicima i osobljem vode krivične postupke protiv izvršilaca krivičnih dela i prate implementaciju mera za tzv. specijalnu i generalnu krivično pravnu prevenciju. Nadležnost posebnog tužilaštva za visoko tehnološki kriminal je gonjenje izvršilaca krivičnih dela u oblasti vtk (visoko tehnološkog kriminala). Ta krivična dela su definisana u okviru posebnog zakona - Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa za borbu protiv VTK u Republici Srbiji i to članom 3 tog zakona, gde su taksativno nabrojana ne krivična dela, već glave krivičnog zakonika u kojima se nalaze krivična dela za koja je ovo tužilaštvo nadležno.

U nekim krivičnim delima postoji nadležnost redovnih tužilaštva, tj. redovnog sistema jer se ne smatra da su ta krivična dela toliko društveno opasna da specijalizovani organi koji su malobrojni treba da postupaju u tim oblastima.

Javna Tužilaštva u Republici Srbiji su deo pravosudnog sistema, tj. deo su pravosudne grane vlasti, i kao takva su ustavna kategorija kojoj pripadaju određena prava ali i obaveze. Javnih tužilaštva u Srbiji ima 90, podeljena su na četiri nivoa, prvi nivo je nivo Osnovnih javnih tužilaštava kojih ima 56.

Viših javnih tužilaštva koja su na tom drugom nivou ima 26, nakon toga na trećem nivou su ukupno 4 Apelaciona suda, i na četvrtom nivou su: Tužilaštva posebne nadležnosti, Tužilaštvo za organizovani kriminal i Tužilaštvo za ratne zločine. Iznad svih tih tužilaštva na četvrtom nivou je Republičko javno tužilaštvo. Rang Republičkog javnog tužilaštva je jednak rangu Vrhovnog kasacionog suda, odnosno Vrhovnom sudu Republike Srbije.

Nadležnost Kancelarije Poverenika za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti

Poverenik pored prava na slobodan pristup informacijama od javnog značaja štiti i pravo na zaštitu podataka o ličnosti koje je deo prava na privatnost, a svakako jedna važna tema u okviru toga jeste zaštita privatnosti na internetu. To pitanje se u nekom širem smislu posredno može naći u fokusu rada Poverenika, imajući u vidu da zaštita podataka o ličnosti kao jedno posebno Ustavom zagarantovano pravo nije svrha samo sebi, nije cilj da se zaštite podaci kao takvi, već je cilj da se kroz pravo na zaštitu podataka o ličnosti zaštite druga prava i slobode pojedinca, pravo na dostojanstvo, pravo na slobodan razvoj ličnosti, pravo na zaštitu privatnosti, pravo na bezbednost, pravo na sigurnost, i upravo pravo na život bez nasilja, jer olako i nespretno razmenjene informacije mogu povrediti razna prava, olako otkrivene informacije o svom sopstvenom identitetu ili neke informacije iz svog privatnog života kad neko objavi, mogu ugroziti tu osobu, tako da tu svakako ima jedan segment a to je podizanje svesti kod građana i građanki o značaju zaštite ovog prava i zašto je neophodno da se ono zaštiti. To je jedan segment, a drugo je naravno da se lica zaštite od nezakonite obrade podataka od strane nekih trećih subjekata, bilo rukovalaca podacima bilo nekih obrađivača ili nekih trećih fizičkih lica.

Nadležnost Poverenika za zaštitu ravnopravnosti i borbu protiv diskriminacije

Poverenik za zaštitu ravnopravnosti predstavlja nezavistan državni organ koji je specijalizovan za borbu protiv diskriminacije. Poverenik za zaštitu ravnopravnosti ustanovljen je Zakonom o zabrani diskriminacije iz 2009, kojim su precizno definisane nadležnosti ovog državnog organa. Sam Poverenik kao institucija formiran je 2010. godine izborom prve Poverenice koja je obavljala mandat do 2015 god. Poverenik se bira na period od 5 godina. Skupština bira ovaj organ, koji je nezavistan i samostalan u svom radu, što znači da postoji kao posebna organizaciona jedinica, te nije deo nijednog drugog državnog organa, a u svom radu je potpuno samostalan i nije deo državne uprave i politike koju sprovodi Vlada, već potpuno nezavisno sprovodi postupak i u postupku donosi mišljenje da li je došlo do

diskriminacije ili nije. Poverenik ima set nadležnosti koje su ustanovljene i usmerene, jedan deo njih na one situacije kada se diskriminacija već dogodila, dakle na zaštitu od diskriminacije, a drugi set aktivnosti je usmeren na prevenciju odnosno na unapređenje ravnopravnosti.

Primer nadležnosti službenika lokalne Policijske Uprave

Službenik Policijske Uprave na lokalnom nivou, između ostalog može biti zadužen za suzbijanje krvnih, seksualnih i saobraćajnih delikata, a nadležnost se može odnositi na postupanje po Zakonu o sprečavanju nasilja u porodici. Može biti pripadnik grupe za koordinaciju i saradnju sa Tužilaštvom i Centrom za socijalni rad, kao i koordinator na nivou Policijske Uprave za sprečavanje i suzbijanje nasilja u porodici.

Dubinski intervjui sa predstavnicima i predstavnicama institucija i nezavisnih tela u Srbiji

U ovom delu istraživanja kreirana metodologija je obuhvatala set od 15 pitanja, koja su metodom dubinskog intervjua bila postavljena predstavnicima/cama sledećih institucija, nezavisnih tela, organa: Skupštinskom odboru za ljudska i manjinska prava i ravnopravnost polova, Posebnom tužiocu za visokotehnoški kriminal i Zameniku javnog tužioca Republike Srbije, Savetnici u stručnoj službi Poverenika za zaštitu ravnopravnosti i borbe protiv diskriminacije, Kancelariji Poverenika za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti (pomoćnici Generalnog sekretara), Policijskom službeniku Policijske Uprave u Kruševcu.

Predstavnici Koordinacionog tela za rodnu ravnopravnost bili su zainteresovani za učešće u ovom istraživanju, ali do saradnje nije došlo zbog nepoklapanja u terminima.

Vođene time da su sve države članice Ujedinjenih Nacija, a time i Republika Srbija dužne da obezbede implementaciju *Ciljeva održivog razvoja*, kao jednog od najznačajnijih dokumenta na međunarodnom nivou koji adresira problem

nasilja prema ženama, sa predstavnicima napred navedenih institucija, nezavisnih tela i organa ispitivano je u kojoj meri se njihov rad oslanja na *Ciljeve održivog razvoja* Ujedinjenih Nacija. Ovaj dokument u cilju 5. apostrofira neophodnost eliminisanja svih oblika nasilja prema ženama i devojčicama, kako u javnoj tako i u privatnoj sferi, a odnosi se na period od 2015. do 2030 godine.

Rezultati do kojih smo došle metodom dubinskog intervjua:

- ***Ciljeve održivog razvoja*** ne implementira gotovo nijedna institucija, kao ni nezavisni organi. Pravosudnim organima vlasti poput Tužilaštva, ili izvršnim organima vlasti poput Policije, država kao takva nema moć da tu obavezu nametne. Svi ispitanici/e upoznati su sa postojanjem Ciljeva održivog razvoja i smatraju da bi implementacija ovih ciljeva trebalo da krene od strategija i akcionih planova u koje bi ovi ciljevi trebalo da budu uvršteni.
- **Rodno zasnovano digitalno nasilje** nijedna institucija posebno ne definiše kao takvo. Ovaj oblik nasilja nije posebno naglašen ni u strategijama, kao ni u protokolima po kojima predstavnici/e institucija postupaju. Ispitanici/e kao razlog za ovo uzimaju ograničenja koja im nameće Zakon ili Ustav. U praksi se sa problemom rodno zasnovanog digitalnog nasilja sreću svi intervjuisani predstavnici/e institucija, ali ga niko formalno ne beleži.
- Svi intervjuisani/e smatraju da je pitanje rodno zasnovanog nasilja koje se vrši posredstvom informaciono komunikacionih tehnologija relevantno pitanje za naše društvo.
- Svi intervjuisani/e u svom radu su nailazili na slučajeve rodno zasnovanog nasilja koje se vrši putem informaciono komunikacionih tehnologija. Predstavnici/e institucija izvršne vlasti su ovakve slučajeve procesuirali, ali po njihovom svedočenju nedovoljno. Ti slučajevi su najčešće vođeni u skladu sa Krivičnim zakonom, bez posebnog obeležja da se radi o rodno zasnovanom digitalnom nasilju. Predstavnici/e nezavisnih organa nemaju ovlašćenja ni nadležnost za postupanje u ovakvim slučajevima, njihova uloga je najčešće

savetodavna. Tužilaštvo za visoko tehnološki kriminal i Policija postupaju i rade na rešavanju ovih slučajeva. Kao prepreku za uspješnije delovanje navode problem u saradnji sa osobama koje su pretrpele ovakav vid nasilja, jer najčešće nemaju sačuvane dokaze o pretrpljenom nasilju. Pored toga smatraju da je neophodno smanjiti vreme trajanja postupaka, kao i da bi jasnija zakonska regulativa u mnogome pomogla.

- Predstavnicima/e institucija nisu prisustvovali, niti su obavešteni o internim obukama koje obrađuju temu rodno zasnovanog digitalnog nasilja, ali su tokom poslednjih par godina svi intervjuisani/e prisustvovali obukama o rodno zasnovanom nasilju, zbog toga obuke o rodno zasnovanom digitalnom nasilju smatraju potrebnim.
- Intervjuisani predstavnici/e smatraju da treba da se bave osnaživanjem žena pri korišćenju informaciono komunikacionih tehnologija. Tu ulogu preuzimaju nezavisna tela i organi, dok predstavnici/e pravosudne i izvršne vlasti zbog ograničenih ovlašćenja i procedura svoju ulogu vide u odazivanju u kampanjama organizacija civilnog društva, kao i u saradnji sa svim zainteresovanim stranama.
- Što se distribucije javnih dokumenata o promociji ženskih prava tiče, većina institucija ima na svojim sajtovima osnovne informacije u ovom smeru. Sem Kancelarije Poverenika za rodnu ravnopravnost, ostale institucije retko publikuju i rade na kreiranju novih sadržaja, ističući da to nije u delokrugu njihovog rada.

Pregled rada institucija i ministarstava u Crnoj Gori

Kao u slučaju mapiranja ministarstava i institucija BiH, radili smo pregled ministarstava/institucija u CG koja regulišu pitanja informaciono-komunikacionih tehnologija, odnosno pitanja ljudskih prava, kako bismo razjasnili njihove nadležnosti po pitanju online rodno zasnovanog nasilja. Zbog projektnih ograničenja nisu urađeni dubinski intervjui s predstavnicima ovih institucija, nego su institucije mapirane na osnovu već dostupnih informacija. Urađena je analiza sljedećih ministarstva/institucija: Ministarstvo unutrašnjih poslova Crne Gore, Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije Crne Gore, Nacionalni CIRT-tim, Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost, Agencija za zaštitu ličnih podataka i slobodan pristup informacijama, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore.

Ministarstvo unutrašnjih poslova Crne Gore

Ovo Ministarstvo vrši poslove uprave koji se između ostalog odnose na:

- analitičko praćenje stanja i strateško planiranje u oblasti borbe protiv kriminaliteta, javnog reda i mira, bezbjednosti saobraćaja i drugim oblastima policijskog rada i djelovanja, instruktivno djelovanje za sprovođenje strategija i politike u ovim oblastima;
- predlaganje, praćenje i primjenu mehanizama za efikasnu borbu protiv trgovine ljudima;
- zaštitu podataka o ličnosti;
- usklađivanje domaćih propisa iz okvira svoje nadležnosti s pravnim poretkom Evropske unije; saradnju sa međunarodnim i regionalnim organizacijama;

MUP CG je 2016. godine proveo kampanju „Zaustavimo nasilje nad ženama“ kojom pozivaju na reakciju i prijavljivanje slučajeva nasilja nad ženama.⁶¹

---

⁶¹ Letak: Zaustavimo nasilje nad ženama, Ministarstvo unutrašnjih poslova Crne Gore (<http://www.mup.gov.me/vodici/publikacije>)

U cilju promocije rodne ravnopravnosti MUP CG zajedno sa drugim ustanovama je u septembru 2018. izdao *Priručnik: Rodna ravnopravnost u upravi policije*.⁶² Priručnik pruža informacije o rodnim pitanjima i obavezama i daje zakonodavni okvir te daje definiciju rodno zasnovanog nasilja kao „zlostavljanja koja potiču iz rodne neravnopravnosti i najčešće potčinjenog društvenog položaja žena u odnosu na muškarce, koje rezultira fizičkom, seksualnom ili psihičkom povredom ili patnjom žrtve. Oblici rodno zasnovanog nasilja su: nasilje u porodici, silovanje, seksualno uznemiravanje, trgovina ljudima i slično i uglavnom su žrtve žene.“ Ovom definicijom nije obuhvaćen vid online rodno zasnovanog nasilja.

Ovo Ministarstvo, zajedno s drugim ustanovama u sklopu aktivnosti promocije ljudskih prava je u decembru 2016. godine objavilo publikaciju *Bezbjednost i osnovna prava: dimenzije i perspektive sigurnosti LGBT osoba*. Publikacija predstavlja zbornik od 25 tekstova koji iz različitih uglova (akademska i naučna zajednica, profesionalnog policijskog iskustva i aktivizma) doprinosi širokoj diskusiji o sigurnosti LGBT osoba i zajednice u Crnoj Gori.⁶³

Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije Crne Gore

Ovo ministarstvo sačinjavaju direktorati koji regulišu sljedeće oblasti, odnosno djelatnosti:

---

⁶²Priručnik: Rodna ravnopravnost u Upravi policije, Biljana Dulatović, Ministarstvo unutrašnjih poslova Crne Gore, Internacionalna policijska asocijacija Sekcija Crna Gora i Udruženje policijskih službenica Crne Gore, Podgorica (<http://www.gov.me/pretraga/190572/Rodna-ravnopravnost-u-Upravi-policije.html>)

⁶³*Bezbjednost i osnovna prava: dimenzije i perspektive sigurnosti LGBT osoba*, ur. Aleksandar Saša Zeković, Savjet za građansku kontrolu rada policije, Vlada Crne Gore Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Vlada Crne Gore Ministarstvo unutrašnjih poslova - Uprava policije, Podgorica, 2016. (http://www.hracion.org/wp-content/uploads/Bezbjednost_i_osnova_prava-dimenzije-i-perspektive-sigurnosti-lgbt-osoba.pdf)

- informatičku infrastrukturu;
- elektronske komunikacije, poštansku djelatnost i radio-spektar;
- razvoj elektronske uprave;
- promocija informacionog društva.

Navedeni odjeli su, između ostalog, nadležni za pripremu tekstova nacрта i prijedloga zakona i propisa koji se tiču gore navedenih oblasti, pripreme strategija i akcionih planova. Također, u domenu rada je i **zaštita od kompjuterskih i bezbjedonosnih incidenata na internetu**, upravljanje cyber sigurnošću na državnom nivou kroz CIRT (centralno tijelo za koordinaciju prevencije i zaštite od kompjuterskih sigurnosnih incidenata na internetu i drugih rizika sigurnosti informacionih sistema na području Crne Gore).

CIRT (eng. Computer Incident Response Team)

Nacionalni CIRT-tim je tijelo koje je osnovano 2012. kao tim za odgovore na kompjuterske incidente. Misija CIRT-a je:

- Koordinacija i pomoć državnim organima u implementaciji proaktivnih servisa kako bi se smanjio rizik od računarskih incidenata, kao i odgovor na takve incidente u slučaju da se dogode.
- Podizanje svijesti kako bi edukovali korisnike o sajber prijetnjama i sajber kriminalu.
- Priprema sigurnosnih upozorenja i savjeta svojim korisnicima.⁶⁴

Aktivnosti kojima se bavi CIRT orijentirane su na kritičnu infrastrukturu, koordinacija lokalnih CIRT-timova, saradnja sa nacionalnim CIRT-ovima drugih država, procjena stanja informacione bezbjednosti države, provjera ranjivosti sistema, prikupljanje, obrada i evidentiranje slučajeva/incidenata, ali i na edukaciju korisnika za sigurno korišćenje informacionih tehnologija, te kurseve iz oblasti IT-sigurnosti. Među uslugama koje CIRT pruža svojim korisnicima su:

---

⁶⁴ http://cirt.me/O_Nama

- obrada incidenata, reakcija i koordinacija u slučajevima incidenata. Pod ovim se ne misli samo na incidente koji su prijetnja državnoj sigurnosti i kritičnoj infrastrukturi nego i na incidente koje se odnose na korisnike. Takvi slučajevi se se mogu prijaviti putem telefona ili e-maila.
- CIRT provodi promotivne kampanje u svrhu informiranosti javnosti i individualnih korisnika o postojanju ovog tijela i njegove uloge.

Za 2018. godinu planirana je aktivnost podizanja svijesti građana o bezbjednom korišćenju interneta. Planirane podaktivnosti su: edukacija djece, nastavnog kadra, školskih pedagoga i psihologa, izrada i promovisanje brošura, izrada publikacija, pisanje članaka i gostovanje u emisijama u edukativne svrhe, ažuriranje materijala na portalu CIRT-a iz oblasti sajber bezbjednosti.

Prijetnje i rizici u cyber prostoru navedeni u strategiji cyber bezbjednosti Crne Gore 2018–2021:

- cyber napadi (napadi od strane dugih država, haktivizam, špijunaža, sabotaža),
- cyber terorizam i cyber kriminal (stvaranje terorističkih organizacija, napadi od strane individualaca ili grupa, organizovani kriminal),
- cyber ratovanje, rizici uslovljeni ljudskom greškom ili prirodnim fenomenima.⁶⁵

Strategija navodi i definira pojmove relevantne iz oblasti cyber sigurnosti te daje pregled vrste napada po godinama u periodu od 2013. do 01. 09. 2017. Vrste napada koji su navedeni su:

- Napad na sajtove (ukupno 124 prijavljena slučaja)
- Prevare putem interneta (ukupno 59 prijavljenih slučajeva)
- Zloupotreba profila na društvenim mrežama (ukupno 128 prijavljenih slučajeva)

---

⁶⁵Strategija sajber bezbjednosti Crne Gore 2018-2021.pdf

- Neprikladan sadržaj na internetu (ukupno 42 prijavljena slučaja)
- Malver (ukupno 313 prijavljenih slučajeva)
- Ostalo (ukupno 78 prijavljena slučaja)

Nije navedeno koji incidenti se svrstavaju pod "ostalo", kao i šta se smatra neprikladnim sadržajem, odnosno koje su prirode bili slučajevi. Treba napomenuti da je ovo samo broj prijavljenih slučajeva, što apsolutno ne reflektira stvarno stanje.

Godina	Napad na web sajtove	Prevare putem interneta	Zloupotreba profila na društvenim mrežama	Neprikladan sadržaj na internetu	Malver	Ostalo
2013	5	3	10	-	1	3
2014	5	6	20	5	-	6
2015	6	17	37	19	17	36
2016	18	20	36	14	50	25
2017 do 1.9.	90	13	25	4	245	8
UKUPNO	124	59	128	42	313	78

Na zvaničnoj stranici CIRT-a (http://www.cirt.me/O_Nama/prijaviincident) moguće je prijaviti sadržaj, odnosno incident. Pod "prijavi incident", obavezna polju su: ime i prezime, organizacija, kontak-telefon, kontaktna e-mail adresa i detaljan opis incidenta. U padajućem meniju pod "tip incidenta" ponuđene opcije su: uvredljiv sadržaj, maliciozni kod, prikupljanje informacija, prevara, ostalo.

U padajućem meniju pod "kategorija" ponuđene opcije su: spam, **uznemiravanje**, virus, seksualno/dječije nasilje, socijalni inženjering, **krađa identiteta**, DoS/DDoS napad, lažni (phishing) sajt, kompromitovanje naloga, ostalo.

Ako neko želi da prijavi sadržaj, obavezna polja su: kontaktna e-mail adresa, link ka nelegalnom sadržaju i opis sadržaja. Kao tip sadržaja ponuđene opcije su: **seksualno nasilje, nasilje, govor mržnje, ostalo**. Pod izvorima sadržaja, moguće je odabrati: web site, društvene mreže, form, e-mail, PSP-torrent, ostalo.

Osim prijavljivanja i obrađivanja prijavljenih slučajeva, jedan od strateških ciljeva CIRT-a je edukacija iz oblasti cyber sigurnosti u cilju edukacije građana i organizacija o najnovijim prijetnjama iz cyber domena te promoviranje mehanizama zaštite u cyber prostoru. Iako se navodi da su fokus grupe različite, posebna pažnja se posvećuje edukaciji nastavnog kadra i to školskih pedagoga i psihologa. Kako postojeći nastavni predmet koji se izučava od petog razreda osnovne škole nije dovoljan, smatra se da je neophodno organizovati vannastavne aktivnosti na temu cyber sigurnosti, a posebno za djecu nižih razreda.

Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost

Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost Crne Gore nezavisno je regulatorno tijelo za oblast elektronskih komunikacija i poštanske djelatnosti. Svoje aktivnosti Agencija provodi u skladu sa Zakonom o elektronskim komunikacijama i Zakonom o poštanskim uslugama.⁶⁶

U ostvarivanju svojih funkcija u oblasti elektronskih komunikacija, Agencija je nadležna za aktivnosti navedene u dvadeset četiri tačke, među kojima je **raspodjela radio frekvencija i kontrola njihove primjene, monitoring radiospektra**. Ne postoji ekvivalent ovakve odredbe za elektronske komunikacije i nije vidljivo koje su nadležnosti (ako ih Agencija uopće ima) nad sadržajem na internetu. Neke od općenitih nadležnosti su:

- Rješavanje po žalbama korisnika, razmatranje inicijativa, utvrđivanje postupaka zaštite interesa i prava korisnika,
- Rješavanje sporova na tržištu elektronskih komunikacija,

---

⁶⁶http://www.ekip.me/download/Zakon%20o%20elektronskim%20komunikacijama-40_2013.pdf

- Stručni nadzor nad operaterima (u skladu sa zakonom, tehničkim propisima i standardima).

Korisnik javnih elektronskih komunikacionih usluga Crne Gore, između ostalog, ima pravo na zaštitu tajnosti elektronskih komunikacija, u skladu s ovim zakonom i zakonom kojima se uređuje tajnost podataka, zaštita podataka o ličnosti i zaštita neobjavljenih podataka; ostvarivanje i drugih prava, u skladu sa zakonom.

U cilju što boljeg informiranja javnosti i korisnika o pravima i zaštiti u oblasti elektronskih komunikacija (i poštanske djelatnosti), Agencija objavljuje edukativne brošure. Jedina online brošura koja obrađuje temu sigurnosti na internetu je „Zaštita djece prilikom korištenja interneta“⁶⁷.

Agencija za zaštitu ličnih podataka i slobodan pristup informacijama

Agencija za zaštitu ličnih podataka kao samostalno i nezavisno tijelo, koje u skladu sa zakonom o zaštiti podataka o ličnosti, vrši nadzor nad sprovođenjem zaštite ličnih podataka i to:

- vrši nadzor nad provođenjem zaštite ličnih podataka u skladu sa ovim zakonom;
- rješava po zahtjevima za zaštitu prava;
- daje mišljenja u vezi primjene ovog zakona;
- daje saglasnost u vezi s uspostavljanjem zbirke ličnih podataka;
- daje mišljenje u slučaju kad postoji sumnja da li se određeni skup ličnih podataka smatra zbirkom u smislu ovog zakona;
- prati primjenu organizacionih i tehničkih mjera za zaštitu ličnih podataka i predlaže poboljšanje tih mjera;
- daje predloge i preporuke za unapređenje zaštite ličnih podataka;
- daje mišljenje da li određeni način obrade ličnih podataka ugrožava prava i slobode lica;
- saraduje sa organima nadležnim za nadzor nad zaštitom ličnih podataka u drugim državama;
- saraduje sa nadležnim državnim organima u postupku pripreme propisa koji se odnose na zaštitu ličnih podataka;

---

⁶⁷<http://www.ekip2.me/download/brosure/Zastita%20djece.pdf>

- daje prijedlog za ocjenu ustavnosti zakona, odnosno ustavnosti i zakonitosti drugih propisa i općih akata kojima se uređuju pitanja obrade ličnih podataka i
- obavlja i druge poslove u skladu sa zakonom o zaštiti podataka o ličnosti;

Zakon o zaštiti ličnih podataka Crne Gore predviđa novčane kazne za pravna lica, odgovorno lice u pravnom licu i preduzetnike u slučaju prekršaja definiranih ovim zakonom⁶⁸.

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava

Ovo Ministarstvo čine sljedeći direktorati:

- Direktorat za unapređenje i zaštitu ljudskih prava i sloboda
- Direktorat za unapređenje i zaštitu prava manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica
- Direktorat za odnose sa vjerskim zajednicama
- Odjeljenje za poslove rodne ravnopravnosti
- Odjeljenje za unapređenje i zaštitu prava Roma i Egipćana
- Odjeljenju za evropske integracije, programiranje i implementaciju EU fondova

Analizirajući nadležnosti navedenih direktorata/odjela kroz prizmu online nasilja nad ženama, odjeljenje za poslove rodne ravnopravnosti bi prvenstveno moglo biti nadležno za rješavanje ovog problema, jer im u opisu poslova stoji sljedeće: „odjeljenje za **poslove rodne ravnopravnosti** vrši poslove koji se između ostalog odnose na: **pripremanje, kreiranje i koordiniranje aktivnosti i istraživanja o različitim aspektima rodne ravnopravnosti**; koordiniranje aktivnosti svih vladinih i nevladinih tijela i organizacija, lokalnih i međunarodnih organizacija koja se bave pitanjima rodne ravnopravnosti; **pripremu i praćenje sprovođenja Plana aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti**; praćenje sprovođenja međunarodnih ugovora iz oblasti rodne ravnopravnosti i iniciranje usaglašavanja domaćih

---

⁶⁸ Zakon o zaštiti podataka o ličnosti ("Službeni list Crne Gore", br. 079/08 od 23.12.2008, 070/09 od 21.10.2009, 044/12 od 09.08.2012, 022/17 od 03. 04. 2017)

propisa sa međunarodnim ugovorima i drugim međunarodnim aktima koji se odnose na rodnu ravnopravnost; **postupanje po predstavkama građana/ki u kojima se ukazuje na posrednu ili neposrednu diskriminaciju po osnovu pola**, obavljanje poslova iz oblasti rodne ravnopravnosti u vezi sa pridruživanjem u punopravno članstvo u Evropsku Uniju i poslove vezane za evropske integracije; izradu izvještaja o sprovođenju međunarodnih multilateralnih ugovora u oblasti rodne ravnopravnosti; obavljanje drugih poslova iz oblasti rodne ravnopravnosti, kao i drugi odgovarajući poslovi iz djelokruga Odjeljenja.⁶⁹

Kako se online nasiljem krše osnovna ljudska prava i slobode, i direktorat za unapređenje i zaštitu ljudskih prava i sloboda, u svom generalnom opisu poslova navodi da vrši poslove koji se, između ostalog, odnose na:

- zaštitu ljudskih prava i sloboda ako ta zaštita nije u nadležnosti drugih ministarstava;
- **zaštitu od diskriminacije;**
- analiziranje međunarodnih i EU-standarda iz oblasti ljudskih prava i sloboda i davanje predloga za usklađivanjem nacionalnog zakonodavstva sa relevantnim međunarodnim standardima;
- **praćenje razvoja pravne tekovine EU i međunarodnih standarda u dijelu koji se odnosi na zaštitu ljudskih prava i sloboda;**
- izvršavanje obaveza koje proizilaze iz međunarodnih sporazuma koji se odnose na praćenje mjera antidiskriminacione politike;
- izradu analiza, informacija i izvještaja za potrebe državnih organa i tijela o stanju ljudskih prava i sloboda koja nijesu u djelokrugu drugog ministarstva;
- obavljanje drugih poslova iz oblasti ljudskih prava i sloboda u pitanjima koja nijesu u djelokrugu drugog ministarstva, kao i drugi odgovarajući poslovi iz djelokruga Direktorata.⁷⁰

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore (Ombudsman) nezavisna je i samostalna institucija koja poduzima mjere zaštite ljudskih prava i sloboda, i

---

⁶⁹[Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji.pdf](#)

⁷⁰[Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji.pdf](#)

to ne samo prava zagaraniranih Ustavom i zakonima nego i prava koja su zagaranirana ratifikovanim međunarodim ugovorima o ljudskim pravima. Kada su gore navedena prava povrijeđena aktom, radnjom ili nepostupanjem državnih organa, organa državne uprave, organa lokalne samouprave i lokalne uprave, javnih službi i drugih nosilaca javnih ovlašćenja kao i mjere za sprečavanje mučenja i drugih oblika nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja i mjere za zaštitu od diskriminacije, Ombudsman djeluje na način da **ukazuje, upozorava, kritikuje, predlaže ili preporučuje.**

Kada je internet u pitanju, Ombudsman za ljudska prava i slobode objavio je izvještaj⁷¹ o zaštiti od diskriminacije za prvih 7 mjeseci 2018. g. gdje se navodi da je prisustvo neprimjerenih i uvredljivih sadržaja na internet-portalima i društvenim mrežama u porastu. Zaštitnik i zamjenik Zaštitnika za oblast antidiskriminacije ističu da “u slučajevima govora mržnje izraženog na internetu, društvenim mrežama i drugim mjestima javnog prostora najčešće izriču mjere upozorenja, što suštinski ne doprinosi niti prevenciji, niti smanjenju ovih delikata” i smatra se da je neophodno dosljednije primjenjivati Etički kodeks novinara.

U istom izvještaju se navodi na je prisutan govor mržnje na internet-portalima, društvenim mrežama i drugom javnom prostoru a koji je usmjeren ka pripadnicima romske i egipćanske populacije.

Naglašava se i povećanje efikasnosti u otkrivanju i procesuiranju slučajeva govora mržnje koji se ispoljava u internet-prostoru, kao i nasilnih ponašanja usmjerenih ka ugrožavanju sigurnosti LGBT osoba.

Iz svega ovoga, evidentno je da je djeci potrebna edukacija o sigurnom korišćenju interneta i IKT-a. Nasilje nad ženama se izjednačava s nasiljem u porodici, a online nasilje nad ženama uopće nije prepoznato, te samim tim ni zakonski regulirano. Za pojam „sigurnost na internetu“ veže se sigurnost djece na internetu, i do drugačijih saznanja nije bilo moguće doći tokom online pretraživanja.

---

⁷¹http://www.ombudsman.co.me/docs/1541165543_izvjestaj--diskriminacija-01.011--31.07.2018.pdf

Opći uslovi korišćenja i politike privatnosti pružatelja usluga interneta i mobilne telefonije

Pružatelji usluga interneta i mobilne telefonije u Bosni i Hercegovini

Iako se online komunikacija i internet često percipiraju kao nešto neopipljivo, internet je u osnovi mreža gdje se interakcija odvija putem vrlo fizičke i opipljive infrastrukture, stoga su u potrazi za odgovorima da li su pružatelji internet usluga i mobilni operateri odgovorni za sadržaj koji se kreira zahvaljujući usluzi koju oni pružaju, da li imaju ovlasti uklanjanja nepoželjnog i uvredljivog sadržaj, analizirani su opći uslovi korišćenja i politike privatnosti i zaštita privatnosti sljedećih pružaoca internet-usluga u BiH:

1. BH Telecom
2. M:Tel
3. HT Eronet
4. EuroproNet
5. Logosoft

Svaki od navedenih operatera, odnosno pružatelja internet-usluga ima manje ili više detaljno definirano šta se smatra zloupotrebom njihovih usluga, odnosno koja su ponašanja neprihvatljiva, te njihova analiza izgleda ovako:

- **Nezakonit sadržaj** – objavljivanje ili prenošenje informacija koje direktno krše postojeće BiH ili međunarodne zakone; odnosno ako se ponašanjem korisnika/ce vrši krivično djelo ili prekršaj (EuroproNET, M:Tel, Logosoft)
- **Lažne informacije** – objavljivanje ili prenošenje informacija za koje se zna ili pretpostavlja da su lažne, a čije bi korišćenje moglo nanijeti štetu drugim korisnicima/ama (EuroproNET, BHTelecom)
- **Lažno oglašavanje i prevare** – objavljivanje ili prenošenje promotivnih i reklamnih materijala, e-mailova koji sadrže lažne informacije, zavaravajuće navode ili tvrdnje;

Slanje lažnih ponuda za prodaju ili kupovinu proizvoda, stvari ili usluga (EuroproNET, Logosoft)

- Prenošnje **reklamnih ili promotivnih materijala** ostalim korisnicima/ama interneta bez njihovog pristanka ili traženja te da njihovo objavljivanje na mjestima koja za takve materijale nisu predviđena (EuroproNET, M:Tel)
- **Prikupljanje i objavljivanje tajnih podataka** neke osobe, kompanije, usluga ili drugog subjekta; neovlašteno otkrivanje podataka o ličnosti (M:Tel, Eronet); odnosno prikupljanje ili pokušaj prikupljanja ličnih podataka o trećim licima bez njihovih znanja ili pristanka (Logosoft)
- **Prijetnje i uznemiravanje:** objavljivanje, slanje ili prenošenje vrijeđajućih, prijeteci, vulgarnih, rasističkih ili šovinističkih sadržaja (EuroproNET); uznemiravanje ili vrijeđanje drugih korisnika/ca ili trećih lica; slanje, primanje i/ili skladištenje bilo kakvih podataka koji mogu da nanesu štetu bilo koje vrste pružatelju/ici, korisniku/ici ili trećim licima, te koji diskriminiraju, vrijeđaju, odnosno koji su nemoralni, prijeteci, obmanjujući, pogrdni, klevetničke sadržine i sl. (M:Tel); korišćenje usluga kojima se ugrožavaju, vrijeđaju ili mogu vrijeđati tuđa prava (BHTelecom), korišćenje usluge za prijetnju ili poticanje tjelesnih povreda ili uništavanje imovine (Logosoft) ukoliko se njime ugrožavaju ili povređuju nečija lična prava;
- **Lažno predstavljanje pri korišćenju internet-usluga** (EuroproNET); lažno predstavljanje identiteta i adrese korisnika (Eronet); dodavanje, uklanjanje ili mijenjanje informacija u headeru IP paketa s ciljem prevare, kao i lažno predstavljanje pomoću krivotvorenja zaglavlja ili drugih identificirajućih podataka (Logosoft)
- **Lančana pisma** – objavljivanje, slanje ili prenošenje sadržaja koji se nude ili proizvode u obliku lančanih pisama (EuroproNET); nedozvoljeno slanje jedne ili velikog broja email poruka na adresu jednog ili više primatelja (ERONET, M:Tel)
- **Neovlašten pristup** tuđem korisničkom računu ili resursima tuđih računara, uključujući pokušaj pristupa, davanje na upotrebu korisničkog imena i/ili drugih korisničkih identifikacionih oznaka neovlaštenim trećim licima, zadobivanje kontrole na drugim sistemima na internetu (M:Tel, Logosoft)

Nenamjensko i neovlašteno korišćenje opreme terminala i Internet usluge (onemogućavanje korišćenja usluga drugom korisniku),

neovlašteno korišćenje lozinke drugog/e korisnika/ce (kada je u pitanju korišćenje opreme pružatelja usluga) (EuroproNET); nelegalno prekidanje međunarodnog dolaznog saobraćaja, ugrožava nesmetano korišćenje usluga od strane drugih korisnika ili se ugrožava nesmetan rad mreže M:Tel-a;

- Kršenje prava **intelektualne svojine** (intelektualno vlasništvo, autorska prava i prava industrijske svojine) neovlaštenom distribucijom ili neovlaštenim preuzimanjem sadržaja putem Interneta (M:Tel, BHTelecom)
- Korišćenje SIM-kartice u uređaju koji je ukraden

U Politikama privatnosti i zaštiti privatnosti svaka od analiziranih kompanija definiše koje podatke prikuplja, u koju svrhu, na koji način ih obrađuje i štiti i u kojim uslovima mogu biti dostavljeni sudskim i drugim ovlaštenim organima.

HT Eronet navodi da “u skladu s važećim zakonima BiH, **postoji mogućnost praćenja tj. presretanja informacija**, ali samo **od strane ovlaštenih organa po nalogu suda**”. „M:Tel ni na koji način **neće modifikovati, brisati niti razgledati** sadržaj telekomunikacije i koristiti to u bilo koje svrhe, **osim u slučaju primjene tehničkih mjera za sprečavanje zloupotrebe telekomunikacije ili mjera zaštite integriteta javne telekomunikacione usluge i korisnika usluge.**”

U slučajevima osnovane sumnje da postoji zloupotreba u korišćenju usluga, sankcioniranje aktivnosti zloupotrebe usluga mogu uključiti da agencija:

- **obavijesti i privremeno isključi** pružanje usluge korisniku/ci, u cjelini ili djelimično;
- u slučaju ponovljene zloupotrebe, nedozvoljene ili radnje prevare pružatelj usluge ima pravo da **trajno prekine pružanje usluge korisniku/ici i da raskine ugovor**, bez odgovornosti za nastalu štetu zbog raskida ugovora po ovom osnovu.

U svrhu sankcioniranja neprihvatljivog ili nedozvoljenog korišćenja internet baziranih usluga ove kompanije, Logosoft zadržava pravo da upozori (pismeno ili usmeno) počinitelja/e, da obustavi pružanje usluge dok traju

neprihvatljive ili nedozvoljene radnje, da umanju funkcionalnost usluge, da raskine pretplatnički odnos i u krajnjem slučaju da podnese prijavu kod nadležnih institucija za počinjeni prekršaj.

Kompanija Eronet jasno navodi da zloupotreba usluga od strane korisnika usluga, usljed kojih je došlo do povrede privatnosti druge osobe ili povrede tajnosti telekomunikacije podliježu kaznenoj odgovornosti.

Svaki od pružatelja usluga upućuje korisnike/ce da je njihova obaveza i odgovornost da zaštite svoje uređaje od malicioznih aktivnosti trećih lica, pa je tako BH Telecom 2017. godine uveo novu plaćenu uslugu online zaštite. Ova zaštita napravljena je da zaštiti korisnike/ce od virusa, napada i sličnih prijetnji, da zaštiti njihovu privatnost i lične podatke. Također, kreirana je i za potrebu zaštite djece prilikom korišćenja interneta, kroz opcije kao što su Parental Control i Safe Kids.⁷²

U svrhu promoviranja sigurnosti na internetu, Telemach je razvio sistem sigurnosti za poslovne korisnike: *Telemach solutions*. Također tu su i savjeti, tehničke mjere koje pretplatnik/ca sam/a može primijeniti, a koje su zakonite, kako bi umanjio sigurnosne rizike po podatke ili sadržaj komunikacije:

- Neunošenje povjerljivih informacija na računar kojem ima pristup više osoba;
- Instaliranje i ažuriranje softvera na računaru, a naročito antivirusnog softvera;
- Izbjegavanje otvaranja sumnjivih priloga u e-mailovima, što vrijedi i za preuzimanje sumnjivog softwera;
- Zaštita ličnog računara sigurnom šifrom;
- Isključivanje routera kada nema potrebe za pristup internetu.

M:Tel svoje korisnike/ce podsjeća da je „korisnik je isključivo odgovoran po svakom osnovu i dužan je da nadoknadi štetu M:Tel-u nastalu nepoštovanjem odredbi ove tačke. M:Tel nije odgovoran za štetu koju korisnik, nepoštovanjem odredbi ove tačke, učini trećim licima.”⁷³

---

⁷² <https://www.bhtelecom.ba/vijest+M5568f5dddo8.html>

⁷³ <https://mtel.ba/Binary/397/Opsti-uslovi-za-pruzanje-telekomunikacionih-usluga-neslužbeni-precisceni-tekst.pdf>

HT ERONET poput BH Telecoma nudi plaćenu uslugu internet zaštite po cijeni od 4,68 KM mjesečno ujedno štiti sve uređaje u mreži od virusa, spywarea, phishinga i pop-up oglasa tokom pregledavanja sadržaja na internetu. Osnovna svrha ove internet zaštite je zapravo **ograničavanje pristupa određenim sadržajima, u cilju zaštite djece (blokiranje sadržaja, vremensko ograničenje pristupa, zabrana pristupa određenim stranicama, neprikazivanje zabranjenog sadržaja u rezultatima pretraživanja i sl.)**

U cilju zaštite svojih korisnika/ca EuroproNET razvio je Službu zloupotrebe – Abuse, što je zapravo servis koji svakodnevno pokušava zaštititi svoje korisnike/ce prikupljanjem informacija, praćenjem i otklanjanjem pokušaja zloupotrebe. Svaki/a korisnik/ca može prijaviti bilo kakvu vrstu zloupotrebe na e-mail abuse@europronet.ba. Korisnici/e osim mejl i spama mogu prijaviti i aktivnosti provala korisničkih računa, slanje virusa, skeniranje portova i provala i pokušaj provale na drugi računar⁷⁴.

---

⁷⁴ http://web.europronet.ba/v1/txt.php?ID_txt=66&menu=4

Pružaoi internet usluga i mobilne telefonije u Republici Srbiji

Značajnu ulogu u regulaciji obaveza i zaštiti prava u sferi informaciono komunikacionih tehnologija imaju i provajderi, od kojih su u Srbiji najzastupljeniji MTS – Mobilna telefonija Srbije/Telekom, Telenor i VIP. Za potrebe ovog istraživanja pokušalo se stupiti u kontakt sa predstavnicima/cama MTS-a, Telenor-a i VIP-a, kako bi se omogućila bliža upoznatost sa opštim uslovima korišćenja njihovih usluga i protokolima o bezbednosnim politikama. Navedeni provajderi se nisu odazvali pozivima za saradnju. U skladu sa tom situacijom pristupilo se analizi onih dokumenata, protokola i politika koji su bili dostupni na sajtovima navedenih provajdera, jednako kao i svim drugim korisnicima/cama i građanima/kama. U nastavku istraživanja predstavimo rezultate, odnosno podatke do kojih se došlo.

Telekom Srbija

Telekom Srbija je najveće preduzeće za telekomunikacije na teritoriji Srbije koje u svom poslovanju obuhvata i najveći broj korisnika/ca fiksne i mobilne telefonije, interneta, televizijskih i drugih usluga.

Pored „Telekom Srbija“ a.d. Beograd kao matičnog privrednog društva, deo grupacije čine sledeća povezana pravna lica: Telekom Srpske a.d. Banja Luka, mtel d.o.o. Podgorica, Telus a.d. Beograd, TS:NET B.V. Amsterdam, HD-WIN d.o.o. Beograd (TV Arena Sport), mts banka a.d. Beograd, GO4YU d.o.o. Beograd, mts AntenaTV d.o.o. Beograd, mts D.O.O., Društvo za projektovanje i izgradnju informacionih sistema YUNET INTERNATIONAL d.o.o. Beograd (YUNET INTERNATIONAL d.o.o.) i Društvo za proizvodnju promet i inženjering Kopernikus technology d.o.o. Beograd (Kopernikus d.o.o.).

Telekom Srbija na svom sajtu definiše *Opšte uslove korišćenja* koji sadrže obaveze i odgovornosti kako navedenog preduzeća/provajdera, tako i korisnika/ca usluga. Pored ostalog navedena su i ograničenja prilikom korišćenja usluga koja se posebno odnose na obaveze korisnika/ca, gde je po članovima definisana svaka potencijalna zloupotreba i/ili kršenje obaveza koje korisnici/e preuzimaju prilikom potpisivanja ugovora sa Telekom-om.

Takođe su definisane obaveze i postupanja Telekoma u slučaju bilo kakvog nepropisanog ili nezakonitog korišćenja bilo koje od usluga koje ovaj provajder pruža. Telekom Srbija navodi i na koji način vrši prikupljanje i obradu podataka svojih korisnika/ca, te na koji način doprinosi bezbednosti svojih korisnika/ca⁷⁵.

Ograničenja prilikom korišćenja usluga (obaveze i sankcije) – „Korisnik/ca je obavezan/a da ne ugrožava rad i ne nanosi štetu funkcionalnosti mreže, ne uznemirava druge korisnike/ce i da ne koristi uslugu i/ili omogućava i/ili pomaže trećim licima da koriste uslugu na način koji može prouzrokovati smetnje drugim korisnicima/cama, ili za neovlašćeni pristup tuđim informacijama ili resursima, ili za vršenje nelegalne radnje uključujući, ali se ne ograničavajući na:

- bypass međunarodnog saobraćaja;
- slanje lančanih poruka;
- neovlašćeno otkrivanje podataka o ličnosti;
- kršenje prava intelektualne svojine neovlašćenom distribucijom ili neovlašćenim preuzimanjem sadržaja, posebno preko Interneta;
- slanje, primanje i/ili skladištenje bilo kakvih podataka koji mogu da nanesu štetu bilo koje vrste Telekomu Srbija, korisniku ili trećem licu, koji diskriminišu, vređaju, odnosno koji su nemoralni, preteći, obmanjujući, pogrdni, klevetničke sadržine i sl;
- distribuciju SMS, MMS, e-mail poruka i/ili drugog sadržaja čije je saopštavanje, promet ili činjenje dostupnim javnosti zabranjeno bilo kojim zakonom ili na drugi način;
- korišćenje SIM kartice u uređajima koji nisu mobilni telefoni, niti drugi uređaji koje je korisnik nabavio od Telekoma Srbija, ili su uređaji koji nisu pogodni za korišćenje u mreži Telekoma Srbija;
- korišćenje SIM kartice u uređaju koji je ukraden;
- uznemiravanje ili vređanje drugih korisnika ili trećih lica sa korisnikovog broja;
- slanje neželjenih ili nezatraženih poruka drugom korisniku usluga Telekoma Srbija odnosno drugom licu, kao i objavljivanje ili prenos

---

⁷⁵<https://mts.rs/Privatni/Korisnicka-zona/Dokumenta-i-uputstva/Bezbednost-na-internetu>

promotivnih i reklamnih materijala ostalim korisnicima Telekoma Srbija ili drugim licima bez njihovog pristanka ili zahteva.“

„Korisnik/ca se obavezuje da usluge koristi isključivo za sopstvene potrebe. Korisnik/ca ima samo pravo korišćenja usluga, bez mogućnosti prenošenja prava korišćenja bilo koje usluge na treća lica po bilo kom osnovu i/ili omogućavanja neovlašćenim licima korišćenja bilo kakvih resursa elektronske komunikacione mreže Telekoma Srbija koji su korisniku/ci dostupni korišćenjem usluga. Elektronska komunikaciona mreža ostaje isključivo u vlasništvu Telekoma Srbija.“

„Korisnik/ca je u obavezi da se pridržava svakog uputstva i obaveštenja Telekoma Srbija koje se odnosi na pravilno korišćenje usluge.“

„U slučaju da se utvrdi da je korisnik prekršio bilo koju od njegovih obaveza navedenih u prethodnim tačkama, korisnik/ca je obavezan/a da preuzme odgovornost, kao i da Telekomu Srbija naknadi celokupnu štetu i/ili troškove, uključujući troškove vođenja spora, prouzrokovane u vezi sa tim.“

„Telekom Srbija ima pravo da u slučaju da postoji bilo kakva nedopuštena ili prevarna radnja ili radnja koja može naneti štetu Telekomu Srbija i/ili trećem licu, i/ili korisniku/ci, a u skladu sa važećim zakonskim propisima izvrši detaljnu proveru svih raspoloživih podataka o ostvarenom saobraćaju i nakon toga, u zavisnosti od stepena zloupotrebe, korisniku/ci privremeno obustavi usluge u celini ili to učini delimično, tj. ograniči ih bez prethodnog upozorenja, odnosno opomene.“

Prikupljanje i obrada podataka o korisniku/ci - „Telekom Srbija prikuplja, obrađuje i čuva podatke o identitetu i adresama korisnika/ca registrovanih pripejd korisnika, podatke o potrošnji i finansijskom zaduženju, kao i druge podatke koji su neophodni za obradu i izradu računa, naplatu pruženih usluga, oglašavanje i prodaju usluga Telekoma Srbija, pružanje usluga Telekoma Srbija, pružanje usluga sa dodatom vrednošću, kao i podatke koji se zadržavaju u skladu sa odredbama Zakona o elektronskim komunikacijama i Zakona o zaštiti podataka o ličnosti.“

Imenik–„Telekom Srbija će pre uključivanja podataka o ličnosti postpejd korisnika i registrovanih pripejd korisnika u javno dostupan telefonski imenik korisnika obavestiti o mogućnosti da njegovi podaci o ličnosti budu uključeni u imenik, o svrsi imenika i mogućnostima za pretragu podataka u elektronskom imeniku, a korisnik ima pravo da odbije saglasnost za uključivanje njegovih podataka o ličnosti u javno dostupan imenik. Telekom Srbija nije obavezan da proverava tačnost podataka koje je korisnik dao u imeniku. Korisnik ima mogućnost da Telekomu Srbija, bez obaveze plaćanja naknade, uskrati prethodno datu saglasnost, odnosno zatraži brisanje njegovih podataka iz imenika.“

Telenor Srbija

Telenor d.o.o Beograd je jedan od vodećih provajdera, odnosno telekomunikacionih kompanija u Srbiji, posebno se izdvaja u pružanju broja i kvaliteta usluga, kao i broja korisnika/ca kojima su te usluge omogućene.

Kroz ukupno 10 odredbi, koje se sastoje od ukupno 41 člana, Telenor definiše *Opšte uslove* o korišćenju usluga. Ovi Opšti uslovi primenjuju se na sve usluge koje je Telenor ovlašćen da pruža korisnicima/cama na osnovu Licence broj 2 od 31.08.2006. godine dodeljene od strane Republičke Agencije za elektronske komunikacije. Telenor garantuje tajnost ličnih podataka korisnika/ica, tajnost sadržine i drugih podataka o saobraćaju kao i tajnost podataka o lokaciji u okviru javne komunikacione mreže Telenora, u skladu sa važećim zakonima.

Nedozvoljene radnje korisnika/ica koji na bilo koji način koristi usluge pristupa internetu, dužan/a je da se uzdržava od svakog ponašanja koje može predstavljati zloupotrebu pristupa internetu. Telenor ima pravo da odmah, bez prethodne najave, privremeno isključi broj i/ili deaktivira SIM karticu ukoliko korisnik/ica krši odredbe definisane članovima i odredbama koje se nalaze na sajtu ovog provajdera, kao i u ugovornim obavezama⁷⁶.

---

⁷⁶<https://www.telenor.rs/sr/o-telenoru/o-nama/podaci-o-kompaniji/opsti-uslovi/>

Poverljivost podataka – “Telenor garantuje tajnost ličnih podataka korisnika/ca, tajnost sadržine i drugih podataka o saobraćaju kao i tajnost podataka o lokaciji u okviru javne komunikacione mreže Telenora, u skladu sa važećim zakonima. Podaci iz prethodnog stavke mogu se čuvati i obrađivati isključivo radi izrade računa za pružene usluge za druge svrhe uz saglasnost Korisnika/ca ili drugim slučajevima predviđenim zakonom u cilju zaštite javnog interesa. Prihvatanjem Opštih uslova Korisnik daje Telenoru pristanak da obrađuje njegove lične podatke u marketinške, istraživačke i druge svrhe u cilju unapređenja i modernizacije usluga Telenora, uključujući i period nakon prestanka važenja Ugovora zaključenog između Korisnika i Telenora. Prihvatanjem Opštih uslova korisnik/ca Telenoru daje saglasnost da obrađuje njegove lične podatke, radi naplate potraživanja od Korisnika, kao i da sa ličnim podacima Korisnika upozna lice kome je Telenor poverio naplatu potraživanja od Korisnika. Telenor zadržava pravo da, u slučaju podnošenja reklamacije Korisnika i u slučaju prijave uznemiravanja od strane drugih Korisnika, izvrši proveru podataka o saobraćaju Korisnika za koga se sumnja da je uznemiravanje izvršio. Telenor radi dokazivanja komercijalnih transakcija ili drugih bitnih elemenata poslovnih odnosa sa Korisnicima vrši snimanje telefonskih razgovora koje Korisnik obavlja sa Telenorom preko broja 063 9000, o čemu je Korisnik upoznat preko Opštih uslova kao i automatskom govornom porukom koja se emituje prilikom pozivanja navedenog broja.”

Nedozvoljene radnje – “Korisnik/ca koji/a na bilo koji način koristi usluge pristupa Internetu, dužan/a je da se uzdržava od svakog ponašanja koje može predstavljati zloupotrebu pristupa Internetu. Postupak Korisnika smatraće se zloupotrebom ili nedozvoljenom radnjom ako je u suprotnosti sa pozitivnim zakonskim propisima ili savesnošću ili dobrim poslovnim običajima, a naročito:

1. ako se SIM kartica/broj koristi za bajpas međunarodnih dolaznih i odlaznih poziva, u i iz mreže Telenora;
2. ako se vrši distribucija nezatraženih SMS, e-mail i drugih poruka;

3. ako se vrši distribucija SMS, MMS, e-mail poruka i/ili drugog sadržaja čije je saopštavanje, promet ili činjenje dostupnim javnosti zabranjeno bilo kojim zakonom ili na drugi način;
4. ako se SIM kartica koristi u uređajima koji nisu mobilni telefoni, niti drugi uređaji koje je korisnik/ca nabavio/la od Telenora, za čije korišćenje nije dobio/la odobrenje od Telenora ili koji predstavljaju terminalnu opremu nekompatibilnu sa javnom komunikacionom mrežom Telenora;
5. ako se SIM kartica koristi u mobilnom uređaju koji je ukraden;
6. ako se utvrdi da je Korisnik narušio pravila korišćenja Telenor portala;
7. ukoliko se šalju, prosleđuju ili organizuju dobrotvorni zahtevi, peticije, lančana pisma, reklamni i promotivni materijal za proizvode i usluge, nagradne igre u cilju ostvarenja neosnovane koristi za korisnika/cu;
8. ukoliko se utvrdi bilo kakva vrsta zloupotrebe poruka na broj kratkih kodova ugovorom ustupljenih provajderu;
9. ukoliko korisnik/ca ili drugo lice sa broja korisnika/ce i posle opomene Telenora nastavi da uznemirava ili vređa druge korisnike/ce ili treća lica, u tom slučaju privremeno isključenje traje najmanje 15 dana;
10. ukoliko korisnik/ca ili drugo lice koje je u posedu SIM kartice zloupotrebi mogućnost pristupa internetu u cilju neovlašćenog preuzimanja sadržaja koji podležu zaštiti prava intelektualne svojine (filmovi, igrice, muzika i sl.), pristupajući tuđim bazama podataka, uređajima ili na drugi način pokuša da izvrši ili izvrši povredu prava intelektualne svojine zaštićenih zakonom;
11. ukoliko korisnik/ca zloupotrebi uslugu bežičnog prenosa podataka radi upada u tuđe informacione resurse, dešifrovanje tuđe lozinke, generisanja i širenja elektronskih virusa, narušavanje bezbednosti ličnih podataka, saobraćaja drugih korisnika/ca, kao i u svim drugim slučajevima zloupotrebe dodeljene SIM kartice koje bi se po standardima Telenora utvrdile kao takve. Telenor ima pravo da odmah, bez prethodne najave, privremeno isključi broj i/ili deaktivira SIM karticu ukoliko korisnik/ca krši odredbe definisane ovim članom.”

Telekom Srbija kao i Telenor Srbija prepoznaju različite tipove zloupotreba, ali se rodno zasnovano online nasilje ne prepoznaje kao specifična kategorija.

RATEL – Regulatorna agencija za elektronske komunikacije

Nadležnosti i ovlašćenja Regulatorne agencije za elektronske komunikacije i poštanske usluge utvrđene su Zakonom o elektronskim komunikacijama („Službeni glasnik RS“, br.44/10, 60/13-US i 62/14), i delom se sastoje u sledećem:

- bliže uređuje obavljanje delatnosti u oblasti elektronskih komunikacija;
- vrši kontrolu nad obavljanjem delatnosti u oblasti elektronskih komunikacija;
- bliže uređuje uslove korišćenja radio frekvencijskog spektra;
- dodeljuje radio frekvencije, u skladu sa zakonom;
- izdaje dozvole operatorima za obavljanje određenih delatnosti u oblasti elektronskih komunikacija, dozvole koje se odnose na elektronske komunikacione mreže, sisteme i sredstva i dozvole za radio stanicu;
- prati da li se operatori u oblasti elektronskih komunikacija pridržavaju uslova sadržanih u izdatim dozvolama i, u slučaju povrede uslova sadržanih u dozvoli ili povrede odredaba ovog zakona, izriče mere, u skladu sa ovim zakonom;
- odlučuje o prigovorima korisnika;
- donosi tehničke propise u oblasti elektronskih komunikacija;
- prati i obezbeđuje primenu domaćih i međunarodnih standarda i tehničkih propisa.

Regulatorna agencija za elektronske komunikacije i poštanske usluge je nadležna za rešavanje prigovora na rad operatora u oblasti elektronskih komunikacija, te korisnici mogu da podnose prigovore Agenciji, uz uslov da su prethodno pokušali da problem reše neposredno sa operatorom, što je i obaveza korisnika po Zakonu o elektronskim komunikacijama.

Operatori elektronskih komunikacionih mreža i usluga su osnovni subjekti na tržištu elektronskih komunikacija, pa se na njih u najvećem delu odnosi Zakon o elektronskim komunikacijama i delovanje Agencije.

Elektronska komunikaciona usluga je usluga koja se po pravilu pruža uz naknadu, a sastoji se u celini ili pretežno od prenosa signala u elektronskim komunikacionim mrežama, uključujući telekomunikacione usluge i usluge distribucije i emitovanja medijskih sadržaja, ali ne obuhvata usluge pružanja medijskih sadržaja⁷⁷.

---

⁷⁷www.ratel.rs

Pružatelji internet-usluga i telekomunikacijski operateri u Crnoj Gori

Analizirani su opći uslovi korišćenja, privatnost i sigurnost sljedećih operatera u Crnoj Gori:

1. Telenor
2. Crnogorski Telekom
3. Telemach Crne Gore
4. M:Tel Crne Gore

Nije bilo moguće objediniti sve aktivnosti koje se smatraju zloupotrebom usluge jer neki od operatera nisu imali taksativno navedena zabranjena, nepoželjna ponašanja.

Telenor – mobilni operater

Kao mobilni operater, Telenor nudi i usluge kućnog interneta i mobilnog interneta, ali nigdje nisu eksplicitno navedeni opći uslovi korišćenja ovih usluga. Dostupni su samo Opšti uslovi pružanja i korišćenja usluga u javnoj elektronskoj komunikacionoj mobilnoj mreži Telenor d. o. o.⁷⁸ u kojima stoji da **Telenor nije odgovoran** u slučajevima kada korisnici Telenorovih mreža svjesno ili nesvjesno ostvare pristup podacima drugih korisnika i ometaju ili ugrožavaju protok informacija ili pokušavaju isto⁷⁹. Pod nedozvoljenim radnjama smatra se ako **Korisnik zloupotrijebi uslugu bežičnog prenosa podataka radi upada u tuđe informacione resurse, dešifrovanje tuđe lozinke, generisanje i širenje elektronskih virusa, narušavanje bezbjednosti ličnih podataka, saobraćaja drugih korisnika.**⁸⁰

U ovim slučajevima zloupotrebe, Telenor će **privremeno isključiti broj**, odnosno **deaktivirati SMS karticu** i/ili na drugi način **prekinuti pružanje usluge** Telenor ima pravo da odmah, bez prethodne najave, privremeno isključi broj, deaktivira SIM-karticu i/ili na drugi način prekine sa pružanjem usluga Korisniku po članu 40. (isključenje odgovornosti). **Telenor nije odgovoran za štetu ili povredu prava koje usljed nedozvoljenih radnji i**

---

⁷⁸https://www.telenor.me/static/file/OpstiUslovi_mobilna.pdf

⁷⁹https://www.telenor.me/static/file/OpstiUslovi_mobilna.pdf

⁸⁰ Opšti uslovi korišćenja, član 39. Tačka 10.

zloupotreba Korisnika pretrpi drugi Korisnik ili bilo koje treće lice ili sam Korisnik. To je ono na šta svjesno ili nesvjesno pristaje svaki korisnik Telenor usluga.

Kako Telenor pruža usluge digitalnih servisa (Facebook, Twitter, Sport uživo, Capture, My Contacts, WhatsApp, Deezer muzika, društvene mreže, Novinarnica, HBO GO i Viber), svaki od servisa ima definirane uvjete korišćenja. Ono što je zajedničko pri korišćenju Facebooka, Twittera, Vibera i WhatsAppa je da za sve informacije i podatke objavljene na Facebooku, Twitteru, WhatsAppu i Viberu, **isključivo su odgovorne kompanije koje su vlasnici tih servisa.** Telenor odgovara samo za internet-saobraćaj za pristup određenom servisu. Podaci koje korisnik razmjenjuje preko nekog od servisa, isključivo su odgovornost korisnika.

U izvještaju o održivom poslovanju, u odjeljku "Bezbjedan internet", projekti i kampanje koje su pokrenute i u kojima je Telenor učestvovao su kampanje s fokusom na sigurnost djece na internetu. Iako je kampanja iz 2016. godine pod nazivom "Zaustavimo digitalno nasilje" pokrenuta u cilju obilježavanja dana korisnika, a u svrhu prevencije digitalnog nasilja, generalna direktorica Telenora izjavila je: "Želimo da istražimo koliko naši korisnici, a posebno djeca prepoznaju potencijalne rizike u online svijetu i da im pomognemo da internet koriste na odgovoran, kreativan i bezbjedan način", odnosno fokus navedene kampanje ipak su bila djeca. Sve ostale kampanje koju su provođene bile su fokusirane na bezbjednost djece na internetu.

Aplikacija za besplatnu pravnu pomoć: Savjet prijatelja Osobe sa invaliditetom i njihove porodice kojima je potrebna besplatna pravna pomoć, informacije o ostvarivanju prava sada mogu dobiti i putem posebne aplikacije – Disability Info. Aplikacija je dio rezultata projekta „ICT u službi ostvarivanja i zaštite prava osoba s invaliditetom“, koji je podržala Telenor fondacija i čija je realizacija počela u junu 2017.

Crnogorski Telekom

Ovaj telekomunikacioni operater obezbijedio je sekciju za roditelje, gdje se u borbi protiv sadržaja seksualnog zlostavljanja djece, odnosno sprečavanje pojedinaca i organizacija u ostvarivanju profita i poslovanja na račun online-sadržaja o zlostavljanju djece, pružaju savjeti kako da zašтите svoju djecu.⁸¹

---

⁸¹<https://www.telekom.me/za-roditelje.nsp>

U sekciji „Zaštita podataka“, stoji da Crnogorski Telekom kroz niz internih politika i direktiva sprovodi mjere u cilju zaštite podataka. Vrlo su korisni navedeni savjeti za zaštitu pametnih telefona, poput zaključavanje telefona PIN-om, savjetovanje da se uređaj enkriptuje (ako sistem i uređaj to podržavaju), rizici od pristupanja otvorenim Wi-Fi mrežama, instaliranje aplikacija sa provjerenih i sigurnih izvora te kreiranja rezervne kopije podataka.⁸²

Kako je Crnogorski Telekom dio Deutsche Telekom Grupe, primjenjuju se obavezujuća korporativna pravila za zaštitu prava lica čiji se podaci obrađuju unutar Grupe.⁸³

Crnogorski Telekom svojim korisnicima uz plaćenu opciju za Norton Internet Security, internet i antivirusna zaštita, nudi i savjete bezbjedno surfanje internetom.

U cilju zaštite djece na internetu jedan od nagrađenih projekata na konkursu Crnogorskog Telekomu iz perioda 2014-2015 je „No hate offline, no hate online“.⁸⁴

Telemach Crne Gore

Telemach kao kablovski operater na teritoriji Crne Gore pruža usluge digitalnog signala. Iz Opštih uslova korišćenja je evidentno da Telemach Crne Gore **ne odgovara za:**

- Štetu koju Pretplatnik nedozvoljenim ponašanjem učini trećim licima;
- Povredu prava na privatnost i sigurnost Pretplatnika koju na kablovskom internetu izvrši treće lice;
- Sigurnost i tačnost informacija koje Pretplatnik razmjenjuje sa ostalim korisnicima interneta;
- Štetu koja nastane za Pretplatnika ili treće lice usljed povrede Pretplatničke obaveze na čuvanje tajnosti podataka o svom korisničkom nalogu. Isključivo Pretplatnik odgovara krivično,

---

⁸²<https://www.telekom.me/content/pdf/Zastita%20pametnih%20telefona%20i%20podataka.pdf>

⁸³<https://www.telekom.me/content/pdf/Obavezujuca%20korporativna%20pravila%20za%20zastitu%20privatnosti25042016.pdf>

⁸⁴<https://www.telekom.me/no-hate-offline-online.nspix>

građanski ili na bilo koji drugi način pred nadležnim organima za svoje nedozvoljeno ponašanje u smislu Člana 12. Opštih uslova.

- Pretplatnik odgovara Telemachu za svaku materijalnu i nematerijalnu štetu (narušavanje ugleda kod drugih pretplatnika) prouzrokovanu nedozvoljenim ponašanjem u smislu Člana 12. Opštih uslova.

Neka od ponašanja koja se smatraju **nedozvoljenim** su:

- Korišćenje servisa, odnosno odabrane opcije usluge interneta Telemacha za neovlašten pristup ili za dobijanje kontrole nad drugim sistemima na lokalnoj mreži i internetu
- Distribucija malicioznog sadržaja, virusa ili drugih malicioznih programa;
- Narušavanje privatnosti ostalih pretplatnika kablovskog interneta Telemacha ili interneta uopšte;
- Neovlaštena promjena zadate IP-adrese ili MAC adrese modema;
- Distribucija nezatraženih e-mail poruka putem elektronske pošte ili usenet konferencija (spam);
- Slanje ili prosljeđivanje dobrotvornih zahtjeva, peticija, lančanih pisama, kao i slanje reklamnih i promotivnih materijala za proizvode i usluge, sem na mjesta predviđena za takav vid oglašavanja.⁸⁵

M:Tel Crne Gore

M:Tel je telekomunikacioni operater na teritoriji Crne Gore koji nudi usluge mobilne i fiksne telefonije, TV i internet usluge.

Opšti uslovi korišćenja M:Tel GSM mreže navode da je pri korišćenju usluga Mtel GSM, između ostalog **zabranjeno** sljedeće:

- **slanje, primanje i/ili skladištenje** bilo kakvih podataka koji mogu da nanesu štetu bilo koje vrste M:Telu, Pretplatniku ili drugom licu, **koji diskriminišu, vrijeđaju** odnosno da su **neugodne, nemoralne, prijeteće, obmanjujuće, pogrдне, klevetne sadržine** i sl.,

---

⁸⁵https://telemach.me/Binary/415/Telemach_Opsti-uslovi_april-2017.pdf

- slanje velike količine neželjenih ili nezatraženih poruka nekom Pretplatniku odnosno drugom licu,
- objavljivanje ili prenos promotivnih i reklamnih materijala Pretplatnicima ili drugim licima bez njihovog pristanka ili traženja kao i slanje podataka koji sadrže lažne informacije ili dovođenje u zabludu,
- **nadgledanje ili presrijetanje komunikacije ili poruka** Pretplatnika ili drugih lica, neautorizovan pristup tuđem korisničkom računu, podacima, uređajima i slično,
- lažno predstavljanje, probijanje ili korišćenje tuđe identifikacije, lozinke, kodova odnosno lažiranje zaglavlja poruke,
- slanje i postavljanje sadržaja koji može ugroziti nečije uređaje odnosno aparate,
- davanje na korišćenje Usluga M:Tela drugim licima bez izričite dozvole M:Tela kao što je a ne samo otkrivanje ili davanje na korišćenje drugim licima kartice, lozinke, kodova ili uopće bilo kog elementa na osnovu kojeg drugo lice može umjesto Pretplatnika da koristi Usluge M:Tela.
- vršenje radnji koje drugim Pretplatnicima onemogućavaju normalno korišćenje Usluga M:Tela,
- korišćenje SIM kartice M:Tela u svrhe prebacivanja i prenošenja sistema koji iniciraju ili prosleđuju pozive trećih lica (voice i data) drugim licima,
- vršenje radnji koje su na bilo koji način u suprotnosti sa uputstvima i preporukama datim od M:Tela.⁸⁶

Kršenje pravila iz Opštih uslova smatra se povredom ugovornog odnosa. U slučaju povrede odnosa, u slučajevima zloupotrebe, M:Tel će **opomenuti, ograničiti ili prekinuti** uslugu Pretplatniku, a ako Pretplatnik nastavi sa istim ponašanjem i poslije isteka prekida ili ograničenja usluge, Mtel ima pravo da **prekine ugovorni odnos**. Također, tačka 20.1. predviđa vrlo šturo da sve što nije predviđeno odredbama Opštih uslova ili Ugovora, primenjuju

---

⁸⁶https://mtel.me/binary/36/9.12.opsti_uslovi_gsm.pdf

se odredbe pozitivnih zakonskih propisa u Crnoj Gori koji regulišu materiju u pitanju.⁸⁷

Tačka 14. Privatnost i sigurnost Opštih uslova definiše i garantuje tajnost ličnih podataka Pretplatnika, slobodu i tajnost telefonskih razgovora, ali Pretplatnik također daje saglasnost kojom pružatelju usluga da **mora imati uvid** u sadržaj poruka, odnosno podataka koji se prenose putem mreže te se daje saglasnost za njihovo kopiranje i skladištenje. Privatnost i sigurnost definira koji se podaci prikupljaju, u koju svrhu, kako se čuvaju, odnosno kako pružatelj usluga obezbjeđuje sigurnost i integritet korisničkih podataka.

Opšti uslovi za korišćenje usluga javne fiksne elektronske komunikacione mreže definira zabranjene radnji tokom korišćenja usluga M:Tela kao i obaveze i odgovornosti pri obezbjeđivanju sigurnosti i privatnosti podataka⁸⁸.

---

⁸⁷https://mtel.me/binary/36/9.12.opsti_uslovi_gsm.pdf

⁸⁸<https://mtel.me/Binary/34/Opsti-uslovi-za-korisnike-fiksne-mreze.pdf>

Pružaoци internet usluga i mobilni operateri u Republici Hrvatskoj

Hrvatski Telekom

Hrvatski Telekom (d.d., R. F. Mihanovića 9, 10110 Zagreb), predstavlja jednu od vodećih telekomunikacijskih kompanija u Hrvatskoj, obuhvata usluge fiksne i mobilne telefonije, prenosa podataka, interneta i međunarodne komunikacije. Kao deo Deutsche Telekom Grupe u svom poslovanju i odnosu prema korisnicima/cama primenjuje različite mere sigurnosti i zaštite ličnih podataka.

HT pridaje pozornost zaštiti osobnih podataka i privatnosti svojih korisnika/ica u skladu s važećim propisima i najboljom europskom praksom. Zaštita privatnosti korisnika/ca HT-a sastavni su dio njihovih usluga i proizvoda te važan čimbenik korisničkog iskustva. Politikom se ne umanjuju prava i ne uspostavljaju obaveze korisnicima/cama u odnosu na obradu osobnih podataka, a koje korisnici/e imaju na temelju važećih propisa i mogućih ugovornih odredbi o zaštiti osobnih podataka.

Politika se primjenjuje na sve osobne podatke korisnika HT-a koje HT prikuplja, upotrebljava ili na drugi način obrađuje, izravno ili putem svojih partnera. Osobni podatak jest svaki podatak koji se odnosi na fizičku osobu čiji je identitet utvrđen ili se može utvrditi, izravno ili neizravno.

Načela obrade osobnih podataka -Povjerenje; Zakonitost i najbolja praksa; Ograničena svrha obrade; Smanjenje količine podataka; Obrada u neimenovanu obliku; Cjelovitost i povjerljivost; Kvaliteta osobnih podataka; Ograničeno vrijeme pohrane.

Način prikupljanja osobnih podataka:

Podatke prikupljaju prvenstveno izravno od korisnika/ca ili potencijalnih korisnika/ca, i to na način da ih korisnici/e dostave. Najčešći primjer za ovakav način prikupljanja podataka jest podnošenje zahtjeva za pojedinu uslugu ili proizvod, pri čemu korisnik/ca, ako želi upotrebljavati određenu

uslugu ili proizvod, daje podatke i dokumente koji su nužni za identifikaciju (npr. ime, prezime, adresa, preslika dokumenata, OIB itd.). Također, podatke prikupljaju i tijekom komunikacije sa korisnicima/cama putem Službe za korisnike/ce, internetskih portala i društvenih mreža, pri rješavanju prigovora itd.

Prikupljaju podatke koji nastanu automatski kad korisnik/ca upotrebljava usluge i/ili proizvode HT-a. Primjerice, upotrebom govornih usluga prikupljaju podatke o pozivanom broju, trajanju poziva, broju poslanih SMS poruka, podatke o spajanju na internet, IP adresi, približnoj lokaciji uređaja, vremenu komunikacije, signalizaciji i slično.

Prikupljaju podatke iz javno dostupnih izvora kao što su, primjerice, podatci iz javnog telefonskog imenika, javno dostupnih servisa ili javno dostupne numeracije.

Preduvjet za svako prikupljanje osobnih podataka korisnika/ce jest postojanje odgovarajuće pravne osnove utemeljene na zakonu.

U koje svrhe HT upotrebljava prikupljene osobne podatke – za izvršenje ugovora; Interne svrhe; Objavu u javnom telefonskom imeniku; Izravna promidžba usluga i proizvoda; U svrhe ispunjavanja zakonskih obveza.

Osobne podatke korisnika/ca u pravilu HT obrađuje u Republici Hrvatskoj. Iznimno ih obrađuju i u drugim državama (npr. kada se za pružanje određene usluge ili dijela usluge koja uključuje obradu osobnih podataka angažira podizvođač iz druge države), i to u pravilu državama članicama Europske unije. Iznimno ih obrađuje i u drugim državama, ali uvijek uz osiguravanje odgovarajuće zaštite osobnih podataka, minimalno na način kao da se osobni podatci obrađuju u Republici Hrvatskoj (npr. primjenom tzv. Standardnih ugovornih klauzula EU-a za obrađivače u trećim zemljama,

HT tvrdi da nikome nikada ne prodaje osobne podatke korisnika/ca, kao i da ne prosljeđuje i ne razmjenjuje podatke korisnika/ca ni s kojim drugim

pravnim ili fizičkim osobama, sem ako postoji zakonska obveza ili izričito ovlaštenje na temelju zakona (npr. na temelju zahtjeva suda);

- ako za obavljanje pojedinih poslova angažiraju drugu osobu kao tzv. podizvođača, tj. izvršitelja obrade (npr. tiskanje i dostava računa, istraživanje tržišta, održavanje sustava, provjera platežne sposobnosti, prosljeđivanje agencijama za naplatu potraživanja radi naplate potraživanja). Važno je naglasiti da tzv. podizvođač djeluje isključivo po nalogu HT-a te HT osigurava sve mjere zaštite podataka ustupa tražbine trećim osobama na temelju članka 80. korisnika/ca kao da ove poslove obavlja sam HT.
- ako je podatke potrebno proslijediti trećim osobama radi izvršenja ugovora s korisnikom/com (npr. operatorima u slučaju roaminga korisnika/ce u mreži drugog operatora);
- ako je druga osoba nositelj korisničkog ugovora za usluge koje upotrebljava korisnik/ca (npr. nositelj priključka u obiteljskoj tarifi ili poslodavac kao nositelj poslovne tarife);
- cesije, tj. ⁸⁹ Zakona o obveznim odnosima;
- na temelju privole korisnika/ce. ⁹⁰

Tele 2 – Hrvatska

Tele 2 u Hrvatskoj posluje od 2005. godine. U godišnjem izveštaju za 2017. godinu Tele 2 provajder iznosi informacije o strategiji društvene odgovornosti koja se odnosi na pet, po njima ključnih oblasti koje ćemo u daljem tekstu preneti. Za potrebe ovog istraživanja, analizom dostupnih online podataka došlo se do toga da ovaj provajder načelno vodi računa o bezbednosti svojih korisnika/ca, poštujući principe privatnosti i integriteta svojih klijenata/kinja. Takođe ovaj provajder pokazuje poštovanje principa rodne ravnopravnosti, koji se u najvećoj meri ogleda kroz upravljačku strukturu ove kompanije,

---

⁹⁰<https://www.t.ht.hr/>

odnosno u procentu zastupljenosti žena u istoj. Ova kompanija posebnu pažnju posvećuje zaštiti prava dece, koja se ogleda kroz posebne politike kontrole sadržaja.

“Strategija odgovornog izazivača usmjerena je na unutarnje i vanjske sastav društvene odgovornosti. To se odnosi na odgovornost unutar tvrtke, odgovornost prema korisnicima i odgovornost prema propisima kojima se uređuje područje rada tvrtke kao i odgovornost prema okolišu i široj zajednici. Cjelokupnu strategiju društvene odgovornosti Tele2 usmjerava na pet ključnih područja, kako slijedi: **etično poslovanje i usklađenost, zaštita privatnosti i integriteta, raznolikost, zaštita djece i zaštita okoliša.**”

Etično poslovanje i usklađenost - Djelovanje svih radnika usmjeravaju Načela poslovnog ponašanja utemeljena na načelima Globalnog sporazuma UN-a. Tele 2 je u skladu s istim principima izradio i Načela poslovnog ponašanja za poslovne partnere koja potpisuju partneri s kojima Tele2 financijski značajnije surađuje. Na ovaj način Tele 2 osigurava klimu poštivanja osnovnih etičkih načela u poslovanju, ne samo unutar kompanije, nego i u njezinom suradničkom okruženju. Tele2 surađuje i s drugim dionicima koji promoviraju slična načela pa je tako član mreže Globalnog sporazuma UN-a kojom u Hrvatskoj upravlja Hrvatska udruga poslodavaca.

Zaštita privatnosti i integriteta - Tele 2 svojim korisnicima/cama jamči prava na privatnost, integritet i slobodu izražavanja. Tele 2 poduzima potrebne mjere za usklađivanje ove komponente rada sa zakonodavstvom u području zaštite osobnih podataka i privatnosti. U sklopu ovog područja društveno odgovornog poslovanja Tele2 vodi računa i o slobodi tržišnog natjecanja te o tome educira ciljne skupine svojih zaposlenika.

Raznolikost - Raznolikost se u Tele2 Grupi tumači ne samo kao etički princip koji treba integrirati u poslovanje, već i način povećanja poslovnog potencijala. Politika raznolikosti se pritom razvija i prema radnicima/cama i prema korisnicima/cama. Tele2 u okviru politike raznolikosti vodi računa o zastupljenosti žena u kompaniji. Posebno treba istaknuti udio žena u

upravljačkoj strukturi kompanije. Pored toga, društvo Tele2 je među 34 poduzeća i organizacije koja su usvojila Povelju o raznolikosti Hrvatske.

Zaštita djece - Zaštita djece još je jedan princip koji se u Tele 2 osigurava na tri razine: unutar kompanije, među radnicima/cama, među korisnicima/cama i u širem društvenom, javnom kontekstu. Tele2 ima politiku suzbijanja ili onemogućavanja pristupa sadržajima koji se klasificiraju kao sadržaji seksualnog zlostavljanja djece. Proteklih nekoliko godina Tele 2 u suradnji s međunarodnom zakladom *Reach for Change – Budi promjena*, podržava projekte socijalnog poduzetništva koji su usmjereni na poboljšanje života djece.

Zaštita okoliša - Zaštita okoliša je princip rada koji se primjenjuje na rad unutar Tele 2 organizacijskih jedinica te prema korisnicima/cama. Također, Tele 2 potiče svoje korisnike/ce na korištenje usluge e-računa, odnosno slanja računa elektroničkom poštom. Drugi segment integracije principa zaštite okoliša u poslovanje Tele 2 je smanjenje korištenja energenata. Tele 2 u tom smislu zaposlenicima izdaje upute za organizaciju radnog prostora i uvjeta u radnom prostoru čiji je cilj smanjenje korištenja energenata. Navodi se da Tele 2 redovito provodi mjerenja zračenja na radijskim stanicama u vlasništvu tvrtke kako bi trajno osigurao da su zračenja koja radijske stanice emitiraju ispod graničnih razina te da imaju odobrenje nadležnog tijela.⁹¹

---

⁹¹<https://www.tele2.hr/o-tele2/drustvena-odgovornost/ac180/>

Opšti zaključak

Na osnovu odgovora iz online upitnika koji je kao ciljnu grupu imao aktivistkinje i aktiviste iz četiri države i to Bosne i Hercegovine, Srbije, Hrvatske i Crne Gore, a koji je za cilj imao da ispita važnost interneta u svakodnevnom životu i radu, kao i iskustva cijele grupe o individualnim i organizacijskim saznanjima i iskustvima vezanim za online rodno zasnovano nasilje, došlo se do podataka koji pokazuju da je:

- Internet je nezaobilazan alat u svakodnevnom životu i radu aktivista/kinja;
- Najčešće korišćene platforme i aplikacije su Facebook, Gmail, Facebook Messenger i Viber;
- 94,61 % ispitanika/ca je upoznato sa postojanjem online nasilja u državi u kojoj žive ili su aktivni/e, dok 5,39 % ispitanih nije upoznato sa postojanjem online nasilja;
- 54,31% od ukupno ispitanih formalnih i neformalnih aktivističkih grupa navode da su doživjeli online nasilja, te da su dominantni vidovi nasilja uznemiravanje, nasilni komentari i ucjene;
- 49,10 % ispitanih je izjavilo da su lično doživjeli/e neki od vidova online nasilja, pri čemu se kao dominantni vidovi nasilja izdvajaju uznemiravanje i nasilni komentari;
- Ispitanici/e smatraju da su individualno, kao i organizacijski mete napada zbog javnih istupanja vezanih za ljudska/ženska prava, političkih stavova i ličnih karakteristika/identiteta;
- Kao počinioци/teljke napada navode se u najvećem broju slučajeva nepoznate osobe/profili pod psudonimom, osobe poznate ispitanicima/cama, online portali, formalne i neformalne grupe suprotnih političkih stavova, sve do osoba bliskih vlasti;
- Formalne i neformalne grupe su prijavile slučajeve policiji i nadležnim institucijama, platformama na kojima se nasilje desilo, kao i osobama od poverenja;

- Na individualnom nivou nasilje je u najvećem broju slučajeva prijavljeno bliskim osobama, platformama na kojima se nasilje desilo, a prisutno je ulaženje u lični sukob sa počiniteljima/kama.

Rezultati online upitnika za četiri države, kao i intervju sa aktivistima i aktiviskinjama iz BiH i Srbije ukazuju da organizacije civilnog društva u sve četiri države, kao i neformalne grupe u kojima su ispitanici/e aktivni/e nemaju adekvatne ljudske resurse, ni dovoljno znanja za rukovođenje napadima u online sferi, već se tome pristupa spontano i reaktivno. Ovo je jedan od glavnih razloga koji kod ispitanika/ca izaziva osećaj anksioznosti, što povećava tendenciju da odustanu od traženja bilo kakve pomoći ili da prijave nasilje. Vidljivo je odsustvo poverenja u institucije sistema iako se svi intervjuisani/e slažu da nasilje treba prijaviti i da institucije treba efikasnije da rade svoj posao. Takođe, organizacije nemaju sistematizovane mehanizme i strategije digitalne bezbednosti, koje bi doprinele njihovoj zaštiti (organizacija i aktivista/kinja). Sve ovo dovodi do normalizacije pretnji kod aktivista i aktivistkinja, koji zbog dugogodišnje izloženosti napadima i neadekvatnim reakcijama institucija i organizacija bivaju prepušteni sami/e sebi.

Ispitanici/e smatraju da nedostaju sveobuhvatne strategije otpora svim vidovima nasilja, te da je potrebna edukacija o informaciono komunikacionim tehnologijama kako na ličnom tako i na organizacijskom nivou.

Na osnovu mapiranja nadležnosti različitih institucija, ministarstava, nezavisnih tela i udruženja činovnika/ca, kao i na osnovu dubinskih intervju sprovedenih sa predstavnicima/cama istih, došlo se do toga da se problem po pitanju prepoznavanja i adekvatne sankcije rodno zasnovanog digitalnog nasilja nalazi u:

- neadekvatnoj i nedovoljnoj komunikaciji između svih institucija koje tretiraju ovo pitanje,
- u nejasnim i nedovoljno definisanim ovlašćenjima,
- u preopterećenosti poslovima koji se odnose na manjak ljudskih, tehničkih i novčanih resursa,
- u nedovoljnom razumevanju važnosti problema u samom sistemu,
- minimiziranju problema i povećanoj toleranciji na sve oblike nasilja.

Intervjuisani/e predstavnici/e institucija/ministarstava posebno ističu problem neažurirane zakonske regulative, tromu birokratiju i otpor ka promenama kako u sistemu, tako i kod preuzimanje odgovornosti od strane građana/ki.

Predstavnici/e institucija (pravosudne, zakonodavne i izvršne vlasti) – spremni/e su za saradnju sa građanima/kama i organizacijama civilnog društva na rešavanju problema rodno zasnovanog online nasilja, koje u svom radu i praksi prepoznaju i sankcionišu, ali ga kao specifičan oblik nasilja ne beleže, jer kao takav nije prepoznat u zakonskim okvirima.

Pokazalo se da su nezavisna tela i udruženja činovnika/ca senzibilisanija po pitanju rodno zasnovanog digitalnog nasilja, ali ih delokrug ovlašćenja ograničava na savetodavnu i opominjuću ulogu⁹²..

Možemo zaključiti da bi procenat rodno zasnovanog digitalnog nasilja po mišljenju svih ispitanika/ca mogao da se smanji definisanjem i prepoznavanjem rodno zasnovanog digitalnog nasilja kao posebnog oblika nasilja i to najpre u zakonskim okvirima, što bi obezbedilo jasne nadležnosti, postupanja i odgovornosti od strane institucija, a potom bi zajednička uloga različitih institucija, formalnih i neformalnih grupa bila rad na neformalnim edukacijama u sistemu i izvan njega, rad na medijskoj i svakoj drugoj vidljivosti ovog problema, obrazovanje o korišćenju informaciono komunikacionih tehnologija, kao i rad na prevenciji koordinisanom akcijom svih ključnih formalnih i neformalnih aktera.

Kako provajderi, odnosno pružaoci internet i mobilnih usluga imaju značajnu ulogu u regulaciji obaveza i zaštiti prava u sferi informaciono komunikacionih tehnologija, tokom ovog istraživanja došlo se do toga da svi posmatrani provajderi pri definisanju opštih uslova za korišćenje njihovih usluga definišu svoje obaveze, kao i obaveze korisnika/ca. Pored toga svi pružaoci usluga poseduju javno dostupne politike bezbednosti u kojima informišu korisnike/ce i javnost o tome na koji način sakupljaju, obrađuju i štite lične podatke svojih korisnika/ca. Istraživanjem su bili

---

⁹²Misli se na „Udruženje Mreža policijskih službenica iz BiH“, Poverenika za zaštitu ravnopravnosti i borbe protiv diskriminacije (Srb), Kancelarijupoverenika za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti (Srb)

predviđeni intervjui sa predstavnicima ovih kompanija/provajdera, sa ciljem boljeg upoznavanja prakse vezane za uslove korišćenja njihovih usluga i postupanjima u situacijama prijavljivanja nasilja od strane korisnika/ca. Predstavnici/e ovih kompanija nisu odgovorili na predloge istraživačkog tima, tj. nisu se odazvali pozivu za saradnju. Time je istraživački tim ostao uskraćen za sveobuhvatniju analizu politika ovih kompanija i njihovo sprovođenje u praksi, jer se analizom dokumenata pokazalo da veći deo odgovornosti pružaoci usluga prenose na korisnike/ce kao fizička i/ili pravna lica. Svođenje na individualnu odgovornost korisnika/ca za korišćenje informaciono komunikacionih tehnologija uz neadekvatno poznavanje svojih prava i obaveza ne samo prema provajderu, već i prema pojedincima/kama i društvu u celini, ostaje plodno tlo za različite vidove zloupotreba.

Aneksi

Aneks I

I Online upitnik sa odgovorima ispitanika/ca

Zbog opsežnosti rezultata upitnika, nije ih bilo moguće sve predstaviti u skraćenom obliku, a u cilju boljeg i obuhvatnijeg shvatanja odgovora, detaljne preglede predstavljamo u ovom aneksu.

1. Šta od sljedećeg najbolje opisuje vaš aktivizam/organizaciju/grupu u kojoj ste aktivni?	Frekvencija	%
NVO	123	73,65%
Nezavisni/a aktivist/ica/bloger/ka, borac/borkinja za ljudska prava i sl.	19	11,38%
Ostalo (tijelo pri vladi, donatarske organizacije, fondacije, individue)	12	7,19%
Sigurna kuća	7	4,19%
Neformalne grupe	6	3,59%
Total	167	100%

2. Koja su pitanja/teme kojima se organizacija/grupa/individua prioritetno bavi (mogućnost odabira više ponuđenih odgovora): Izaberite sve što vrijedi.	Frekvencija	%
Ženska prava	129	32,74%
Socijalna isključenost, diskriminacija	74	18,78%
Mladi, adolescenti ili prava djece	69	17,51%
LGBTIQ prava	49	12,44%
Prava Roma/kinja	32	8,12%
Prava osoba sa invalidetom/specifičnim potrebama/teškoćama	28	7,11%
Drugo (kultura, mediji, trgovina ljudima/ženama)	13	3,30%
Total	394	100%

3. Brojevima od 1 do 10 ocijenite koliko je internet važan za vaš aktivistički rad, gdje je 1 (<i>nebitan</i>), a 10 (<i>izuzetno bitan</i>).										
Važnost	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Frekvencija	1	1	1	2	4	5	7	24	30	92
Srednja ocjena	8,9									

4. Na koji način koristite internet u svom aktivizmu/radu? Izaberite sve što vrijedi.	Frekvencija	%
Prikupljanje i objavljivanje informacija	159	21,17%
Vidljivost/promocija	147	19,57%
Umrežavanje	145	19,31%
Edukacija	139	18,51%
Zagovaranje	107	14,25%
Angažovana umjetnost (meme)	27	3,60%
Zabava	24	3,20%
Drugo: Upisani odgovori: obavljanje i slanje raznih dopisa, provera agencija i oglasa za zapošljavanje, prevencija trgovine ljudima	3	0,40%
Total	751	100%

5. Da li pratite vijesti koje su povezane s razvojem novih tehnologija?	Frekvencija	%
DA	133	79,64%
NE	34	20,36%
Total	167	100%

6. Ako pratite, koje od navedenih tema vas zanimaju? Izaberite sve što vrijedi.	Frekvencija	%
Sigurnost/bezbjednost na internetu	102	23,08%
Nasilje na internetu	100	22,62%
Sigurnost i zaštita podataka/privatnosti	92	20,81%
Razvoj softvera/aplikacija	41	9,28%
Fake news/ lažne vijesti	39	8,82%
Umjetna inteligencija i internet svega/stvari	37	8,37%
Infrastruktura (mobilna telefonija, širokopolasni internet)	25	5,66%
Drugo: Upisani odgovori: Online hate speech, upravljanje internetom, kriptovalute, arhiviranje, sve pomalo, vijesti iz svijeta nauke, obrazovanje, doniranje preko interneta, dostupnost i otvorenost informacija, knjiga, multimedijalnih sadržaja.	6	1,36%
Total	442	100%

7. Koje od navedenih aplikacija i platformi koristite? Odaberite odgovarajući odgovor za svaku ponuđenu stavku	Rijetko	Često	Nikad
Facebook	14	148	5
Facebook Messenger	42	111	14
Viber	33	104	30
Instagram	48	57	62
WhatsApp	51	30	86
You Tube	54	87	26
Google Hangouts	44	18	105
Gmail	17	145	5
Yahoo	42	29	96
Hotmail	31	26	110
RiseUp	19	2	146
Protonmail	12	4	151
Skype	76	56	35
Twitter	58	36	73
Signal	20	12	135
Telegram	23	6	138
Wire	17	1	149
LinkedIn	48	26	93
Snapchat	23	0	144

8. Da li ste upoznati s postojanjem online nasilja u zemlji u kojoj ste aktivni-e? Molimo vas da izaberete <i>samo jedan</i> od ponuđenih odgovora.	Frekvenca	%
DA	158	94,61%
NE	9	5,39%
Total	167	100%

9. Po Vašem saznanju, online nasilje se dešava putem: Izaberite sve što vrijedi.	Frekvenca	%
Društvene mreže	157	33,40%
Online mediji	122	25,96%
SMS	97	20,64%
E-mail	94	20,00%
Total	470	100%

10. Po Vašem saznanju, koji vidovi online nasilja su najčešće zastupljeni u zemlji u kojoj ste aktivni/e? Izaberite sve što vrijedi.	Frekvencija	%
Uznemiravanje: korišćenje digitalnih tehnologija u svrhu uznemiravanja, zastrašivanja, prijetnji, i napada na osobu ili zajednicu	148	15,40%
Nasilni komentari: uvredljivi ili degradirajući online komentari koji imaju svrhu da povrijede ili unište reputaciju osobe ili umanje njen/njegov značaj/rad	139	14,46%
Ucjenjivanje: slanje prijetećih poruka ili ucjenjivanje pod prijetnjom online objavljivanja ličnih fotografija, videa, poruka	122	12,70%
Uhodjenje/proganjanje: praćenje aktivnosti i kretanja osobe/organizacije u online i u fizičkom prostoru	114	11,86%
Snimanje videa i fotografija bez Vašeg znanja i saglasnosti	106	11,03%
Pristupanje privatnim podacima: pristupanje privatnim podacima bez saglasnosti osobe, upad u naloge, krađa lozinki, korišćenje Vašeg kompjutera/računara za pristup Vašim nalogima dok ste "ulogovani"	85	8,84%
Krađa identiteta, novca i vlasništva: krađa Vašeg identiteta putem kreiranja lažnog naloga na Vaše ime, korišćenje Vaše lozinke/šifre za podizanje novca s Vašeg računa, ili bilo kakvo drugo lažno predstavljanje u Vaše ime	70	7,28%
Brisanje, mijenjanje i lažiranje ličnih podataka, fotografija, videa	66	6,87%
Seksualni napadi i videi silovanja: snimanje seksualnog čina ili čina silovanja, distribucija istih putem informaciono-komunikacionih tehnologija i online platformi	57	5,93%
Brisanje Vašeg emaila, kreiranje lažnih ličnih podataka poput online naloga ili reklamnih objava, manipulacija ili kreiranje Vaših lažnih fotografija i videa	50	5,20%
Ostalo	4	0,42%
Total	961	100%

11. Prema Vašim saznanjima, koje tehnološke platforme/aplikacije su korišćene u tim slučajevima online nasilja? Izaberite sve što vrijedi.	Frekvencija	%
Facebook	152	18.36%
Facebook Messenger	94	11.35%
Mobilni telefoni	91	10.99%
Instagram	71	8.57%
Viber	70	8.45%
Email	67	8.09%
You Tube	66	7.97%
Forumi	59	7.13%
WhatsApp	30	3.62%
Badoo	26	3.14%
Twitter	25	3.02%
Tinder	22	2.66%
Skype	20	2.42%
Grindr	18	2.17%
Snapchat	10	1.21%
LinkedIn	3	0.36%
Pinterest	2	0.24%
Telegram	1	0.12%
Wire	1	0.12%
Signal	0	0.00%
Total	828	100%

12. Prema Vašim saznanjima, ko su najčešće počinitelji u tim slučajevima online nasilja? Izaberite sve što vrijedi.	Frekvencija	%
Bivši/sadašnji partner/ka	128	28.26%
Nepoznati počinitelj/ka	115	25.39%
Poznati počinitelj/ka	87	19.21%
Neformalne grupe	74	16.34%
Formalne grupe	25	5.52%
Vladine institucije	24	5.30%
Total	453	100%

13. Kako je reagirano u datim situacijama online nasilja? Molimo vas da izaberete samo jedan od ponuđenih odgovora.	Frekvencija	%
Lični ulazak u sukob sa počiniteljem/kom	14	8.38%
Nasilje je prijavljeno policiji/nadležnim organima	40	23.95%
Nasilje je prijavljeno osobi/ama od povjerenja	22	13.17%
Nije reagovano na nasilje	37	22.16%
Nasilje je prijavljeno platformi na kojoj se desilo	26	15.57%
Nasilje je prijavljeno nekoj organizaciji koja se bavi ovim	19	11.38%
Istraga pokrenuta na zahtjev tižitelja/ke	0	0.00%
Podignuta optužnica/počelo suđenje	0	0.00%
Zatvorska kazna	0	0.00%
Bez odgovora	9	5.39%
Total	167	100%

14. Da li pripadate nekoj formalnoj ili neformalnoj grupi?	Frekvencija	%
DA	116	69,47%
NE	51	30,53%
Total	167	100%

14.1. Da li je organizacija kojoj pripadate, u kojoj ste aktivni, imala neko iskustvo/slučaj online nasilja?	Frekvencija	%
DA	63	54,31%
NE	53	45,69%
Total	116	100%

14.2. Po Vašem saznanju, o kojim vidovima online nasilja se radilo? Upisati odgovor. *Analizirajući sve upisane odgovore, svrstani su u najdominantnije kategorije:
Uznemiravanje, vrijeđanje i diskreditirajući komentari
Ucjena, prijetnje i zastrašivanje
Uhođenje i prisluškivanje
Hakiranje sajtova, Facebook profila, e-mail naloga
Govor mržnje i nasilni komentari
Krađa podataka, lozinke, manipulacijama fotografijama i videima, brisanje podataka

14.3. Prema Vašim saznanjima, šta od navedenog je za posledicu imalo neki od vidova nasilja prema organizaciji/grupi kojoj pripadate? Izaberite sve što vrijedi.	Frekvenca	%
Politika (mišljenje, komentari, stavovi, afilijacija)	46	26.59%
Ljudska prava	47	27.17%
Istraživačko novinarstvo (istraživanje korupcije, zloupotrebe, protuzakonite aktivnosti)	5	2.89%
Lične karakteristike (spol, rod, boja kože, individualne karakteristike)	33	19.08%
Pripadnost manjinskim i/ili marginaliziranim grupama (npr. osobe s invaliditetom/poteškoćama/ specifičnim potrebama i sl.)	24	13.87%
Religija	9	5.20%
Zabavni sadržaj	3	1.73%
Edukativni sadržaj	3	1.73%
Drugo (molimo navedite): Upisani odgovori: svjedočenja o ratnim zločinima, sekularistički stavovi, podrška žrtvi trgovine na sudu	3	1.73%
Total	173	100%

14.4. Prema Vašim saznanjima, ko je bio počinitelj u datoj situaciji online nasilja? Izaberite sve što vrijedi i dajte komentar.	Frekvenca	%
Vladine institucije	6	5.94%
Nepoznati počinitelj/ka	39	38.61%
Poznati počinitelj	24	23.76%
Neformalne grupe	26	25.74%
Formalne grupe	6	5.94%
Total	101	100%

14.5. Prema Vašim saznanjima, koje tehnološke platforme/aplikacije su korišćene u tom/tim slučaju/slučajevima online nasilja? Izaberite sve što vrijedi.	Frekvencija	%
Facebook	55	31.61%
Facebook Messenger	22	12.64%
Email	18	10.34%
Mobilni telefoni	14	8.05%
Forumi	13	7.47%
You Tube	12	6.90%
Viber	11	6.32%
Instagram	8	4.60%
Twitter	5	2.87%
Badoo	4	2.30%
WhatsApp	3	1.72%
Grindr	3	1.72%
Tinder	3	1.72%
Snapchat	2	1.15%
Skype	1	0.57%
Pinterest	0	0.00%
Signal	0	0.00%
Telegram	0	0.00%
Wire	0	0.00%
LinkedIn	0	0.00%
Total	174	100%

14.6. Kako je reagirano u datoj situaciji online nasilja u organizaciji/grupi u kojoj ste aktivni? Izaberite sve što vrijedi.	Frekvencija	%
Nasilje je prijavljeno policiji/nadležnim organima	32	29.91%
Nasilje je prijavljeno platformi na kojoj se desilo	25	23.36%
Nasilje je prijavljeno osobi/ama od povjerenja	17	15.89%
Nije reagirano na nasilje	12	11.21%
Lični ulazak u sukob sa počiniteljem/kom	12	11.21%
Nasilje je prijavljeno nekoj od organizacija koje se bave ovim pitanjima	7	6.54%
Podignuta optužnica/počelo suđenje	2	1.87%
Istraga pokrenuta na zahtjev tužitelja/ke	0	0.00%
Zatvorska kazna	0	0.00%
Total	107	100%

15. Da li ste Vi lično doživjeli neki od vidova online nasilja? Molimo vas da izaberete samo jedan od ponuđenih odgovora	Frekvencija	%
DA	82	49,10%
NE	85	50,90%
Total	167	100%

15.1. Koji od navedenih vidova nasilja ste doživjeli? Izaberite sve što vrijedi.	Frekvencija	%
Nasilni komentari	59	27.96%
Uhođenje/proganjanje	25	11.85%
Pristupanje i/ili javna distribucija privatnih podataka bez vašeg znanja i saglasnosti	21	9.95%
Snimanje videa i fotografija bez Vašeg znanja i saglasnosti	10	4.74%
Ucjenjivanje	8	3.79%
Krađa identiteta, novca i vlasništva	6	2.84%
Seksualni napad i videi	5	2.37%
Brisanje, mijenjanje i lažiranje ličnih podataka, fotografija/videoa	4	1.90%
Brisanje Vašeg e-maila, kreiranje lažnih ličnih podataka	3	1.42%
Total	211	100%

15.2. Šta od navedenog je za posljedicu imalo neki od vidova online nasilja? <i>Izaberite sve što vrijedi.</i>	Frekvencija	%
Ljudska prava	51	25.89%
Politika (mišljenje, komentari, stavovi, afilijacija)	49	24.87%
Lične karakteristike (spol, rod, boja kože, individualne karakteristike)	43	21.83%
Pripadnost manjinskim i/ili marginaliziranim grupama (npr. osobe s invaliditetom/poteškoćama/ specifičnim potrebama i sl.)	22	11.17%
Religija	10	5.08%
Istraživačko novinarstvo (istraživanje korupcije, zloupotrebe, protuzakonite aktivnosti)	8	4.06%
Edukativni sadržaj	8	4.06%
Zabavni sadržaj	6	3.05%
Drugo (molimo navedite) :		

15.3. Koje tehnološke platforme/aplikacije su korišćene u tom/tim slučajevima online nasilja? Izaberite sve što vrijedi.	Frekvenca	%
Facebook	69	32.55%
Facebook Messenger	34	16.04%
Forumi	21	9.91%
Mobilni telefoni	19	8.96%
Email	16	7.55%
Viber	15	7.08%
Instagram	8	3.77%
Twitter	8	3.77%
You Tube	7	3.30%
WhatsApp	5	2.36%
Badoo	4	1.89%
Skype	3	1.42%
Tinder	2	0.94%
Grindr	1	0.47%
Pinterest	0	0.00%
Signal	0	0.00%
Telegram	0	0.00%
Wire	0	0.00%
LinkedIn	0	0.00%
Snapchat	0	0.00%
Total	212	100%

15.4. Ko je bio počinitelj u datoj situaciji online nasilja? Izaberite sve što vrijedi i dajte komentar.	Frekvenca	%
Bivši/sadašnji partner/ka	19	14.84%
Nepoznati počinitelj/ka	52	40.63%
Poznati počinitelj/ka	30	23.44%
Neformalne grupe	19	14.84%
Vladine institucije	5	3.91%
Formalne grupe	3	2.34%
Total	128	100%

15.5. Kako je reagirano u datoj situaciji online nasilja? Izaberite sve što vrijedi.	Frekvenca	%
Nasilje je prijavljeno osobi/ama od povjerenja	29	23.20%
Nasilje je prijavljeno platformi na kojoj se desilo	28	22.40%
Lični ulazak u sukob sa počiniteljem/kom	27	21.60%
Nasilje je prijavljeno policiji/ nadležnim organima	18	14.40%
Nije reagirano na nasilje	17	13.60%
Nasilje je prijavljeno nekoj od organizacija koje se bave ovim pitanjima	6	4.80%
Istraga pokrenuta na zahtjev tužitelja/ke	0	0.00%
Podignuta optužnica/počelo suđenje	0	0.00%
Zatvorska kazna	0	0.00%
Total	125	100%

16. Da li želite to iskustvo podijeliti s nama? <i>Molimo vas da izaberete samo jedan od ponuđenih odgovora.</i>	Frekvenca	%
DA	18	21,95%
NE	64	78,05%
Total	82	100%

16.1. Molimo Vas da nam opišete vaš slučaj online nasilja. Upišite vaš odgovor ovdje:

16.2. Da li pristajete na dubinski intervju? <i>Molimo vas da izaberete samo jedan od ponuđenih odgovora.</i>	Frekvenca	%
DA	16	19,51%
NE	66	80,49%
Total	82	100%

16.3. Unesite svoj e-mail:

17. Ocjenama od 1 do 5 gdje je 1 najlošije, a 5 najbolje, ocijenite platforme/aplikacije prema stepenu zaštite koju nude (reagiraju na Vaše žalbe i prijave nasilja). Odaberite odgovarajući odgovor za svaku stavku.

	1	2	3	4	5	Bez odgovora
Facebook	15	35	40	22	14	41
Facebook Messenger	13	31	39	13	5	66
Viber	11	17	32	15	5	87
Instagram	4	19	23	10	5	106
WhatsApp	2	12	18	5	3	127
You Tube	4	23	28	7	9	96
Google Hangouts	1	8	13	3	3	139
Gmail	6	5	28	14	15	99
Yahoo	3	6	14	6	3	135
Hotmail	2	3	11	6	4	141
RiseUp	1	2	5	1	2	156
Protonmail	2	2	6	2	1	154
Skype	2	8	22	3	2	130
Twitter	2	10	11	3	1	140

Pinterest	1	3	7	2	0	154
Signal	1	0	4	2	3	157
Telegram	1	0	6	1	3	156
Wire	1		4	2	2	158
Linked In	1		10	2	4	150
Snapchat	1	1	5		1	159
Badoo	3	1	7			156
Grindr	4	1	6	1		155
Tinder	2	3	5		1	156

*U slučaju da ne koristite neke od navedenih platformi/aplikacija, te je stoga ne možete ocijeniti, molimo da birate opciju “Bez odgovora”.

18. Molimo označite u kojoj mjeri se slažete s ponuđenim izjavama.

	U potpunosti se slažem	Djelomično se slažem	Niti se slažem niti se ne slažem	Djelomično se ne slažem	U potpunosti se ne slažem
Internet je važan dio javne sfere za zagovaranje ljudskih prava	133	22	2	4	6
Mogućnost da budete anonimni online je kritični dio/komponenta online sigurnosti	55	61	29	13	9
Zagovarači ljudskih prava u zemlji u kojoj živim, smatraju da je sigurnost jedno od osnovnih ljudskih prava	74	47	27	7	12
Većina organizacija/individua koje se bave ljudskim pravima u mojoj zemlji svjesne su online prijetnji, izazova i rizika	12	59	18	13	65

19. Da li čitate uvjete korišćenja platformi/aplikacija koje koristite i njihove dopune/izmjene?	Frekvencija	%
DA	84	50,30%
NE	83	49,70%
Total	167	100%

20. Izjašnjavam se kao (izabрати jednu od ponuđenih opcija).	Frekvencija	%
Žensko	154	92,22%
Muško	10	5,98%
_____ (upišite sami): Queer, Trans, Ne izjašnjavam se.	3	1,80%
Total	167	100%

21. Starosna dob	Frekvencija	%
18-30	44	26.35%
31-40	63	37.72%
41-50	33	19.76%
51-65	27	16.17%
65+	0	0%
Total	167	100%

22. Država u kojoj ste aktivni/e:	Frekvencija	%
Srbija	84	50.30%
BiH	44	26.35%
CG	23	13.77%
HR	16	9.58%
Total	167	100%

Aneks II

II Dopuna političkog uređenja Bosne i Hercegovine – pojednostavljeni prikaz

Kompleksnost političkog sistema kreira konfuziju kod osoba koje doživljavaju i preživljavaju neke od vidova online nasilja i teško je utvrditi koje ministarstvo ili institucija ima mandat ili u svojoj strukturi ima odsjek koji se potencijalno bavi ovim pitanjem.

Državni nivo:

1. vanjska politika, vanjskotrgovinska politika, monetarna politika, finansiranje institucija i međunarodnih obaveza BiH;
2. useljavanje, izbjeglice i međuentitetski krivičnopravni propisi i odnosi sa Interpolom, zajedničke i međunarodne komunikacije;
3. saobraćaj između entiteta, kontrola vazdušnog saobraćaja kao i dodatne nadležnosti o kojima se entiteti dogovore.

Sve vladine funkcije i ovlaštenja, koja nisu Ustavom izričito data institucijama BiH, pripada entitetima.

Entitetski nivoi:

2. Republika Srpska – nadležnosti
  - Integritet i ustavni poredak RS – sigurnost i vanredno stanje – ustavnost i zakonitost – ljudska prava i slobode – vlasništvo – privredna društva i ekonomski odnosi – bankarski i porezni sistem – privredni, naučni, tehnološki razvoj – demografski i socijalni razvoj – poljoprivreda i selo – korišćenje prostora – razvojna politika – robne rezerve – kontrola pravnih lica – statistika i prikupljanje podataka od općeg interesa – uređenje republičkih organa i sistem javnih službi – radni osnosi, zaštita na radu , zapošljavanje – socijalna politika – zdravstvena zaštita – sistem obrazovanja – kulturna politika – fizička kultura i sport – zaštita životne sredine – javno informisanje – međunarodna saradnja – finansiranje
  - Republici Srpskoj pripadaju sve državne funkcije i nadležnosti osim onih koje su Ustavom BiH izričito prenesene na njene institucije
3. Federacija BH – nadležnosti:
  - Državljanstvo, ekonomska politika, planiranje i obnova i korišćenje zemljišta na federalnom nivou, finansije i finansijske institucije i

fiskalna politika, suzbijanje terorizma, međukantonalnog kriminala, trgovine drogom i organiziranog kriminala, elektronske frekvencije za radio, TV i druge svrhe, energetska politika i infrastruktura, finansiranje federalnih vlasti oporezivanjem, zaduživanjem ili drugim sredstvima

- Zajednička nadležnost Federacije i kantona: ljudska prava, zdravstvo, zaštita okoline, komunikaciona i transportna infrastruktura, socijalne politike, provođenje popisa o državljanstvu, putnim ispravama i kretanju stranaca, turizam, prirodna bogatstva
4. Kantonalni nivoi – nadležnosti kantona: Kantoni imaju sve nadležnosti koje nisu izričito povjerene federalnoj vlasti (uspostavljanje i nadziranje policijskih snaga, obrazovanje, kulturna politika, stambena politika, reguliranje i ostvarivanje javnih službi, korišćenje lokalnog zemljišta, unapređenje lokalnog poslovanja i dobrotvornih aktivnosti, propisi o lokalnim postrojenjima za proizvodnju energije i njihovu dostupnost, politika u vezi s osiguranjem RTV, provođenje socijalne politike i uspostavljanje službi socijalne zaštite, politika kantonalnog turizma i razvoj turističkih resursa, finansiranje kantonalne vlasti
1. Unsko-sanski kanton (u sklopu vlade ovog kantona djeluje 9 ministarstava)
  2. Posavski kanton (u sklopu vlade ovog kantona djeluje 9 ministarstava)
  3. Tuzlanski kanton (u sklopu vlade ovog kantona djeluje 12 ministarstava)
  4. Zeničko-dobojski kanton (u sklopu vlade ovog kantona djeluje 10 ministarstava)
  5. Bosansko-podrinjski kanton (u sklopu vlade ovog kantona djeluje 8 ministarstava)
  6. Srednjobosanski kanton (u sklopu vlade ovog kantona djeluje 8 ministarstava)
  7. Hercegovačko-neretvanski kanton (u sklopu vlade ovog kantona djeluje 11 ministarstava)
  8. Zapadnohercegovački kanton (u sklopu vlade ovog kantona djeluje 8 ministarstava)
  9. Kanton Sarajevo (u sklopu vlade ovog kantona djeluje 12 ministarstava)

10. Kanton 10 (u sklopu vlade ovog kantona djeluje 8 ministarstava)

5. Brčko Distrikt – jedinica lokalne samouprave s vlastitim institucijama, zakonima i propisima i s ovlaštenjima i statusom. od suverenitetom je BiH i spada u nadležnosti institucija BiH, a teritorija je u zajedničkoj svojini entiteta.

Aneks III

III Dopuna pravnog okvir za Bosnu i Hercegovinu

Princip rodne ravnopravnosti i obaveza postizanja stvarne rodne ravnopravnosti u BiH garantirana je mnogobrojnim pravnim aktima, kako onima koji spadaju u nacionalno zakonodavstvo, tako i međunarodnim pravnim dokumenatima koje je BiH potpisala i ratificirala. **Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH** (u nastavku teksta ZoRS BiH) usvojen je 2003. godine, kao prvi takav zakon u regiji čime je BiH postala uzor svim drugim državama regiona u ovoj oblasti, a izmijenjen je 2009. godine. Ovim zakonom se *uređuje, promovira i štiti ravnopravnost spolova, garantiraju jednake mogućnosti i ravnopravan tretman svih osoba bez obzira na spol, u javnoj i u privatnoj sferi društva, te uređuje zaštita od diskriminacije na osnovu spola.*

Član 6.ZoRS-a BiH propisuje zabranu nasilja na osnovu spola, definišući ga kao *svako djelovanje kojim se nanosi ili može biti nanijeta fizička, psihička, seksualna ili ekonomska šteta ili patnja, kao i prijetnja takvim djelovanjem koje sputavaju osobu ili grupu osoba da uživa u svojim ljudskim pravima i slobodama u javnoj i privatnoj sferi života* te određujući danasilje na osnovu spola uključuje, ali se ne ograničava, na nasilje koje se dešava u porodici ili domaćinstvu; nasilje koje se dešava u široj zajednici; nasilje koje počine ili toleriraju organi vlasti i drugi ovlašteni organi i pojedinci; nasilje po osnovu spola u slučaju oružanih sukoba. Zakon o ravnopravnosti spolova određuje i obavezu za nadležne vlasti da *poduzmu odgovarajuće mjere radi eliminacije i sprečavanja nasilja na osnovu spola u javnoj i privatnoj sferi života, te osiguraju instrumente pružanja zaštite, pomoći i naknade žrtvama.*⁹³

Zakonom o zabrani diskriminacije BiH (u nastavku teksta ZoZD BiH) uspostavlja okvir za ostvarivanje jednakih prava i mogućnosti svim licima u Bosni i Hercegovini i uređuje sistem zaštite od diskriminacije⁹⁴.

---

⁹³ Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH "Službeni glasnik BiH" br.102/09

⁹⁴ Interspolna osoba je osoba čiji se pol razvija van tipičnog razvoja spola kao izričito muškog ili ženskog. Interspolnost uključuje atipičan razvoj unutar hromozoma, gonada, hormona i spolnih organa. Interspolnost kao jedan oblik spolnog bivstvovanja jeste bila tema o kojoj se vijekovima nije govorilo te se na taj način otvarao prostor za izolaciju, stid i

Pored nacionalnog pravnog okvira, BiH je potpisnica i velikog broja međunarodnih pravnih dokumenata kojima se garantira puno uživanje ljudskih prava i sloboda, kao i rodna ravnopravnost. Najznačajniji među njima su Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima i slobodama, Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW), Konvencija Ujedinjenih nacija protiv torture i ostalog nečovječnog, nehumanog i degradirajućeg tretmana ili kažnjavanja, Direktiva Vijeća Evropske komisije 86/378/EEC o implementaciji principa jednakog tretmana za muškarce i žene u oblastima socijalne sigurnosti u zaposlenju kao i Direktiva 79/7/EEC o progresivnoj implementaciji principa jednakog tretmana za muškarce i žene po pitanjima socijalne sigurnosti. BiH je potpisnica i revidirane Socijalne povelje Vijeća Evrope, UN Rezolucije 1325 Žene mir i sigurnost, Preporuke Rec (2007) Odbora ministara državama članicama o standardima i mehanizmima ravnopravnosti spolova, Pekinške deklaracije i platforme za akciju, kao i brojnih drugih.

Godine 2013. BiH je kao šesta država članica Vijeća Evrope ratificirala **Konvenciju Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici – Istanbulsku konvenciju**⁹⁵. Istanbulska konvencija **odnosi se na sve oblike nasilja nad ženama**, definirajući nasilje nad ženama **kao kršenje ljudskih prava žena i oblik diskriminacije nad ženama koje predstavlja sva djela rodno zasnovanog nasilja koja dovode do, odnosno mogu dovesti, fizičke, seksualne, psihičke, ekonomske povrede odnosno patnje za žene uključujući i prijetnje takvim djelima, prinudu odnosno arbitrano lišenje slobode bilo u javnosti ili privatnom životu**. U Konvenciji je posebna pažnja posvećena definiranju i obavezivanju država članica da inkriminiraju sljedeća djela rodno zasnovanog nasilja: psihičko nasilje, uhođenje, fizičko nasilje, seksualno nasilje, uključujući silovanje, prinudni brak, genitalno sakaćenje žena, prisilni abortus i prisilna sterilizacija, seksualno uznemiravanje i bilo koja vrsta pomaganja, podsticanja ili pokušaja nasilja nad ženama.

---

diskriminaciju interseksualnih osoba. Međunarodna interseksualna organizacija procjenjuje da je procent interseksualnih osoba u općoj populaciji čak 2%.

⁹⁵ Konvencija Vijeća Evrope o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici – istanbulska konvencija, dostupno na: http://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2014/01/CAHVIO_B.pdf

Istanbulska konvencija predstavlja prvi pravno obavezujući akt Vijeća Evrope u oblasti sprečavanja i borbe protiv nasilja nad ženama koji zahtijeva posebno prilagođavanje zakonskih i institucionalnih okvira država potpisnica radi njene uspješne implementacije. BiH je 2015. godine usvojila **Okvirnu strategiju za provedbu Istanbulske konvencije u BiH** čime je pokazala svoju odlučnost u borbi protiv rodno zasnovanog nasilja nad ženama⁹⁶. Nažalost, Okvirna strategija je usvojena bez saglasnosti Republike Srpske. Federacija BiH (u nastavku teksta FBiH) i Republika Srpska (u nastavku teksta RS) su usvojili Strategiju za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici FBiH (2013–2017.), čije je djelovanje produženo do 2020. godine i Strategiju za suzbijanje nasilja u porodici RS-a (2014–2019.). Okvirna strategija za provedbu Istanbulske konvencije je dosta obuhvatnija od entitetskih strategija, obuhvata oblast rodno zasnovanog nasilja nad ženama i nasilja u porodici, dok entitetske strategije obuhvataju samo oblast nasilja u porodici.

U BiH su na snazi i javne politike za rodnu ravnopravnost, i jedna od najznačajnijih je **Gender akcioni plan BiH (GAP BiH) 2018–2022.**⁹⁷ (u nastavku teksta GAP BiH). Sprečavanje i suzbijanje rodno zasnovanog nasilja, uključujući nasilje u porodici, kao i trgovinu ljudima je u GAP-u BiH prepoznato kao jedno od najvažnijih pitanja, te je to jedna od prioritarnih oblasti djelovanja i implementacije ovog dokumenta.

Krivični zakoni Federacije BiH⁹⁸ i Brčko distrikta BiH⁹⁹, te Krivični zakonik Republike Srpske¹⁰⁰ inkriminiraju nasilje u porodici, kao i niz drugih krivičnih djela rodno zasnovanog nasilja nad ženama.¹⁰¹

Oblast nasilja u porodici detaljnije je regulirana **Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici Federacije BiH¹⁰²**, koji ima funkciju zaštite preživjelih žrtava

---

⁹⁶ Okvirna strategija za provedbu Konvencije o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici u BiH 2015-2018, Službeni glasnik BiH 75/15”

⁹⁷ https://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2018/11/GAP-BiH-2018-2022_B.pdf

⁹⁸ Krivični zakon Federacije BiH, Službene novine FBiH 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14 i 76/14

⁹⁹ Krivični zakon Brčko distrikta BiH, Službeni glasnik Brčko distrikta BiH br. 33/2013 - prečišćen tekst, 47/2014 - ispravka, 26/2016 I 13/2017)

¹⁰⁰ Krivični zakonik Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske broj 64/17

¹⁰¹ Krivični zakonik Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske br. 64/17, članovi: 133, 134, 144, 147, 166, 179, 183, 210.

¹⁰² Zakon o zaštiti od nasilja u porodici FBiH, Službene novine FBiH br. 20/13

nasilja, dok se procesuiranje nasilja vrši na osnovu Krivičnog zakona FBiH, i **Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske**¹⁰³, koji ima cilj zaštitu preživjelih nasilja, ali i sankcioniranje počinitelja nasilja jer je u istom precizirano postupanje tužilaca prilikom procjene postojanja obilježja krivičnog djela ili prekršaja kod nasilja u porodici (U Republici Srpskoj se nasilje u porodici regulira i kao krivično djelo i kao prekršaj). Početkom 2018. godine usvojen je i Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Brčko distrikta¹⁰⁴ čime je na postignut osnov za zaštitu preživjelih rodno zasnovanog nasilja u porodici na teritoriji cijele BiH.

Da je ovako obuhvatan pravni okvir neophodan, dokazuju i nalazi Studije o rasprostranjenosti i karakteristikama nasilja nad ženama u BiH, koja je nastala na osnovu istraživanja s uzorkom od 3.300 domaćinstava u BiH tokom 2013. godine (studija predstavlja posljednje istraživanje u ovoj oblasti). Nalazi Studije pokazuju da je u BiH 52,8% žena starijih od 15 godina iskusilo neki oblik nasilja. Ova Studija ukazuje i na činjenicu da su nasilju najčešće izložene žene starosti od 18 do 24 godine te češće žene iz ruralnih nego iz urbanih sredina. Ističe se i podatak da žene često ne znaju prepoznati nasilje koje se vrši nad njima, da sebe ne vide kao žrtve nasilja, dok je tek 5,5% njih koje su bile izložene nasilju zaista potražilo pomoć i podršku. U istraživanju se navodi da je psihičko nasilje najčešći oblik nasilja kome su žene izložene, kao i kombinovano psihičko i fizičko nasilje.¹⁰⁵

Razvojem informaciono-komunikacionih tehnologija otvara se mnoštvo novih mogućnosti, pa se ove tehnologije u sve većem omjeru počinju koristiti, ne samo u dobre svrhe, neko i kao sredstva i prostori za ispoljavanje štetnih ponašanja prema drugima, uključujući i razne oblike nasilja, pa i rodno zasnovano nasilje. Putem različite upotrebe IKT-a vrše se određena krivična djela prepoznata u krivičnom zakonodavstvu BiH, ali IKT mogu biti iskorišćene pri vršenju pripremnih radnji za izvršenje određenih krivičnih djela.

Države članice Vijeća Evrope su prepoznale opasnost koju donosi razvoj IKT-a te potrebu zajedničke kaznene politike usmjerene ka zaštiti društva od

---

¹⁰³ Zakon o zaštiti od nasilja u porodici RS-a, Službeni glasnik RS-a br. 102/12

¹⁰⁴ Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Brčko distrikta još uvijek nije objavljen u Službenom glasniku Brčko distrikta BiH.

¹⁰⁵ Studija rasprostranjenosti i karakteristika nasilja nad ženama u BiH, Marija Babović Olivera Pavlović Katarina Ginić Nina Karadinović, 2013.

online/cyber kriminala, uz osiguranje balansa između potrebe provođenja zakona i poštivanja osnovnih ljudskih prava garantiranih međunarodnim pravnim dokumentima. U Budimpešti 2001. godine potpisana je **Konvencija o kibernetičkom kriminalu**¹⁰⁶ koju je BiH usvojila i ratificirala 2006. godine. Ova Konvencija prepoznaje specifična djela cyber kriminala (prekršaji usmjereni protiv povjerljivosti, integriteta i dostupnosti računarskih podataka, računarsko falsificiranje, računarska prevara, prekršaji koji se odnose na dječiju pornografiju, prekršaji koji se odnose na zaštite autorskih prava i intelektualne svojine).

Istanbulska konvencija, u kojoj je naznačeno da se ista odnosi na sve oblike nasilja nad ženama, u članu 17. propisuje obavezu za države potpisnice da *podstiču privatni sektor, sektor za informaciono-komunikacione tehnologije i sredstva javnog informiranja da učestvuju u razradi i provođenju politika te da uspostave pravilnike i standarde za sprečavanje nasilja nad ženama i veće poštivanje njihovog dostojanstva*. Također, konvencija propisuje i *obavezu država članica da razvijaju i promoviraju sposobnosti kod djece, roditelja i vaspitača/ica za rad u informaciono-komunikacionom okruženju koje omogućava pristup degradirajućem sadržaju seksualne, odnosno nasilne prirode i koji može biti štetno*. Konvencija propisuje obavezu država članica da određene radnje kao što su, između ostalih, proganjanje (Član 34.), psihičko nasilje (Član 33.), te seksualno uznemiravanje (Član 40.) budu inkriminisana u krivičnim zakonima država članica te da za ista bude zapriječena odgovarajuća krivična sankcija. Ova djela rodno zasnovanog nasilja se u praksi mogu vršiti uz upotrebu IKT-a.

Pravna (ne)regulacija online rodno zasnovanog nasilja nad ženama u krivičnom zakonodavstvu BiH¹⁰⁷

Krivični zakon BiH, krivični zakoni FBiH i BD-a BiH te Krivični zakonik RS-a ne inkriminiraju direktno online rodno zasnovano nasilje nad ženama, ali ono

---

¹⁰⁶ Konvencija o kibernetičkom kriminalu, Službeni glasnik BiH – Međunarodni ugovori broj: 06/2006

¹⁰⁷ Sintagmom krivično zakonodavstvo BiH u ovom kontekstu posmatramo krivične zakone FBiH i BD-a BiH te Krivični zakonik RS-a

što inkriminiraju jesu određena krivična djela koja predstavljaju djela rodno zasnovanog nasilja nad ženama. Pri vršenju ovih krivičnih djela na različite načine mogu se upotrebljavati informaciono-komunikacione tehnologije, uključujući one slučajeve gdje se uz pomoć IKT-a vrše pripremne radnje za izvršenje krivičnog djela rodno zasnovanog nasilja nad ženama koje se kasnije realizira, ali i one slučajeve gdje upotreba IKT-a predstavlja jedan od načina izvršenja krivičnog djela. Pripremna radnja obuhvata one radnje kojima se stvaraju uvjeti za uspješno izvršenje krivičnog djela npr. pribavljanje sredstava, uklanjanje prepreka, planiranje i organizovanje izvršenja djela i druge radnje kojima se olakšava samo izvršenje djela. Pripremna radnja ne ulazi u radnju izvršenja krivičnog djela. Krivično zakonodavstvo BiH pri definiranju svih, pa tako i ovih krivičnih djela određuje kaznu, ali i otežavajuće okolnosti koje utječu na odmjeravanje kazne počinitelju ovih krivičnih djela. U nastavku će biti posmatrani određeni članovi Krivičnih zakona BiH, FBiH i BD-a BiH, te Krivičnog zakonika RS-a. U određenim slučajevima neće biti navođeni cijeli članovi ovih zakona, nego neki od stavova koji su relevantni za posmatranje krivičnog djela u svjetlu upotrebe IKT-a.

Krivični zakon BiH inkriminira krivična djela koja se odnose na međunarodnu trgovinu ljudima i međunarodno navođenje na prostituciju. Ovo će biti jedina krivična djela iz Krivičnog zakona BiH koje ćemo razmatrati u ovom poglavlju, jer su ostala specifična djela rodno zasnovanog nasilja definirana u krivičnim zakonima entiteta, odnosno BD-a BiH. Krivični Zakon BiH u članu 186. definira krivično djelo **Međunarodna trgovina ljudima** određujući da:

(1) Ko upotrebom sile ili prijetnjom upotrebe sile ili drugim oblicima prinude, otmicom, prevarom ili obmanom, zloupotrebom ovlasti ili uticaja ili položaja bespomoćnosti ili davanjem ili primanjem isplata ili drugih koristi, kako bi privolio lice koje ima kontrolu nad drugim licem, vrbuje, preveze, preda, sakrije ili primi lice u svrhu iskorištavanja tog lica u državi u kojoj to lice nema prebivalište ili čiji nije državljanin kaznit će se kaznom zatvora od najmanje pet godina.

(2) Ko vrbuje, navodi, preveze, preda, sakrije ili primi lice koje nije navršilo 18 godina života u svrhu iskorištavanja prostitucijom ili drugim oblikom seksualnog iskorištavanja, prisilnim radom ili uslugama,

ropstvom ili njemu sličnim odnosom, služenjem, odstranjivanjem dijelova ljudskog tijela ili u svrhu kakvog drugog iskorištavanja u državi u kojoj to lice nema prebivalište ili čiji nije državljanin kaznit će se kaznom zatvora od najmanje deset godina.

...

(7) Iskorištavanje u smislu stava (1) ovog člana podrazumijeva: prostituciju drugog lica ili druge oblike seksualnog iskorištavanja, prisilni rad ili usluge, ropstvo ili njemu sličan odnos, služenje, odstranjivanje dijelova ljudskog tijela ili kakvo drugo iskorištavanje.

...

Organizirana međunarodna trgovina ljudima član 186a.

(1) Ko organizira ili rukovodi grupom ili drugim udruženjem koje zajedničkim djelovanjem počini krivično djelo iz člana 186. ovog zakona (Međunarodna trgovina ljudima) kaznit će se kaznom zatvora od najmanje deset godina ili dugotrajnim zatvorom.

(2) Ko počini krivično djelo u okviru grupe ili drugog udruženja iz stava (1) ovog člana ili na drugi način pomaže grupu ili udruženje kaznit će se kaznom zatvora u trajanju od najmanje deset godina.

Međunarodno navođenje na prostituciju član 187.

(1) Ko radi zarade ili druge koristi navodi, podstiče ili namamljuje drugog na pružanje seksualnih usluga ili na drugi način omogući njegovu predaju drugome radi pružanja seksualnih usluga ili na bilo koji način učestvuje u organiziranju ili vođenju pružanja seksualnih usluga u državi u kojoj to lice nema prebivalište ili čiji nije državljanin kaznit će se kaznom zatvora u trajanju od šest mjeseci do pet godina.

Zakonsko definiranje međunarodne trgovine ljudima istu određuje kao djelo čiji je cilj iskorištavanje koje podrazumijeva prostituciju drugog lica ili druge oblike seksualnog iskorištavanja, prisilni rad ili usluge, ropstvo ili njemu sličan odnos, služenje, odstranjivanje dijelova ljudskog tijela ili kakvo drugo iskorištavanje. Međunarodna trgovina ljudima može biti djelo rodno

zasnovanog nasilja. Međunarodno navođenje na prostituciju jeste djelo rodno zasnovanog nasilja. Krivični zakon BiH ne ograničavaja način na koji počinitelj može *navoditi, poticati ili namamljivati drugog ili vršiti prijetnju, prinudu i obmanu*, a sve ove radnje mogu biti izvršene uz upotrebu IKT-a te je u svrhu što veće zaštite prava oštećenih ovim krivičnim djelom neophodno je ove pravne norme posmatrati tako da iste obuhvata i radnje međunarodne trgovine ljudima i međunarodnog poticanja na prostituciju, putem upotrebe različitih oblika IKT-a, jer se sve ove radnje zaista mogu vršiti na taj način.

Krivični zakoni FBiH (Član 183) i BD-a BiH (Član 180) te Krivični zakonik RS-a (Član 150) prepoznaju krivično djelo **Ugrožavanje sigurnosti** određujući da¹⁰⁸:

Krivični zakon FBiH :

*(1)Ko **ugrozi sigurnost** neke osobe **ozbiljnom prijetnjom da će napasti na život ili tijelo te osobe ili na taj način izazove uznemirenje građana**, kaznit će se **kaznom zatvora do šest mjeseci**.*

...

*(3)Ko **prikradanjem, učestalim praćenjem ili uznemiravanjem na drugi načinugrožava sigurnost bračnog partnera, osobe s kojom živi u izvanbračnoj zajednici, roditelja svog djeteta ili druge osobe s kojom održava ili je održavao bliske veze**, kaznit će se **novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine**.*

Krivični zakon BD-a BiH:

*(1)Ko **ugrozi sigurnost** neke osobe **ozbiljnom prijetnjom da će nju ili njoj blisku osobu lišiti života, teško tjelesno povrijediti, lišiti slobode, ili oteti, ili nanijeti zlo podmetanjem požara, eksplozijom ili nekom drugom opće***

---

¹⁰⁸ U ovom dijelu nisu navedeni svi stavovi pomenutih članova, navedeni su oni koju su relevantni za posmatranje ovog krivičnog djela u smislu rodno zasnovanog online nasilja.

opasnom radnjom ili sredstvom, kaznit će se kaznom zatvora do šest mjeseci.

...

(3)Ko prikradanjem, učestalim praćenjem ili uznemiravanjem na drugi način ugrožava sigurnost bračnog partnera, osobe s kojom živi u vanbračnoj zajednici, roditelja svog djeteta ili druge osobe s kojom održava ili je održavao bliske veze, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine.

Krivični zakonik RS-a:

(1)Ko ugrozi sigurnost nekog lica ozbiljnom prijetnjom da će njega ili njemu blisko lice lišiti života, teško tjelesno povrijediti, lišiti slobode ili oteti, ili nanijeti zlo podmetanjem požara, eksplozijom ili nekom drugom opšteopasnom radnjom ili sredstvom, kazniće se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do dvije godine.

...

Istanbulska konvencija prepoznaje djelo rodno zasnovanog nasilja *Proganjanje* te propisuje obavezu država članica da preduzmu neophodne zakonodavne mjere da bi *namjerno ponašanje ponavljanjem prijetnji drugom licu koje uzrokuju da se to lice osjeća ugroženo bude inkriminirano*. Krivični zakoni Federacije BiH, Brčko distrikta te Krivični zakonik Republike Srpske definiraju krivično djelo *Ugrožavanje sigurnosti* koje se vrši *ozbiljnom prijetnjom da će se napasti na život ili tijelo druge osobe* (Krivični zakon Federacije BiH), *da će se druga osoba lišiti slobode ili oteti ili nanošenje zla podmetanjem požara eksplozijom, opšteopasnom radnjom ili sredstvom* i kao posljedicu *izazove uznemirenje osobe*. Otežavajuća okolnost za ovo krivično djelo, definirana u krivičnim zakonima Federacije BiH i Brčko distrikta, ali ne i u Krivičnom zakoniku Republike Srpske, je ukoliko se isto vrši prema bračnom/vanbračnom partneru/ki, roditelju/ki svog djeteta ili osobi sa kojom je počinitelj održavao/održava bliske veze. Ugrožavanje sigurnosti može biti djelo rodno zasnovanog nasilja. Krivično zakonodavstvo BiH ne ograničava način izvršenja ovog krivičnog djela. Krivično djelo uznemirenje građana u praksi može biti izvršeno uz različitu upotrebu IKT-a, te je u svrhu što većeg stepena zaštite prava oštećenih ovim krivičnim djelom ovu pravnu normu

neophodno tumačiti na način da ista obuhvata i ugrožavanje sigurnosti izvršeno na taj način.

Krivični zakon FBiH i Krivični zakon BD-a BiH, ali ne i Krivični zakonik RS-a, u stavu (3) posmatranog člana zakona inkriminiraju i ugrožavanje (...) *prikradanjem, učestalim praćenjem ili uznemiravanjem na drugi način sigurnosti bračnog partnera, osobe s kojom živi u vanbračnoj zajednici, roditelja svog djeteta ili druge osobe s kojom održava ili je održavao bliske veze...*

Stav (3) postojeće pravne norme u krivičnim zakonima FBiH i BD-a BiH ne navodi izričito kao otežavajuću okolnost situaciju gdje se krivično djelo ugrožavanja sigurnosti vrši prema bivšim bračnim/vanbračnim partnerima/cama. Činjenica jeste da se u normi kao otežavajuća okolnost navodi vršenje ovog krivičnog djela prema osobi sa kojim se trenutno, ili su se prije održavale bliske veze, ali osoba sa kojom se održavaju bliske veze može biti bilo koja osoba. Nalazi studije Rasprostranjenost i karakteristika nasilja prema ženama u BiH, koja je provedena u 2013. godini i koja je posljednja takva studija vršena u BiH pokazuju da su počinitelji rodno zasnovanog nasilja nad ženama u većini slučajeva upravo bivši/sadašnji bračni/vanbračni partneri preživjelih rodno zasnovanog nasilja.¹⁰⁹ Stoga je neophodno izmijeniti postojeću formulaciju pravne norme na sljedeći način (ovakva formulacija već postoji u jednom od članova Krivičnog zakonika RS-a):

*Ko prikradanjem, učestalim praćenjem ili uznemiravanjem na drugi način ugrožava sigurnost **sadašnjeg ili bivšeg** bračnog partnera, ~~osobe s kojom živi u vanbračnoj zajednici~~, **sadašnjeg ili bivšeg vanbračnog partnera**, roditelja svog djeteta ili druge osobe s kojom održava ili je održavao bliske veze, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine.*

Za razliku od krivičnih zakona FBiH i BD-a BiH Krivični zakonik RS-a, kao i Istanbulska konvencija, prepoznaje u članu 144. Krivično djelo **Proganjanje** određujući da:

---

¹⁰⁹ Babović, Marija, Olivera Pavlović, Katarina Ginić, Nina Karadinović (2013), *Studija o rasprostranjenosti i karakteristikama nasilja nad ženama u BiH*

(1) Ko uporno i kroz duže vrijeme prati ili uhodi drugo lice ili s njim direktno ili preko trećeg lica nastoji uspostaviti ili uspostavlja neželjeni kontakt ili na drugi način kod tog lica izaziva promjene životnih navika, tjeskobu ili strah za vlastitu sigurnost ili sigurnosti njoj bliskih lica, kazniće se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do dvije godine.

(2) Ako je djelo iz stava 1. ovoga člana izvršeno u odnosu na sadašnjeg ili bivšeg bračnog ili vanbračnog partnera, lica sa kojim je izvršilac bio u intimnoj vezi ili prema djetetu, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od šest mjeseci do tri godine.

Praćenje, uhođenje ili uspostavljanje neželjenog kontakta uporno i kroz duže vrijeme u praksi može biti izvršeno putem upotrebe IKT-a i pri tome izazvati promjene životnih navika, strah, tjeskobu te strah za svoju ili sigurnost bliskih osoba.

U okviru člana 144. Krivični zakonik Republike Srpske prepoznaje proganjanje izvršeno u odnosu na sadašnjeg ili bivšeg bračnog ili vanbračnog partnera, lica sa kojim je izvršilac bio u intimnoj vezi ili prema djetetu, gdje je prepoznato da su počinitelji rodno zasnovanog nasilja najčešće sadašnji i bivši bračni/vanbračni partneri, što kako je prethodno rečeno, nedostaje u krivičnim zakonima FBiH i BD-a BiH.

Radi adekvatne i jednake krivičnopravne zaštite na teritoriji cijele BiH neophodno je da krivični zakoni FBiH i BD-a BiH prepoznaju krivično djelo Proganjanje, kao što to prepoznaje Krivični zakonik RS-a.

Krivični zakoni FBiH (Član 188), BD-a BiH (Član 185) te Krivični zakonik RS-a prepoznaju krivično djelo **Neovlašćeno prisluškivanje i zvučno/tonsko snimanje** određujući da:

Krivični zakoni FBiH i BD-a BiH:

(1) Ko putem posebnih naprava bez odobrenja prisluškuje ili zvučno snimi razgovor ili izjavu koja mu nije namijenjena ili omogući nepozvanoj osobi da se upozna s razgovorom ili izjavom koja je neovlašćeno prisluškivana ili zvučno snimljena, ili ko neovlašćeno prisluškuje ili snimi tuđe poruke u

računalnom sustavu, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine.

Krivični zakonik Republike Srpske:

(1) Ko posebnim uređajima neovlašteno prisluškuje ili tonski snimi razgovor ili izjavu koja mu nije namijenjena, ili omogućí nepozvanom licu da se upozna sa razgovorom ili izjavom koja je neovlašteno prisluškivana ili snimana, kazniće se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine.

(2) Kaznom iz stava 1. ovog člana kazniće se i ko tonski snimi izjavu koja je njemu namijenjena, bez znanja i odobrenja onoga ko je daje, u namjeri da takvu izjavu zloupotrijebi, ili ko omogućí nepozvanom licu da se upozna sa takvom izjavom.

Krivični zakoni FBiH (Član 189), BD-a BiH (Član 186) te Krivični zakonik RS-a (Član 156) prepoznaju i krivično djelo **Neovlašćeno optičko snimanje, odnosno fotografisanje** određujući da:

Krivični zakoni FBiH i BD-a BiH:

(1) Ko fotografski, filmski ili na drugi način snimi drugu osobu bez njezinog pristanka u njezinim prostorijama ili ko takav snimak direktno prenese trećem ili ko mu takav snimak pokaže ili mu na koji drugi način omogućí da se s njim direktno upozna, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine.

(3) Ko dijete ili maloljetnika snimi radi izrade fotografija, audiovizualnog materijala ili drugih predmeta pornografskog sadržaja, ili posjeduje ili uvozi ili prodaje ili rasparčava ili prikazuje takav materijal, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do pet godina.

(4) Predmeti koji su bili namijenjeni ili upotrijebljeni za učinjenje krivičnog djela iz st. 1. i 3. ovog člana oduzet će se, a predmeti koji su učinjenjem krivičnog djela iz st. 1. i 3. ovog člana nastali oduzet će se i uništiti.

Krivični zakonik RS-a:

(1) Ko neovlašteno sačini fotografski, filmski ili drugi snimak nekog lica ili njegovih prostorija bez njegove saglasnosti, povređujući time posebno njegovu privatnost, ili ko takav snimak preda ili pokazuje trećem licu ili mu na neki drugi način omogućiti da se s njim upozna, kazniće se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine.

Odredbe krivičnih zakona FBiH i BD-a BiH o neovlaštenom zvučnom snimanju, za razliku od Krivičnog zakonika RS-a, uključuju i *snimanje tuđih poruka u računarskom sistemu*. Ova krivična djela podrazumijevaju upotrebu različitih tehničkih sredstava prilikom izvršenja istih. Ovim zakonima inkriminirana je i radnja prenošenja materijala dobijenih ovim krivičnim djelima trećim licima. Sadržaj do kojeg se dođe vršenjem ovih krivičnih djela može se koristiti da bi se oštećena osoba diskreditirala, ponizila, ismijavala u online prostoru, a može predstavljati i pripremnu radnju za činjenje drugih krivičnih djela (materijal dobijen ovim krivičnim djelima: prepiska, zvučni zapis, videomaterial, fotografije... može biti iskorišćen pri vršenju krivičnog djela *Ucjena*)¹¹⁰, koja mogu predstavljati djelo rodno zasnovanog nasilja.

U krivičnim zakonima FBiH i BD-a BiH navodi se sljedeće: *Ko fotografski, filmski ili na drugi način snimi drugu osobu bez njezinog pristanka u njezinim prostorijama*. Sintagma *u njenim prostorijama* je vrlo nejasna i ograničavajuća. Postavlja se pitanje da li su to prostorije počinitelja krivičnog djela, ili prostorije osobe oštećene krivičnim djelom. Ovo krivično djelo može biti učinjeno u bilo kojim prostorijama, radi potpune zaštite oštećenih ovim krivičnim djelom, neophodno je intervenirati u ovu pravnu normu na način da se sintagma *u njezinim prostorijama* u potpunosti izbaciti iz iste:

Ko fotografski, filmski ili na drugi način snimi drugu osobu bez njezinog pristanka ~~u njezinim prostorijama~~ ili ko takav snimak direktno prenese trećem ili ko mu takav snimak pokaže ili mu na koji drugi način omogućiti da se s njim direktno upozna, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine.

Krivični zakonik RS-a inkriminira neovlašteno fotografisanje i snimanje i *privatnih prostorija*, osiguravajući viši nivo zaštite za oštećene ovim krivičnim

---

¹¹⁰ Krivično djelo ucjena će biti detaljno obrazloženo u nastavku

djelom. Moguće da je ista namjera postoji u krivičnim zakonima FBiH i BD-a BiH, prethodno objašnjeno korišćenje sintagme *u njenim prostorijama*, ali je neophodno i u ova dva krivična zakona, a po uzoru na Krivični zakonik Republike Srpske izričito inkriminirati i neovlašteno optičko snimanje privatnih prostorija.

U devetnaestoj glavi krivičnih zakona FBiH i BD-a BiH definirana su krivična djela *protiv spolne slobode i morala* uključujući ona krivična djela protiv spolne slobode i morala počinjena prema maloljetnim licima i djeci. Krivična djela *protiv polnog integriteta* su definisana u četrnaestoj glavi Krivičnog zakonika RS-a, dok su *krivična djela seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece* definisana u petnaestoj glavi ovog zakonika. Većina ovih krivičnih djela predstavlja specifična djela rodno zasnovanog nasilja, koja su kao takva prepoznata i u Istanbulskoj konvenciji. Istanbulska konvencija u članu 3, koji se odnosi na definiranje pojmova, u svrhu konvencije i osiguranja najvećeg mogućeg stepena zaštite prava preživjelih rodno zasnovanog nasilja, kažnjavanja počinitelja rodno zasnovanog nasilja, te neumanjivanja stepena i zastupljenosti rodno zasnovanog nasilja, pojmom žena obuhvata i osobe ženskog spola mlađe od 18 godina. Stoga kroz analizu pomenutih članova krivičnih zakona, uključujući i članove koji se odnose na maloljetna lica kao oštećene krivičnim djelom, a u svrhu što veće zaštite prava, koju pružaju ovi zakoni, ali i Istanbulska konvencija, pojam žena će biti posmatran onako kako ga posmatra Istanbulska konvencija.

Krivični zakoni FBiH (Član 203) BD-a BiH (Član 200) i Krivični zakonik RS-a (Član 165) prepoznaju krivično djelo **Silovanje**, određujući da:

Krivični zakon FBiH:

*(1) Ko drugu osobu **upotrebom sile ili prijetnjeda će izravno napasti na njezin život ili tijelo ili na život ili tijelo ili s njim izjednačenu spolnu radnju**, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina.*

*(2) Ko krivično djelo iz stava 1. ovog člana učini **na naročito okrutan ili naročito ponižavajući način**, ili ako je istom prilikom prema istoj žrtvi učinjeno više spolnih odnošaja ili s njim izjednačenih spolnih radnji od više učinitelja, kaznit će se kaznom zatvora od tri do petnaest godina.*

Krivični zakon BD-a BiH:

(1) Ko drugu osobu upotrebom sile ili prijetnje da će neposredno napasti na njen život ili tijelo ili na život ili tijelo njoj bliske osobe prisili na spolni odnos ili s njim izjednačenu spolnu radnju, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina.

(2) Ko krivično djelo iz stava 1 ovoga člana učini na naročito svirep ili naročito ponižavajući način, ili ako je istom prilikom prema istoj žrtvi učinjeno više spolnih odnosa ili s njim izjednačenih spolnih radnji od više učinilaca, kaznit će se kaznom zatvora od tri do petnaest godina.

Krivični zakonik RS-a:

(1) Ko drugog prinudi na obljubu ili s njom izjednačenu polnu radnju upotrebom sile ili prijetnje da će neposredno napasti na život ili tijelo tog ili njemu bliskog lica, kazniće se kaznom zatvora od tri do deset godina.

(2) Ako je djelo iz stava 1. ovog člana izvršeno prema djetetu starijem od petnaest godina, ili na naročito svirep ili naročito ponižavajući način, ili od strane više lica, ili iz mržnje, ili je usljed djela nastupila teška tjelesna povreda, teško narušenje zdravlja ili trudnoća silovanog ženskog lica, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od pet do petnaest godina.

Krivično zakonodavstvo BiH definira i otežavajuće okolnosti ovog krivičnog djela (ukoliko je isto učinjeno prema maloljetnoj osobi, na naročito okrutan i ponižavajući način, zbog etničke, rasne, vjerske ili jezičke netrepeljivosti, ukoliko je prouzrokovana smrt, ili teška tjelesna povreda oštećene krivičnim djelom, ili trudnoća silovane ženske osobe). Posmatrani krivični zakoni ne ograničavaju način činenja prijetnje da će se napasti na život ili tijelo, a prijetnja se može vršiti na razne načine, pa i uz upotrebu IKT-a. Sama prijetnja ne čini krivično djelo silovanje, da bi ono postojalo neophodno je da se ostvari čin neželjenog spolnog odnosa, ili s njim izjednačena radnja. Ali prijetnja se može posmatrati kao pripremna radnja za izvršenje krivičnog djela silovanje ukoliko je stvorila uslove da se to krivično djelo i ostvari, stoga je u svrhu što većeg obima zaštite prava oštećenih ovim krivičnim djelom neophodno tako posmatrati prijetnju upućenu putem IKT-a, a koja u posmatranom kontekstu predstavlja pripremnu radnju.

U prvom stavu člana 188. Krivičnog zakona FBiH dosta nejasno definira se krivično djelo silovanje – upotreba sile ili prijetnje da će se *napasti na život ili tijelo, ili život ili tijelo druge osobe ili s njim izjednačenu spolnu radnju*.

Ovakvo definiranje krivičnog djela silovanje ostavlja prostora za pravnu nesigurnost i manju garanciju prava oštećenih ovim krivičnim djelom.

- (1) *Ko drugu osobu upotrebom sile ili prijetnje da će izravno napasti na njezin život ili tijelo ili na život ili tijelo ili s njim izjednačenu spolnu radnju, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina.*

Neophodno je izvršiti izmjene ovog člana Krivičnog zakona Federacije BiH, te ovo krivično djelo definirati na adekvatan način (kako je to urađeno npr. u Krivičnom zakonu BD-a BiH):

*Ko drugu osobu upotrebom sile ili prijetnje da će izravno napasti na njezin život ili tijelo ili na život ili tijelo **prisili na spolni odnos ili s njim izjednačenu spolnu radnju**, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina.*

U stavu (2) posmatranog člana sva tri zakona kao otežavajuću okolnost pri vršenju krivičnog djela silovanje navode, između ostalog, *naročito okrutan ili ponižavajući način*. Razvoj informaciono-komunikacionih tehnologija pruža mogućnost zloupotrebe istih i stvaranja štetnih posljedica za druge osobe, kao i mogućnost za činjenje djela rodno znanog nasilja uz različitu upotrebu IKT-a. Ono što se dešava je i prenošenje čina silovanja putem live videa na društvenim mrežama. Ova radnja, koja sama posebi podrazumijeva upotrebu IKT-a, bi se mogla posmatrati kao vršenje krivičnog djela silovanje na naročito okrutan i ponižavajući način.

Krivični zakoni FBiH (Član 206) i BD-a BiH (Član 203) prepoznaju krivično djelo **Prinuda na spolni odnos**, dok Krivični zakonik RS-a (Član 166) prepoznaje krivično djelo **Polna ucjena** određujući da:

Krivični zakon FBiH:

*Ko drugu osobu **prisili na spolni odnos ili s njim izjednačenu spolnu radnju ozbiljnom prijetnjom nekim teškim zlom**, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.*

Krivični zakon BD-a BiH:

Ko prisili na spolni odnos drugu osobu ozbiljnom prijetnjom da će za nju ili njoj bliskoj osobi otkriti nešto što bi teško škodilo njenoj časti ili ugledu ili ozbiljnom prijetnjom nekim drugim teškim zlom, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

Krivični zakonik RS-a:

Ko drugog prinudi na obljubu ili s njom izjednačenu polnu radnju prijetnjom da će se za to lice ili njemu blisko lice otkriti nešto što bi škodilo njegovoj časti ili ugledu ili prijetnjom nekim drugim teškim zlom, kazniće se kaznom zatvora od jedne do osam godina.

Prinuda na spolni odnos predstavlja krivično djelo rodno zasnovanog nasilja. Krivično zakonodavstvo BiH ne ograničava način vršenja ozbiljne prijetnje, a ozbilja prijetnja može biti upućena putem upotrebe IKT-a. Da bi postojalo ovo krivično djelo, bitno je da je ozbiljna prijetnja zaista dovela do neželjenog spolnog odnosa ili s njim izjednačene radnje. Ozbiljna prijetnja u ovom kontekstu može se posmatrati kao pripremna radnja za izvršenje ovog krivičnog djela ukoliko je zaista stvorila uslove za izvršenje ovog krivičnog djela. Bitno je primijetiti da Krivični zakonik RS-a ovo krivično djelo definiše primjerenijim nazivom jer oštećena osoba zaista biva ucjenjivana (što je posebno krivično djelo definirao u ova tri zakona) da bi se prisilila na spolni odnos. U svrhu što veće zaštite prava oštećenih ovim krivičnim djelom neophodno je ovu pravnu normu tumačiti na način da ista obuhvata i ozbiljne prijetnje upućene uz upotrebu IKT-a, a koje u posmatranom kontekstu predstavljaju pripremnu radnju krivičnom djelu prinuda na spolni odnos.

Krivični zakon BD-a i Krivični zakonik RS-a detaljnije opisuju ovo krivično djelo, pa pored prijetnje teškim zlom obuhvataju i otkrivanje nečega što bi škodilo časti ili ugledu oštećenoj ili njoj bliskoj osobi čime omogućuje obuhvatniji nivo zaštite oštećenih ovim krivičnim djelom. S ciljem pružanja jednake krivičnopravne zaštite na teritoriji cijele BiH, neophodno je da član 206. Krivičnog zakona FBiH bude izmijenjen i da glasi:

Ko drugu osobu prisili na spolni odnos ili s njim izjednačenu spolnu radnju ozbiljnom prijetnjom da će za nju ili njoj bliskoj osobi otkriti nešto što bi

teško škodilo njenoj časti ili ugledu ili ozbiljnom prijetnjom nekim drugim teškim zlom, nekim teškim zlom, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

Krivični zakoni FBiH (Član 208) i BD-a BiH (Član 205) te Krivični zakonik RS-a (Član 171) prepoznaju krivično djelo **Bludne radnje** i određuju da:

Ko u slučajevima (Silovanje), (Spolni odnošaj s nemoćnom osobom), (Spolni odnošaj zloupotrebom položaja) (Prinuda na spolni odnošaj) ovog zakona, kada nije počinjen ni pokušaj tog krivičnog djela, učini samo bludnu radnju, kaznit će se kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine/do tri godine (Republika Srpska)

Krivično djelo bludne radnje predstavlja kriminalno djelovanje u oblasti spolnosti koje se ne smatra prisilom na spolni odnos, ili s njim izjednačenu radnju (koje su specifična djela rodno zasnovanog nasilja), a postoji kad nije izvršen ni pokušaj činjavanja ovih krivičnih djela rodno zasnovanog nasilja. S obzirom na to da krivično zakonodavstvo BiH ne ograničava način vršenja bludnih radnji, a da bludne radnje mogu biti izvršene putem upotrebe IKT-a, u svrhu obuhvatne zaštite oštećenih ovim krivičnim djelom, neophodno je ovu pravnu normu tumačiti na način da ista obuhvata i bludne radnje vršene uz upotrebu IKT-a.

Krivični zakoni FBiH (Član 210) i BD-a BiH (Član 207) te Krivični zakonik RS-a (Član 169) prepoznaju krivično djelo **Navođenje na prostituciju** određujući da:

Krivični zakon FBiH i BD-a BiH:

*(1) Ko radi ostvarenja koristi **navodi, potiče ili namamljuje drugog na pružanje seksualnih usluga ili na drugi načinomogućiti njegovu predaju drugome radi pružanja seksualnih usluga, ili bilo na koji način učestvuje u organiziranju ili vođenju pružanja seksualnih usluga, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do pet godina.***

*(2) Ko radi ostvarenja koristi **silom ili prijetnjom upotrebe sile ili nanošenja veće štete drugog prisili ili obmanom navede na pružanje seksualnih usluga, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina.***

...

Krivični zakonik RS-a:

*(1) Ko radi zarade ili druge koristi **navodi, podstiče ili namamljuje drugoga na pružanje seksualnih usluga ili na drugi način omogući njegovu predaju drugome radi pružanja seksualnih usluga, ili na bilo koji način učestvuje u organizovanju ili vođenju pružanja seksualnih usluga, kazniće se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina i novčanom kaznom.***

...

Navođenje na prostituciju predstavlja djelo rodno zasnovanog nasilja. Posmatrani zakoni ne ograničavaju način na koji počinitelj može *navoditi, poticati ili namamljivati drugog* na pružanje seksualnih usluga. Zakon inkriminira i *drugi način omogućavanja predaje drugome licu radi pružanja seksualnih usluga, ili bilo koji način učestvuovanja u organiziranju ili vođenju pružanja seksualnih usluga*. U svrhu što veće zaštite prava oštećenih ovim krivičnim djelom neophodno je ovu pravnu normu posmatrati tako da ista obuhvata i radnje navođenja poticanja ili namamljivanja na pružanje seksualnih usluga vršene putem upotrebe različitih oblika IKT-a, jer se sve ove radnje zaista mogu vršiti na taj način.

Krivični zakonik RS-a prepoznaje određena krivična djela rodno zasnovanog nasilja koja kao takva nisu prepoznata u krivičnim zakonima Federacije BiH i Brčko distrikta BiH:

Polno uznemiravanje (član 170)

*(1) Ko **polno uznemirava drugo lice koje se prema njemu nalazi u odnosu podređenosti ili zavisnosti ili koje je posebno ranjivo zbog uzrasta, bolesti, invaliditeta, zavisnosti, trudnoće, teške tjelesne ili duševne smetnje, kazniće se kaznom zatvora do dvije godine.***

*(2) **Polno uznemiravanje je svako verbalno, neverbalno ili fizičko neželjeno ponašanje polne prirode koje ima za cilj povredu dostojanstva lica u sferi polnog života, a koje izaziva strah ili stvara neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje.***

(3) Gonjenje za djelo iz stava 1. ovog člana se preduzima po prijedlogu.

Seksualno/polno uznemiravanje je kao djelo rodno zasnovanog nasilja prepoznato u Istanbulske konvenciji. Krivični zakonik Republike Srpske određuje, između ostalog, *svako verbalno, neverbalno neželjeno ponašanje polne prirode kojim se izaziva strah ili stvara neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje*, kao seksualno uznemiravanje. Zakon ne definiše kakvo je to neverbalno ponašanje izričito određeni način vršenja istog. Upotreba IKT-a u praksi može biti način izvršenja seksualnog uznemiravanja i takvo uznemiravanje može proizvesti strah ili stvariti neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje. U svrhu što veće zaštite prava oštećenih ovim krivičnim djelom neophodno je ovu pravnu normu tumačiti tako da seksualno uznemiravanje obuhvata i radnje vršene putem upotrebe različitih oblika IKT-a.

U FBiH i BD-u BiH krivični zakoni ne prepoznaju krivično djelo seksualnog uznemiravanja, što dovodi do nejednake krivičnopravne zaštite oštećenih ovim krivičnim djelom na teritoriji cijele BiH, stoga je potrebno da seksualno uznemiravanje bude prepoznato kao krivično djelo u krivičnim zakonima FBiH i BD BiH. Seksualno uznemiravanje jeste definirano u ZORS-u BiH i ZOZD-u BiH, o čemu ćete više moći pročitati u nastavku.

Krivični zakoni FBiH i BD-a BiH te Krivični zakonik RS-a definišu niz krivičnih djela protiv seksualnih sloboda i morala gdje je oštećeno lice dijete ili maloljetnik¹¹¹, pri čemu ta krivična djela imaju težu kvalifikaciju te povlače veću krivičnu odgovornost počinitelja i oštrije sankcije. Neće biti posebno razmatrano svako od tih krivičnih djela, razmatrat će se samo ona kod kojih se upotrebom IKT-a može izvršiti krivično djelo, ili pripremna radnja za izvršenje krivičnog djela.

---

¹¹¹ Djetetom se u smislu krivičnog zakonodavstva u BiH smatra osoba koja nije navršila 14 godina, dok je maloljetnik osoba koja nije izvršila 18 godina (krivični zakoni Federacije BiH i Brčko distrikta BiH), dok Krivični zakonik Republike Srpske propisuje da je dijete kao žrtva krivičnog djela lice koje nije navršilo osamnaest godina života.

Krivični zakoni FBiH (Član 211) i BD-a BiH (Član 208) prepoznaju krivično djelo **Iskorištavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije** određujući da:

Krivični zakon i FBiH i BD-a BiH:

(1) Ko dijete ili maloljetnika snimi radi izradbe fotografija, audiovizuelnog materijala ili drugih predmeta pornografskog sadržaja, ili posjeduje ili uvozi ili prodaje ili rasparčava ili prikazuje takav materijal, ili te osobe navede na učestvovanje u pornografskoj predstavi, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do pet godina.

...

Krivični zakonik Republike Srpske prepoznaje više krivičnih djela:

Član 175 Iskorištavanje djece za pornografiju

(1) Ko navodi dijete na učestvovanje u snimanju dječije pornografije ili ko organizuje ili omogući snimanje dječije pornografije, kazniće se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

(2) Ko neovlašteno snimi, proizvede, nudi, čini dostupnim, distribuira, širi, uvozi, izvozi, pribavlja za sebe ili za drugoga, prodaje, daje, prikazuje ili posjeduje dječiju pornografiju ili joj svjesno pristupa putem računarske mreže, kazniće se kaznom zatvora od jedne do osam godina.

(3) Ko upotrebom sile, prijetnje, obmane, prevare, zloupotrebom položaja ili teških prilika djeteta ili odnosa zavisnosti, prisili ili navede dijete na snimanje dječije pornografije, kazniće se kaznom zatvora od dvije do deset godina.

....

Član 176 Iskorištavanje djece za pornografske predstave

(1) Ko navodi dijete na učestvovanje u pornografskim predstavama, kazniće se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

(2) Ko upotrebom sile, prijetnje, obmane, prevare, zloupotrebom položaja ili teških prilika djeteta ili odnosa zavisnosti, prisili ili navede dijete da

učestvuje u pornografskoj predstavi, kazniće se kaznom zatvora od dvije do deset godina.

(3) Kaznom zatvora iz stava 1. ovog člana kazniće se **ko gleda pornografsku predstavu uživo ili putem komunikacijskih sredstava** ako je znao ili je trebalo i moglo da zna da u njoj učestvuje dijete.

...

Krivični zakoni FBiH i BD-a BiH pri definiranju ovog krivičnog djela pretpostavljaju korišćenje tehničkih sredstava za snimanje audio i vizuelnog materijala, rasparčavanje i prikazivanje takvog materijala, što jeste upotreba IKT-a. Ova dva zakona ne ograničavaju način rasparčavanja ili prikazivanja ovakavog sadržaja, a to može biti učinjeno putem upotrebe IKT-a i to kao način činjenja krivičnog djela.

Krivički zakonik RS-a dosta detaljnije definira ovo krivično djelo uključujući ne samo snimanje maloljetnog lica i djeteta, *nego i navođenje, organizovanje i omogućavanje snimanja dječije pornografije*, ali i *upotrebu sile prijetnje ili obmane pri navođenju ili prisiljavanju djeteta na snimanje pornografije*. Krivični zakonik RS-a inkriminira *svjesno pristupanje dječijoj pornografiji putem računarske mreže te gledanje pornografske predstave uživo ili putem komunikacijskih sredstava*. Dakle, Krivični zakonik RS-a izričito navodi i prepoznaje korišćenje računarske mreže i komunikacijskih sredstava prilikom iskorištavanja djece u pornografske svrhe.

Krivično zakonodavstvo BiH ne prepoznaje kao krivično djelo iskorištavanje odraslih osoba radi pornografije, prepoznaje krivično djelo neovlaštenog optičkog i zvučnog snimanja, materijali dobijeni ovim krivičnim djelom u određenim slučajevima mogu biti iskorišćeni u pornografske svrhe. Razvoj IKT-a je omogućio da lični sadržaj bude zloupotrijebljen na razne načine, pa i u svrhu diskreditiranja, ponižavanja, zlostavljanja i vršenja online nasilja nad bivšim/om partnerom/icom na način da se nakon okončanja partnerskog odnosa/veze na online platformama učine dostupnim fotografije ili videomaterijal pornografskog sadržaja na kojima je bivši/a partner/ica (revenge porn). Ovakav sadržaj u momentu nastanka možda jeste bio svojevolian, možda i nije, ali svakako, u većini slučajeva, nije svojevolian

objavljen i učinjen dostupnim svima. Stoga je neophodno da krivično zakonodavstvo Bosne i Hercegovine prepozna kao krivično djelo iskorištavanju i punoljetnih osoba radi pornografije, a u svrhu adekvatne krivičnopravne zaštite osoba koje bez svoje volje budu iskorišćene u svrhu stvaranja pornografskog sadržaja.

Krivični zakonik RS-a prepoznaje u članu 178. krivično djelo **Iskorištavanje kompjuterske mreže ili komunikacije drugim tehničkim sredstvima za izvršenje krivičnih djela seksualnog zlostavljanja ili iskorištavanja djeteta** i određuje da:

(1) Ko sa djetetom starijim od petnaest godina, koristeći kompjutersku mrežu ili komunikaciju drugim tehničkim sredstvima, dogovori sastanak radi vršenja obljube ili sa njom izjednačene polne radnje, ili radi proizvodnje pornografskog materijala, ili radi drugih oblika seksualnog iskorištavanja i pojavi se na dogovorenom mjestu radi sastanka, kazniće se kaznom zatvora od jedne do pet godina.

(2) Ako je djelo iz stava 1. ovog člana izvršeno prema djetetu mlađem od petnaest godina, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od dvije do osam godina.

Ovakva pravna norma ne postoji u krivičnim zakonima FBiH i BD-a BiH. Krivični zakonik RS-a izričito prepoznaje da se prilikom vršenja djela rodno zasnovanog nasilja prema djeci mogu koristiti različite informaciono-komunikacione tehnologije. Krivični zakonik Republike Srpske inkriminira ovo djelo samo ukoliko je počinitelj zaista *došao na dogovoreno mjesto sastanka*. Dakle, samo komuniciranje nije krivično djelo. Prepoznavanje uloge IKT-a i u ovoj pravnoj normi je veoma značajno i pokazatelj da se promišljanje zakonodavaca mijenja i polako prilagođava današnjem vremenu. Ova pravna norma se može posmatrati kao polazna tačka za dalje izmjene i dopune krivičnog zakonodavstva da bi isto bilo u duhu današnjeg vremena, jer se vršenje krivičnih djela, pa i krivičnih djela rodno zasnovanog nasilja polako seli iz stvarne u online sferu.

Krivični zakoni FBiH (Član 296) i BD-a BiH (Član 290) te Krivični zakonik RS-a (Član 233) prepoznaju krivično djelo **Ucjena** te određuju da:

(1) Ko s ciljem da sebi ili drugom pribavi protupravnu imovinsku korist zaprijeti drugom da će protiv njega ili njemu bliske osobe otkriti nešto što bi njihovoj časti ili ugledu škodilo i time ga prisili da što učini ili ne učini na štetu svoje ili tuđe imovine, kaznit će se kaznom zatvora od tri mjeseca do pet godina (Šest mjeseci do 5 godina u Republici Srpskoj).

...

Krivično zakonodavstvo BiH ne određuje i ne ograničavaju način vršenja prijetnje drugome pri vršenju krivičnog djela ucjena. Prijetnja, ali i sama ucjena se u praksi najčešće vrši uz upotrebu IKT-a. Krivični zakonik RS-a je otišao korak dalje te pored ucjene inkriminira i prepoznaje i krivično djelo spolna ucjena gdje se osoba ucjenjuje da bi se primorala na seksualni odnos, što predstavlja djelo rodno zasnovanog nasilja (prethodno razmatrano). Razvoj tehnologije je otvorio brojne mogućnosti zloupotrebe i manipulacije različitih sadržaja (fotografija, zvučnih zapisa, videomaterijala...), koja se u određenim slučajevima mogu dobiti vršenjem drugih krivičnih djela (neovlašteno zvučno i optičko snimanje) i kojim kasnije osoba bude ucjenjivana putem korišćenja IKT-a.

Kako postići adekvatnu krivičnopravnu zaštitu?

Krivični Zakonik RS-a, kako je prethodno pomenuto, prepoznaje specifična djela rodno zasnovanog nasilja koja nisu prepoznata u krivičnim zakonima FBiH i BD-a BiH (genitalno sakaćenje žena i prinudna sterilizacija; krivično djelo proganjanje; krivično djelo spolna ucjena; krivično djelo prinudno zaključenje braka; krivično djelo zlostavljanje na radu (mobing), krivično djelo polno uznemiravanje). Neophodno je da preživjele rodno zasnovanog nasilja na teritoriji cijele BiH uživaju jednaku krivičnopravnu zaštitu, stoga je potrebno da krivični zakoni FBiH i BD-a BiH prepoznaju ova krivična djela.

Neophodno je da preživjele rodno zasnovanog nasilja nad ženama uživaju krivičnopravnu zaštitu bez obzira na koji način je izvršeno nasilje prema njima, također je neophodno da počinitelji rodno zasnovanog nasilja prema ženama budu adekvatno kažnjeni za počinjeno krivično djelo, jer rodno zasnovano nasilje prema ženama jeste krivično djelo. Činjenica je da Krivični zakonik RS-a kao ni krivični zakoni FBiH i BD-a BiH, ne inkriminiraju na

direktan način online rodno zasnovano nasilje nad ženama, nego se do inkriminacije tih krivičnih djela može doći posmatranjem pravnih normi i to uvijek imajući na umu da li je upotreba IKT-a način izvršenja krivičnog djela ili pripremna radnja izvršenja krivičnog djela, te imajući na umu da se tim ne stvara novo krivično djelo, nego da se radi o istom krivičnom djelu, prilikom čijeg izvršenja su se na različite načine upotrebljavale IKT. Da bi postojala adekvatna krivičnopravna zaštita i sankcija za krivična djela (rodno zasnovanog) online nasilja neophodno je da ovakva krivična djela budu direktno prepoznata u krivično zakonodavstvu BiH, da ne postoji prostor za nedorečenosti da li je učinjeno krivično djelo ili ne, jer krivičnopravna posljedica svakako da postoji i sad kad krivično zakonodavstvo BiH ne regulira na direktan način krivična djela rodno zasnovanog online nasilja nad ženama. Neophodna je i edukacija te senzibilizacija profesionalaca/ki, koji su prvi/e kojima se preživjele rodno zasnovanog nasilja obrate za pomoć i podršku, da prepoznaju rodno zasnovano online nasilje nad ženama, ne umanjuju njegov značaj i posljedice, te pruže pomoć i podršku preživjelim ovog oblika nasilja.

Nasilje u porodici

Nasilje u porodici je u krivičnom zakonu prepoznato kao krivično djelo, pored toga nasilje u porodici predstavlja rodno zasnovano nasilje. Radi adekvatne zaštite preživjelih nasilja u porodici, u Federacija BiH, BD BiH i RS postoje zakoni o zaštiti od nasilja u porodici. Nasilje u porodici postoji ukoliko *postoje osnove sumnje da su učinjene radnje kojim član porodice nanosi fizičku, psihičku ili seksualnu bol ili patnju i/ili ekonomsku štetu, kao i prijetnje koje izazivaju strah od fizičkog, psihičkog ili seksualnog nasilja i/ili ekonomske štete kod drugog člana porodice. Radnje nasilja u porodici ili prijetnje tim radnjama, između ostalog, podrazumijevaju svaku primjenu fizičke sile na fizički ili psihički integritet člana porodice; svako postupanje jednog člana porodice koje može prouzrokovati ili izazvati opasnost da će prouzrokovati fizičku ili psihičku bol ili patnju; prouzrokovanje straha ili osobne ugroženosti ili povrede dostojanstva člana porodice ucjenom ili drugom prinudom; fizički napad člana porodice na drugog člana porodice, bez obzira na to da li je nastupila fizička povreda ili nije; verbalni napad, vrijeđanje, psovanje, nazivanje pogrđnim imenima, te drugi načini grubog uznemiravanja člana*

porodice od strane drugog člana porodice; seksualno uznemiravanje; uhođenje i svi drugi slični oblici uznemiravanja drugog člana porodice; upotreba fizičkog nasilja ili prouzrokovanje straha s ciljem oduzimanja prava na ekonomsku nezavisnost zabranom rada ili držanjem člana porodice u odnosu zavisnosti ili podređenosti...

Prijetnje da će se izvršiti nasilje u porodici mogu se vršiti na različite načine, pa i uz upotrebu IKT-a. Psihička bol ili patnja, prouzrokovanje straha, ugroženosti, povreda dostojanstva, ucjena, prinuda, vrijeđanje, nazivanje pogrđnim imenima, seksualno uznemiravanje, uhođenje člana porodice može se vršiti uz upotrebu IKT-a. U svrhu obuhvatne zaštite oštećenih djelom nasilja u porodici neophodno je i prethodno pomenute radnje izvršene uz upotrebu IKT-a posmatrati kao djela nasilja u porodici.

Zakoni o zaštiti od nasilja u porodici propisuju i zaštitne mjere una počinitelje nasilja u porodici, između ostalih i zabranu približavanja preživjeloj nasilja kao i zabranu uznemiravanja i uhođenja osobe izložene nasilju. Zabrana uznemiravanja i uhođenja osobe izložene nasilju izriče osobi koja uznemirava ili uhodi člana porodice, a postoji opasnost da se takvo ponašanje ponovi.

Uhođenje i uznemiravanje člana porodice se u praksi može vršiti uz različitu upotrebu IKT-a, te je u svrhu adekvatne i obuhvatne zaštite preživjelih nasilja u porodici neophodno ovu pravnu normu tumačiti na način da obuhvata uznemiravanja i uhođenje izvršeno in a taj način.

Seksualno uznemiravanje u Zakonu o ravnopravnosti spolova u BiH i Zakonu o zabrani diskriminacije BiH

Zakon o zabrani diskriminacije BiH i Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH prepoznaju **seksualno uznemiravanje** kao *svaki oblik neželjenog verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja spolne prirode čiji je cilj ili efekat povreda dostojanstva lica, posebno kada se njime stvara zastrašujuće, neprijateljsko, degradirajuće, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje*. Za seksualno uznemiravanje je u članu 29. ZORS-a zaprijećen kaznom od šest mjeseci do pet godina, dok ZOZD propisuje novčanu kaznu. Seksualno uznemiravanje, oblik rodno zasnovanog nasilja koji je kao takav prepoznat u Istanbulske konvenciji, u praksi može biti izvršeno putem upotrebe IKT-a.

Ombudsmen za ljudska prava Bosne i Hercegovine je po ZoZD-u centralna institucija nadležna za zaštitu od diskriminacije i kojoj građani i građanke mogu podnijeti svoje pojedinačne i grupne žalbe u vezi s diskriminacijom, a seksualno uznemiravanje je u ZOZD-u prepoznato kao oblik diskriminacije. Institucija ombudsmana za ljudska prava BiH tokom 2017. godine je zaprimila šes žalbi zbog diskriminacije po osnovu društvenog položaja i spola (prošle godine ih je bilo pet), te četiri na osnovu uznemiravanja (prošle godine je bila jedna). U poređenju s prethodnim godinama, može se primijetiti da je prisutan konstantno visok broj žalbi na mobing, dok je godinama broj žalbi zbog diskriminacije na osnovu spola/roda i uznemiravanja zabrinjavajuće nizak.¹¹² Po osnovu ZOZD-a može se pokrenuto postupak i pred nadležnim sudovima.

Iako postoji pravna zaštita u slučajevima seksualnog uznemiravanja u ZOZD-u i ZORS-u, neophodno je da seksualno uznemiravanje, u skladu sa obavezama koje je BiH preuzela potpisivanjem i ratificiranjem Istanbulske konvencije, bude prepoznato kao krivično djelo u Krivičnim zakonima Federacije BiH i Brčko distrikta (u Krivičnom zakoniku RS-a seksualno uznemiravanje jeste prepoznato kao krivično djelo).

Ispoljavanje rodno zasnovanog nasilja nad ženama u online medijima

Razvoj tehnologije omogućio je da medijski sadržaj bude dostupan online, te u BiH postoji veliki broj online medija. Ono što mnogi od online medija omogućavaju jestu komentari ispod članaka koji su nerijetko prostor za izražavanje problematičnih izjava diskriminatornog, omalovažavajućeg, uznemirujućeg i ponižavajućeg sadržaja. U komentarima na određene članke nerijetko se perpetuiraju rodne uloge i stereotipi, te prijeti i poziva na vršenje različitih oblika nasilja, pa i rodno zasnovanog nasilja.

Vijeće za štampu je samoregulativno tijelo za štampu i online medije, a regulacija sadržaja na online medijima vrši se na osnovu Kodeksa za štampu i online medije 113. Kodeks u članu 3, koji se odnosi na huškanje propisuje da

---

¹¹²Godišnji izvještaj o rezultatima aktivnosti Institucije ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine za 2017. godinu. Dostupno na: http://www.ombudsmen.gov.ba/documents/obnudsmen_doc2018030810344228bos.pdf. Posljednji put pristupljeno 19. 3. 2018.

¹¹³ Kodeks za štampu i online medije, dostupno na: <https://www.vzs.ba/index.php/vijece-za-stampu/kodeks-za-stampu-i-online-medije>. Posljednji put pristupljeno 10. 7. 2018.

će novinari će u svakom trenutku biti svjesni opasnosti koja se javlja kada mediji govorom mržnje podstiču diskriminaciju i netoleranciju, te da će dati sve od sebe kako ne bi huškali i/ili podsticali mržnju i/ili nejednakost na osnovu etničke pripadnosti, nacionalnosti, rase, religije, spola, seksualne orijentacije, fizičke onesposobljenosti ili mentalnog stanja. Ovaj član također propisuje da novinari neće ni pod kakvim okolnostima podsticati krivična djela ili nasilje. U članu 4. koji se odnosi na diskriminaciju Kodeks propisuje da novinari moraju izbjeći prejudicirane i uvredljive aluzije na nečiju etničku grupu, nacionalnost, rasu, religiju, pol, seksualnu opredijeljenost, fizičku onesposobljenost ili mentalno stanje, dok u članu 4a koji se odnosi na ravnopravnost spolova i poštivanje osobnosti, Kodeks propisuje da će novinari izbjegavati direktne ili indirektno komentare kojima ličnosti stavljaju u neravnopravan položaj ili ih diskriminišu po osnovi njihovog spola, roda, spolnog identiteta, rodnoga identiteta, rodnoga izražavanja i/ili seksualne orijentacije.

Kodeks nije obavezujući i ne povlači sankcije za kršenje istog, Kodeks ne propisuje ni direktnu odgovornost online medija za sadržaj u komentarima na članke. Neophodno je da online mediji budu svjesni štetnog uticaja koji prouzrokuje negativan sadržaj u ovakvim komentarima, te stanja prestrašenosti, uznemirenja ali i psihičkog nasilja koje se vrši u koje mogu dovesti osobu na koju se odnose. Neophodno je da postoji određeni mehanizam zaštite pojedinaca/ki od ovakvog sadržaja i da se uspostavi odgovornost online medija za sadržaj, ne samo u člancima, nego i u komentarima na članke.

Aneks IV

IV Dopuna pravnog okvira Crne Gore

Kao i u svakoj državi najviši pravni akt predstavlja Ustav, pa tako u Crnoj Gori **Ustav Crne Gore**¹¹⁴ definira obaveze države da garantira osnovna ljudska prava i slobode, zabranjuje diskriminaciju po bilo kom osnovu, zabranjuje mučenje ili nečovječno i ponižavajuće postupanje, garantira rodnu ravnopravnost, dostojanstvo i sigurnost, nepovredivost fizičkog i psihičkog integriteta čovjeka, privatnosti i ličnih prava, slobodu kretanja i prebivališta.

Crna Gora je potpisnica velikog broja međunarodnih pravnih akata kojim se garantuju ljudska prava i slobode, kao i rodna ravnopravnost, od kojih su naznačajnije Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW), Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Pekinška deklaracija i platforma za akciju, Milenijumska deklaracija, Povelja o osnovnim pravima u EU, Konvencija o borbi protiv trgovine ljudima, Preporuka Rec (2002) 5 o zaštiti žena od nasilja, Konvencija Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudima, Konvencija Vijeća Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja itd.

Godine 2014. Crna Gora je među prvih 11 država članica Vijeća Evrope potpisala **Konvenciju Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici – Istanbulsku konvenciju**¹¹⁵. Istanbulska konvencija predstavlja prvi pravno obavezujući akt Vijeća Evrope u oblasti sprečavanja i borbe protiv nasilja nad ženama. Po svojoj prirodi, ovaj akt ne mora biti direktno primjenjiv u državama potpisnicama, ali zahtijeva posebno prilagođavanje zakonskih i institucionalnih okvira država potpisnica radi njene uspješne implementacije. Istanbulska konvencija **odnosi se na sve oblike nasilja nad ženama**, definirajući nasilje nad ženama kao *kršenje ljudskih prava žena i oblik diskriminacije nad ženama koje predstavlja sva djela rodno zasnovanog nasilja koja dovode do, odnosno mogu dovesti do, fizičke, seksualne, psihičke, ekonomske povrede odnosno patnje za žene*

---

¹¹⁴ Ustav Crne Gore, Službeni list Crne Gore, br. 1/2007 i 38/2013 - Amandmani I-XVI

¹¹⁵ Zakon o potvrđivanju Konvencije Savjeta Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici, Službeni list Crne Gore - Međunarodni ugovori, broj 4/2013

uključujući i prijetnje takvim djelima, prinudu odnosno arbitrano lišenje slobode bilo u javnosti ili privatnom životu. Konvencija posebnu pažnju posvećuje definiranju i obavezivanju država članica da inkriminiraju sljedeća djela rodno zasnovanog nasilja: psihičko nasilje, uhođenje, fizičko nasilje, seksualno nasilje, uključujući silovanje, prinudni brak, genitalno sakaćenje žena, prisilni abortus i prisilna sterilizacija, seksualno uznemiravanje i bilo koja vrsta pomaganja, podsticanja ili pokušaj nasilja nad ženama.

Istanbulska konvencija odnosi se na sve oblike nasilja nad ženama i u članu 17. propisuje obavezu za države potpisnice da *podstiču privatni sektor, sektor za informaciono-komunikacione tehnologije i sredstva javnog informiranja da učestvuju u razradi i provođenju politika te da uspostave pravilnike i standarde za sprečavanje nasilja nad ženama i veće poštivanje njihovog dostojanstva.* Konvencija, dakle, prepoznaje uticaj IKT-a na rodno zasnovano nasilje. Konvencija propisuje i *obavezu država članica da razvijaju i promoviraju sposobnosti kod djece, roditelja i vaspitača/ica za rad u informaciono-komunikacionom okruženju koje omogućava pristup degradirajućem sadržaju seksualne odnosno nasilne prirode i koji može biti štetno.* Konvencija propisuje obavezu država članica da određene radnje kao što su, između ostalih, Proganjanje (Član 34.), Psihičko nasilje (Član 33.), te seksualno uznemiravanje (Član 40.) budu inkriminirana u krivičnim zakonima država članica te da za ista bude zapriječena odgovarajuća krivična sankcija. Konvencija ne ograničava način ili sredstvo izvršenja ovih djela, dok sa druge strane propisuje zaštitu od svih oblika rodno zasnovanog nasilja, stoga se može zaključiti da Istanbulska konvencija pruža zaštitu i od online rodno zasnovanog nasilja nad ženama.

Crna Gora nizom pravnih akata regulira oblast rodno zasnovanog nasilja nad ženama. **Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Crne Gore**¹¹⁶ ima cilj sprečavanje i suzbijanje nasilja u porodici, zaštitu preživjelih nasilja i nesmetan pristup sudu za prekršaje bez ikakvih troškova. Nasilje u porodici neposredno je regulirano i Krivičnim zakonikom Crne Gore, kojim se nasilje u porodici tretira kao krivično djelo. Nakon usvajanja Zakona o zaštiti od nasilja u porodici i usvojene Strategije o zaštiti od nasilja u porodici koja je

---

¹¹⁶Zakon o zaštiti od nasilja u porodici , Službeni list CG, br. 46/10

proizašla iz tog zakona, izrađen je **Protokol o postupanju, prevenciji zaštiti od nasilja u porodici** koji definira procedure i institucionalnu saradnju u vezi s nasiljem u porodici i rodno zasnovanim nasiljem nad ženama, kojim je uređen zajednički rad svih sistema u sprovođenju zakona i konvencija.

Crna Gora ima usvojen niz strateških dokumenata čija svrha je zaštita žena od rodno zasnovanog nasilja. Najvažniji među njima su: **Strategija zaštite od nasilja u porodici Crne Gore (2016–2020)** koja definira opću politiku države u odnosu na zaštitu od nasilja u porodici za naznačeni period; **Plan aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti (2017–2021)** koji obuhvata i rodno zasnovano nasilje, a strateški cilj ove oblasti je suzbijanje svih oblika rodno zasnovanog nasilja, nasilja nad ženama i nasilja u porodici, te unapređenje položaja i zaštite prava preživjelih svih oblika rodno zasnovanog nasilja; **Strategija za borbu protiv trgovine ljudima za period (2012–2018)** koja predstavlja nacionalnu politiku borbe protiv trgovine ljudima u Crnoj Gori, posebno ženama i djecom, kojom su definisani ciljevi, načela i pravci u borbi protiv trgovine ljudima i određene mjere za unapređenje efikasnosti uspostavljenog sistema za borbu protiv trgovine ljudima u javnom, privatnom i civilnom sektoru; **Nacionalna strategija održivog razvoja Crne Gore za period do 2030.** koja ukazuje na to da je nasilje jedan od najvećih problema crnogorskog društva, uključujući i rodno zasnovano nasilje nad ženama; **Smjernice za jačanje međuinstitucionalne saradnje, nevladinih organizacija i lokalnih zajednica u cilju sprečavanja i suzbijanja rodno zasnovanog nasilja nad ženama i nasilja u porodici** gdje je dat je prikaz stanja i aktivnosti koje se provode u cilju sprečavanja i borbe protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici u Crnoj Gori od strane relevantnih institucija i određenih NVO-a.

Cyber kriminal u zakonodavstvu Crne Gore

Krivični zakonik Crne Gore prepoznaje da IKT mogu biti zlouporijebljene u kriminalne svrhe. U glavi dvadeset i osmoj Krivičnog zakonika Crne Gore prepoznata su krivična djela protiv bezbjednosti računarskih podataka i to: Oštećenje računarskih podataka i programa, Ometanje računarskog sistema, Pravljenje i unošenje računarskih virusa, Računarska prevara, Neovlašteni pristup računarskom sistemu, Zloupotreba uređaja i programa.

Rodno zasnovano (online) nasilje nad ženama u zakonodavstvu Crne Gore

Krivični zakonik Crne Gore prepoznaje neka od specifičnih djela rodno zasnovanog nasilja, koje kao takva prepoznaje i Istanbulska konvencija: Sakaćenje ženskih genitalija (Član 151a) Prinudna sterilizacija (Član 151b) Proganjanje (Član 168), Silovanje (Član 204), kao i brojna druga krivična djela rodno zasnovanog nasilja.

Krivični zakonik Crne Gore (Član 168) prepoznaje krivično djelo **Ugrožavanje sigurnosti** određujući da:

(1) Ko ugrozi sigurnost nekog lica prijetnjom da će napasti na život ili tijelo tog lica ili njemu bliskog lica, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine.

Ugrožavanje sigurnosti može biti krivično djelo rodno zasnovanog nasilja, koje se vrši *prijetnjom* da će se napasti na život ili tijelo. Zakonik ne ograničava način na koji se vrši prijetnja, a prijetnja se može vršiti na različite načine. Krivično djelo ugrožavanje sigurnosti u praksi može biti izvršeno uz različitu upotrebu IKT-a, i to kao način izvršenja ovog krivičnog djela, te je u svrhu što većeg stepena zaštite prava oštećenih ovim krivičnim djelom ovu pravnu normu potrebno tumačiti na način da ista obuhvata i ugrožavanje sigurnosti izvršeno na taj način.

Krivični zakonik Crne Gore (Član 168a) prepoznaje krivično djelo **Proganjanje**, određujući da:

(1) Ko drugog uporno proganjana način koji može osjetno da ugrozi njegov život, zdravlje, tijelo ili način života, kazniće se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine.

(2) Ako je djelo iz stava 1 ovog člana učinjeno prema bivšem bračnom ili vanbračnom drugu, učinilac će se kazniti zatvorom od tri mjeseca do pet godina.

(6) Smatra se da neko uporno proganja drugo lice u smislu ovog člana kad u određenom vremenskom periodu:

1) *neovlašćeno prati ili preduzima druge radnje u cilju fizičkog približavanja tom licu;*

2) ***nastoji da uspostavi kontakt sa tim licem protivno njegovoj volji neposredno, preko trećeg lica ili sredstava komunikacije;***

3) *zloupotrebljava lične podatke tog lica u cilju naručivanja robe ili usluga;*

4) ***prijeti napadom na život, tijelo ili slobodu tog lica ili njemu bliskog lica;***

5) ***preduzima druge slične radnje prema tom licu.***

Istanbulska konvencija prepoznaje djelo rodno zasnovanog nasilja nad ženama *Proganjanje* te propisuje obavezu država članica da preduzmu neophodne zakonodavne mjere da bi *namjerno ponašanje ponavljanjem prijatni drugom licu koje uzrokuju da se to lice osjeća ugroženo bude inkriminirano*. Krivični zakonik Crne Gore također prepoznaje krivično djelo *proganjanje* koje se vrši *upornim proganjanjem drugog lica na način koji može osjetno da ugrozi njegov život, zdravlje, tijelo ili način života*. Crna Gora prepoznaje *proganjanje* kao djelo rodno zasnovanog nasilja nad ženama, ali i činjenicu da rodno zasnovano nasilje najčešće vrše bivši bračni/vanbračni partneri te u okviru posmatranog člana Zakonik propisuje i otežavajuću okolnost, ukoliko se ovo krivično djelo vrši *prema bivšem bračnom/vanbračnom partneru*, te kao *proganjanje* podrazumijeva i *neovlašćeno praćenje*, ali i *nastojanje stalnog uspostavljanja komunikacije, uključujući i sredstva komunikacije*. *Proganjanje* i *uspostavljanje neželjenog kontakta* u praksi može biti izvršeno putem upotrebe IKT-a i pri tome izazvati promjene životnih navika, strah, tjeskobu te strah za život i sigurnost kod *proganjanog lica*, te je u svrhu što većeg stepena zaštite prava oštećenih ovim krivičnim djelom potrebno ovu pravnu normu tumačiti na način da ista obuhvata i *proganjanje* uz upotrebu različitih oblika IKT-a.

Krivični zakonik Crne Gore (Član 173) prepoznaje krivično djelo **Neovlašćeno prisluškivanje i snimanje** određujući da:

(1) ***Ko posebnim uređajima neovlašćeno prisluškuje ili snima razgovor, izjavu ili kakvo saopštenje koji mu nijesu namijenjeni, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine.***

(2) Kaznom iz stava 1 ovog člana kazniće se i **ko omogući nepoznatom licu da se upozna sa razgovorom, izjavom ili saopštenjem koji su neovlašćeno prisluškivani, odnosno tonski snimani.**

Krivični zakonik Crne Gore (Član 174) prepoznaje krivično djelo **Neovlašćeno fotografisanje** određujući da:

(1) **Ko neovlašćeno načini fotografski, filmski, video ili drugi snimak nekog lica i time osjetno zadre u njegov lični život ili ko takav snimak preda ili pokazuje trećem licu ili mu na drugi način omogući da se sa njim upozna, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine.**

Krivična djela neovlašćeno prisluškivanje i snimanje i neovlašćeno fotografiranje podrazumijevaju upotrebu različitih tehničkih sredstava prilikom izvršenja istih. Zakonik inkriminira i radnju prenošenja, odnosno pokazivanja materijala dobijenih ovim krivičnim djelima trećim licima. Sadržaj do kojeg se dođe vršenjem ovih krivičnog djela, pored toga što predstavlja kršenje prava na privatnost oštećenog lica, koje je zagarantirano međunarodnim konvencijama, može se koristiti da bi se oštećena osoba diskreditirala, ponizila, ismijavala u online prostoru, a može predstavljati i pripremnu radnju za činjenje drugih krivičnih djela (materijal dobijen ovim krivičnim djelima: prepiska, zvučni zapis, videomaterial, fotografije... može biti iskorišćen pri vršenju krivičnog djela *Ucjena*)¹¹⁷, koja mogu predstavljati djelo rodno zasnovanog nasilja.

Krivični zakonik Crne Gore (Član 175) prepoznaje krivično djelo **Neovlašćeno objavljivanje i prikazivanje tuđeg spisa, portreta i snimka** određujući da:

(1) **Ko objavi ili prikaže spis, portret, fotografiju, film ili fonogram ličnog karaktera bez pristanka lica koje je spis sastavilo ili na koga se spis odnosi, odnosno bez pristanka lica koje je prikazano na portretu, fotografiji ili filmu ili čiji je glas snimljen na fonogramu ili bez pristanka drugog lica čiji se pristanak po zakonu traži i time osjetno zadre u lični život tog lica, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine.**

...

---

¹¹⁷ Krivično djelo *Ucjena* će biti detaljno obrazloženo u nastavku.

Ovo krivično djelo vrši se objavljivanjem različitih materijala ličnog sadržaja bez pristanka lica koje je prikazano na potretu, snimku, ili na koje se spis odnosi. Ovo krivično djelo značajno narušava pravo na privatnost zagarantovano međunarodnim konvencijama. Zakonik ne ograničava na koji način se može objaviti materijal, a fonogram, spis, portret ili video može se objaviti uz upotrebu IKT-a. Neophodno je ovo krivično djelo gledati u svjetlu zloupotrebe razvoja IKT-a i objavljivanja ličnog sadržaja s ciljem da se određeno lice ponizi, diskreditira i zlostavlja. Ovakav sadržaj može biti zloupotrijebljen i u svrhu objavljivanja osvetničke pornografije (kada bivši partneri objavljuju fotografije ili videomaterijal da se osвете zbog kraja emotivne veze), što predstavlja rodno zasnovano nasilje. U svrhu što većeg stepena zaštite prava oštećenih ovim krivičnim djelom potrebno ovu pravnu normu tumačiti na način da ista obuhvata i neovlašteno objavljivanje ličnog sadržaja uz upotrebu različitih oblika IKT-a, kao i činjenje dostupnih ovakvih sadržaja na online platformama.

Krivični zakonik Crne Gore (Član 204) prepoznaje krivični djelo rodno zasnovanog nasilja **Silovanje** određujući da:

(1) Ko nad drugim izvrši obljubu ili sa njom izjednačen čin bez njegovog pristanka, kazniće se zatvorom od jedne do osam godina.

(2) Ko prinudi drugog na obljubu ili sa njom izjednačen čin upotrebom sile ili prijetnjom da će neposredno napasti na život ili tijelo tog ili drugog lica, kazniće se zatvorom od dvije do deset godina.

(3) Ako je djelo iz st. 1 ili 2 ovog člana učinjeno prijetnjom da će se za to ili drugo lice otkriti nešto što bi škodilo njegovoj časti ili ugledu ili prijetnjom drugim teškim zlom, učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do osam godina.

(4) Ako je usljed djela iz st. 1, 2 ili 3 ovog člana nastupila teška tjelesna povreda lica prema kojem je djelo izvršeno ili ako je djelo izvršeno od strane više lica ili na naročito svirep ili naročito ponižavajući način ili prema maloljetniku ili je djelo imalo za posljedicu trudnoću, učinilac će se kazniti zatvorom od pet do petnaest godina.

Krivično djelo silovanje je djelo rodno zasnovanog nasilja nad ženama. Krivični zakonik Crne Gore u stavu (2) i (3) posmatranog člana ne ograničava način činenja prijetnje da će se napasti na život ili tijelo, ili da će se otkriti

nešto što škodi časti ili ugledu, a prijetnja može se vršiti na razne načine, pa i uz upotrebu IKT-a. Sama prijetnja ne čini krivično djelo silovanje, da bi ono postojalo neophodno je da se ostvari čin neželjenog spolnog odnosa, ili s njim izjednačena radnja. Ali prijetnja se može posmatrati kao pripremna radnja za izvršenje krivičnog djela *Silovanje* ukoliko je stvorila uslove da se to krivično djelo i ostvari, stoga je u svrhu što većeg obima zaštite prava oštećenih ovim krivičnim djelom neophodno tako posmatrati prijetnju upućenu putem IKT-a, a koja u posmatranom kontekstu predstavlja pripremnu radnju. U stavu (4) posmatranog člana kao otežavajuća okolnost pri vršenju krivičnog djela *Silovanje* navodi se, između ostalog, *naročito svirep ili ponižavajući način*. Razvoj IKT-a pruža mogućnost zloupotrebe istih i stvaranja štetnih posljedica za druge osobe, kao i mogućnost za činjenje djela rodno zanovanog nasilja nad ženama uz različitu upotrebu IKT-a. Ono što se dešava jeste i prenošenje čina silovanja putem live videa na društvenim mrežama. Ova radnja, koja sama posebi podrazumijeva upotrebu IKT-a, bi se mogla posmatrati kao vršenje krivičnog djela silovanje na naročito okrutan i ponižavajući način.

Krivični zakonik Crne Gore (Član 208) prepoznaje krivično djelo **Nedozvoljene polne radnje** određujući da:

(1) Ko pod uslovima iz člana 204 st. 1, 2 i 3, člana 205 stav 1 i 2, člana 206 stav 1 i člana 207 st. 1 do 3 ovog zakonika izvrši neku drugu polnu radnju, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do dvije godine.

...

S obzirom na to da Krivični zakonik Crne Gore ne ograničava način vršenja nedozvoljenih polnih radnji, a da se nedozvoljene polne radnje mogu vršiti putem različite upotrebe IKT-a, neophodno je ovu pravnu normu tumačiti na način da ista obuhvata i takav način vršenja ovog krivičnog djela.

Krivični zakonik Crne Gore (član 210) prepoznaje krivično djelo **Posredovanje u vršenju prostitucije** određujući da:

(1) Ko navodi ili podstiče drugog na prostituciju ili učestvuje u predaji nekog lica drugome radi vršenja prostitucije ili ko putem sredstava javnog informisanja i drugih sličnih sredstava propagira ili reklamira prostituciju, kazniće se zatvorom od tri mjeseca do dvije godine.

...

Posredovanje pri vršenju prostitucije predstavlja djelo rodno zasnovanog nasilja. Krivični zakonik Crne Gore ne ograničava način na koji počinitelj može *navoditi, poticati drugog* na pružanje seksualnih usluga, što se u praksi može vršiti uz različitu upotrebu IKT-a. U svrhu što veće zaštite prava oštećenih ovim krivičnim djelom neophodno je ovu pravnu normu posmatrati tako da ista obuhvata i radnje navođenja poticanja ili namamljivanja na pružanje seksualnih usluga vršene putem upotrebe različitih oblika IKT-a, jer se sve ove radnje zaista mogu vršiti na taj način.

Krivični zakonik Crne Gore (član 211) prepoznaje krivično djelo **Dječja pornografija** određujući da:

(1) Ko djetetu proda, pokloni, prikaže ili javnim izlaganjem, posredstvom informaciono-komunikacionih tehnologija ili na drugi način učini dostupnim slike, tekstove, audiovizuelne ili druge predmete pornografske sadržine ili mu prikaže pornografsku predstavu, kazniće se zatvorom od šest mjeseci do pet godina.

(2) Ko navodi ili iskoristi dijete za proizvodnju slika, audiovizuelnih ili drugih predmeta pornografske sadržine (dječja pornografija) ili za pornografsku predstavu, kazniće se zatvorom od jedne do osam godina.

(3) Kaznom iz stava 2 ovog člana kazniće se ko neovlašćeno snima, proizvodi, nudi, čini dostupnim, distribuira, uvozi, izvozi, pribavlja za sebe ili drugoga, prodaje, daje, prikazuje, javno izlaže ili posjeduje slike, audiovizuelne ili druge predmete pornografske sadržine (dječja pornografija)..

...

*(7) Dječjom pornografijom, u smislu ovog člana, smatra se **svaki materijal koji vizuelno prikazuje dijete koje se bavi stvarnim ili simuliranim seksualno eksplicitnim ponašanjem i svako prikazivanje polnih organa djeteta u primamo seksualne svrhe.***

Krivični zakonik Crne Gore pri definiranju ovog krivičnog djela pretpostavlja korišćenje tehničkih sredstava za snimanje audio i vizuelnog materijala i prikazivaje dječije pornografije, te navodi i upotrebu IKT-a pri činjenju

pornografije dostupnom djetetu. Zakonik ne ograničava način prikazivanja, distribuiranja, pribavljanja, ili izlaganja dječije pornografije, a to može biti učinjeno putem upotrebe IKT-a i to kao način činjena krivičnog djela. Zakonik inkriminira i navođenje i iskorištavanje djece za proizvodnju dječije pornografije, što se također može vršiti uz upotrebu IKT-a.

Krivični Zakonik Crne Gore ne prepoznaje kao krivično djelo iskorištavanje odraslih osoba radi pornografije, prepoznaje krivično djelo neovlašćenog optičkog i zvučnog snimanja, materijali dobijeni ovim krivičnim djelom u određenim slučajevima mogu biti iskorišćeni u pornografske svrhe, a razvoj IKT-a je omogućio da lični sadržaj bude zloupotrijebljen na razne načine, pa i u svrhu diskreditiranja, ponižavanja, zlostavljanja i vršenja online nasilja nad bivšim/om partnerom/kom na način da se nakon okončanja partnerskog odnosa/veze na online platformama učine dostupnim fotografije ili videomaterijal pornografskog sadržaja na kojima je bivši/a partner/ka (revenge porn). Ovakav sadržaj u momentu nastanka možda jeste bio svojevoljan, možda i nije, ali svakako, u većini slučajeva, nije svojevoljno objavljen i učinjen dostupnim svima, stoga je neophodno da Krivični zakonik Crne Gore prepozna kao krivično djelo iskorišćavanje i punoljetnih osoba radi pornografije, a u svrhu adekvatne krivičnopravne zaštite osoba koje bez svoje volje budu iskorišćene u svrhu stvaranja pornografskog sadržaja.

Krivični zakonik Crne Gore (Član 251) prepoznaje krivično djelo **Ucjena** određujući da:

*(1) Ko u namjeri da **sebi ili drugom pribavi protivpravnu imovinsku korist zaprijeti drugom da će protiv njega ili njemu bliskog lica otkriti nešto što bi njihovoj časti ili ugledu škodilo i time ga prinudi da nešto učini ili ne učini na štetu svoje ili tuđe imovine, kazniće se zatvorom od tri mjeseca do pet godina.***

...

Krivični zakonik Crne Gore ne određuje i ne ograničavaju način vršenja prijetnje drugome pri vršenju krivičnog djela ucjena. Prijetnja, ali i sama ucjena se u praksi najčešće vrši uz upotrebu IKT-a. Ucjena u određenim slučajevima može biti djelo rodno zasnovanog nasilja. Razvoj tehnologije je otvorio brojne mogućnosti zloupotrebe i manipulacije različitih sadržaja

(fotografija, zvučnih zapisa, videomaterijala...), koja se u određenim slučajevima mogu dobiti vršenjem drugih krivičnih djela (neovlašćeno zvučno i optičko snimanje) i kojim kasnije osoba bude ucjenjivana putem korišćenja IKT-a.

Krivični zakonik Crne Gre (Član 444) prepoznaje krivično djelo **Trgovina ljudima** određujući da:

(1) Ko silom ili prijetnjom, dovođenjem u zabludu ili održavanjem u zabludi, zloupotrebom ovlašćenja, povjerenja, odnosa zavisnosti, teških prilika drugog, zadržavanjem, oduzimanjem ili uništenjem ličnih isprava, falsifikovanjem ličnih isprava, pribavljanjem ili izradom falsifikovanih isprava ili davanjem ili primanjem novca ili druge koristi, radi dobijanja saglasnosti od lica koje ima kontrolu nad drugim licem: vrbuje, prevozi, prebacuje, predaje, prodaje, kupuje, posreduje u prodaji, sakriva ili drži drugo lice, a u cilju eksploatacije njegovog rada, prinudnog rada, dovođenja u položaj sluge, ropstva ili ropstvu sličan odnos, vršenja kriminalne djelatnosti, prostitucije ili druge vrste seksualne eksploatacije, prosjačenja, upotrebe u pornografske svrhe, sklapanja nedozvoljenog braka, radi oduzimanja dijela tijela za presađivanje ili radi korišćenja u oružanim sukobima, kazniće se zatvorom od jedne do deset godina.

...

Zakonsko definiranje trgovine ljudima istu određuje kao djelo čiji je cilj iskorištavanje koje, između ostalog, podrazumijeva prostituciju drugog lica ili druge oblike seksualnog iskorišćavanja, vršenja kriminalne djelatnosti, upotrebe u pornografske svrhe, sklapanja nedozvoljenog braka, što su djela rodno zasnovanog nasilja. Sila, prijetnja, dovođenje u zabludu, vrbovanje, posredovanje u prodaji, mogu biti počinjeni uz različitu upotrebu IKT-a. U svrhu što veće zaštite prava oštećenih ovim krivičnim djelom neophodno je ovu pravnu normu posmatrati tako da ista obuhvata i trgovinu ljudima vršenu uz različitu upotrebu IKT-a, jer se sve ove radnje zaista mogu vršiti na taj način.

Nasilje u porodici

Nasilje u porodici je u Crnoj Gori prepoznato kao krivično djelo. Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Crne Gore kao oblike nasilja u porodici prepoznaje,

između ostalog, **ugrožavanje fizičkog, psihičkog, seksualnog ili ekonomskog integriteta, mentalnog zdravlja i spokojsva drugog člana porodice; prijecenje napadom ili izazivanje opasnost koja može prouzrokovati osjećaj lične nesigurnosti ili psihički bol drugog člana porodice; verbalno napadanje, psovanje, nazivanje pogrđnim imenom i na drugi način vrijeđanje drugog člana porodice; seksualno uznemiravanje; uhođenje i na drugi način grubo uznemiravanje drugog člana porodice...**

Prijetnje da će se izvršiti nasilje u porodici i izazivanje opasnosti mogu sevršiti na različite načine, pa i uz upotrebu IKT-a. Psihička bol ili patnja, nesigurnost, prozrokovanje straha, ugroženosti, vrijeđanje, psovanje, seksualno uznemiravanje, uhođenje i drugo grubo uznemiravanje člana porodice se može vršiti uz upotrebu IKT-a. U svrhu sveobuhvatne zaštite oštećenih djelom nasilja u porodici neophodno je i prethodno pomenute radnje izvršene uz upotrebu IKT-a posmatrati kao djela nasilja u porodici.

Zakoni o zaštiti od nasilja u porodici propisuju i zaštitne mjere za počinitelje nasilja u porodici, između ostalih i zabranu približavanja preživjeloj nasilja kao i zabranu uznemiravanja i uhođenja osobe izložene nasilju. Zabrana uznemiravanja i uhođenja osobe izložene nasilju izriče osobi koja uznemirava ili uhodi člana porodice, a postoji opasnost da se takvo ponašanje ponovi.

Uhođenje i uznemiravanje člana porodice u praksi se može vršiti uz različitu upotrebu IKT-a, te je u svrhu adekvatne i sveobuhvatne zaštite preživjelih nasilja u porodici neophodno ovu pravnu normu tumačiti na način da obuhvata uznemiravanja i uhođenje izvršeno i na taj način.

Kako na adekvatan način zaštititi preživjele online rodno zasnovanog nasilja nad ženama?

Neophodno je da preživjele rodno zasnovanog nasilja nad ženama uživaju zaštitu bez obzira na koji je način izvršeno nasilje nad njima, također je neophodno da počinitelji rodno zasnovanog nasilja prema ženama budu adekvatno kažnjeni za počinjeno krivično djelo, jer rodno zasnovano nasilje prema ženama jeste krivično djelo. Crna Gora ima i razvijene mehanizme zaštite od cyber kriminala koje treba koristiti i razvijati. Činjenica da Krivični zakonik Crne Gore ne inkriminira na direktan način online rodno zasnovano

nasilje nad ženama, ne znači da se oni ne dešava i da ne postoji. Do inkriminacije krivičnih djela online rodno zasnovanog nasilja može se doći posmatranjem pravnih normi i to uvijek imajući na umu da li je upotreba IKT-a način izvršenja krivičnog djela ili pripremna radnja izvršenja krivičnog djela, te imajući na umu da se tim ne stvara novo krivično djelo, nego da se radi o istom krivičnom djelu, prilikom čijeg izvršenja su se na različite načine upotrebljavale IKT. Da bi postojala adekvatna pravna zaštita i sankcija za krivična djela online rodno zasnovanog nasilja nad ženama neophodno je da ovakva krivična djela budu direktno prepoznata u krivičnom zakonodavstvu Crne Gore, da ne postoji prostor za promišljanje da li je učinjeno krivično djelo ili ne, jer krivičnopravna posljedica svakako da postoji.

Aneks V

V Dopuna analize pravnog okvira za Republiku Hrvatsku

U nastavku su predstavljeni pojedinačni članovi Kaznenog zakona Republike Hrvatske:

- ***Povreda tajnosti pisama i drugih pošiljaka*** (142):
  1. Tko neovlašteno otvori tuđu pošiljku, pismo, brzopis, elektroničku poštu ili kakvo drugo sredstvo dopisivanja, ili na drugi način povrijedi njihovu tajnost, ili neovlašteno zadrži, prikrije, uništi ili drugome preda tuđu zatvorenu pošiljku ili pismo, brzopis, elektroničku poštu ili kakvo drugo sredstvo dopisivanja, kaznit će se kaznom zatvora do jedne godine.
  2. Tko s ciljem da sebi ili drugome pribavi kakvu imovinsku korist ili da drugome prouzroči kakvu štetu priopći drugome podatak koji je saznao povredom tajnosti tuđe pošiljke, pisma, brzopisa, elektroničke pošte ili kakvog drugog sredstva dopisivanja, ili se s tom tajnom posluži, kaznit će se kaznom zatvora do dvije godine.
  3. Ako kazneno djelo iz stavka 1. i 2. ovoga članka počini službena osoba u obavljanju službe ili javne ovlasti, kaznit će se kaznom zatvora do tri godine.
  4. Kazneno djelo iz stavka 1. i 2. ovoga članka progoni se po prijedlogu.

- ***Neovlašćeno zvučno snimanje i prisluškivanje*** (143.):
  1. Tko neovlašteno zvučno snimi nejavno izgovorene riječi drugoga ili tko posebnim napravama neovlašteno prisluškuje nejavno izgovorene riječi drugoga koje mu nisu namijenjene, kaznit će se kaznom zatvora do tri godine.
  2. Kaznom iz stavka 1. ovoga članka kaznit će se tko snimljene riječi iz stavka 1. uporabi ili učini dostupnim trećoj osobi ili tko

prisluškivane riječi iz stavka 1. doslovce ili u bitnim crtama javno iznese.

3. Ako kazneno djelo iz stavka 1. i 2. ovoga članka počini službena osoba u obavljanju službe ili javne ovlasti, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.
4. Nema kaznenog djela ako su radnje iz stavka 1. i 2. ovoga članka učinjene u javnom interesu ili drugom interesu koji je pretežniji od interesa zaštite privatnosti snimane ili prisluškivane osobe.
5. Kaznena djela iz stavka 1. i 2. ovoga članka progone se po prijedlogu.
6. Snimke i posebne naprave kojima je počinjeno kazneno djelo iz ovoga članka će se oduzeti.

• ***Neovlašćeno slikovno snimanje*** (144.):

1. Tko drugoga koji se nalazi u stanu ili prostoru posebno zaštićenom od pogleda neovlašćeno slikovno snimi ili takvu snimku uporabi ili učini dostupnom trećoj osobi i na taj način povrijedi njegovu privatnost, kaznit će se kaznom zatvora do jedne godine.
2. Ako kazneno djelo iz stavka 1. ovoga članka počini službena osoba u obavljanju službe ili javne ovlasti, kaznit će se kaznom zatvora do tri godine.
3. Kazneno djelo iz stavka 1. ovoga članka progoni se po prijedlogu.
4. Snimke i posebne naprave kojima je počinjeno kazneno djelo iz ovoga članka će se oduzeti.

• ***Nedozvoljena uporaba osobnih podataka*** (146.):

1. Tko protivno uvjetima određenima u zakonu prikuplja, obrađuje ili koristi osobne podatke fizičkih osoba, kaznit će se kaznom zatvora do jedne godine.

2. Tko protivno uvjetima određenima u zakonu iznosi osobne podatke iz Republike Hrvatske u svrhu daljnje obrade ili ih objavi ili na drugi način učini dostupnim drugome ili tko radnjom iz stavka 1. ovoga članka sebi ili drugome pribavi znatnu imovinsku korist ili prouzroči znatnu štetu, kaznit će se kaznom zatvora do tri godine.
3. Kaznom iz stavka 2. ovoga članka kaznit će se tko djelo iz stavka 1. ovoga članka počini prema djetetu ili tko protivno uvjetima određenima u zakonu prikuplja, obrađuje ili koristi osobne podatke fizičkih osoba koji se odnose na rasno ili etničko podrijetlo, politička stajališta, vjerska ili druga uvjerenja, sindikalno članstvo, zdravlje ili spolni život te osobne podatke fizičkih osoba o kaznenom ili prekršajnom postupku.
4. Ako kazneno djelo iz stavka 1. do 3. ovoga članka počini službena osoba u obavljanju svojih ovlasti, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

- **Uvreda** (147):

1. Tko uvrijedi drugoga, kaznit će se novčanom kaznom do devedeset dnevnih iznosa.
2. Tko djelo iz stavka 1. ovoga članka počini putem tiska, radija, televizije, računalnog sustava ili mreže, na javnom skupu ili na drugi način zbog čega je uvreda postala pristupačnom većem broju osoba, kaznit će se novčanom kaznom do sto osamdeset dnevnih iznosa.
3. Ako uvrijeđeni uzvratu uvredu, sud može oba počinitelja osloboditi kazne.
4. Ako je počinitelj bio izazvan nedoličnim ponašanjem oštećenika, ili je oštećenik pred sudom prihvatio njegovu ispriku zbog počinjenog djela, sud ga može osloboditi kazne.
5. Nema kaznenog djela uvrede ako iz načina izražavanja i drugih okolnosti proizlazi da je omalovažavanje počinjeno radi zaštite

drugih opravdanih interesa.

- **Sramoćenje** (148):

1. Tko pred drugim za nekoga iznese ili pronese činjeničnu tvrdnju koja može škoditi njegovoj časti ili ugledu, kaznit će se novčanom kaznom do sto osamdeset dnevnih iznosa.
2. Tko djelo iz stavka 1. ovoga članka počini putem tiska, radija, televizije, računalnog sustava ili mreže, na javnom skupu ili na drugi način, zbog čega je ono postalo pristupačno većem broju osoba, kaznit će se novčanom kaznom do tristo šezdeset dnevnih iznosa.
3. Nema kaznenog djela iz stavka 1. i 2. ovoga članka ako počinitelj dokaže istinitost činjeničnih tvrdnji koje je iznosio ili pronosio ili postojanje ozbiljnog razloga zbog kojeg je, postupajući u dobroj vjeri, povjerovao u njihovu istinitost.
4. Nije dopušteno dokazivanje okolnosti iz stavka 3. ovoga članka počinitelju koji činjeničnu tvrdnju nije iznosio ili pronosio u javnom interesu ili iz drugog opravdanog razloga, a postupao je pretežito s ciljem da naškodi časti ili ugledu drugoga, pogotovo ako se tvrdnje odnose na osobni ili obiteljski život druge osobe.
5. Prizna li počinitelj neistinitost svojih tvrdnji i opozove ih, sud ga može osloboditi kazne.

- **Kleveta** (149):

1. Tko pred drugim za nekoga iznese ili pronese neistinitu činjeničnu tvrdnju koja može škoditi njegovoj časti ili ugledu, znajući da je neistinita, kaznit će se novčanom kaznom do tristo šezdeset dnevnih iznosa.
2. Tko djelo iz stavka 1. ovoga članka počini putem tiska, radija, televizije, računalnog sustava ili mreže, na javnom skupu ili na drugi način zbog čega je ono postalo pristupačno većem broju

osoba, kaznit će se novčanom kaznom do petsto dnevnih iznosa

- **Spolno uznemiravanje** (156):

1. Tko spolno uznemirava drugu osobu kojoj je nadređen ili koja se prema njemu nalazi u odnosu zavisnosti ili koja je posebno ranjiva zbog dobi, bolesti, invaliditeta, ovisnosti, trudnoće, teške tjelesne ili duševne smetnje, kaznit će se kaznom zatvora do jedne godine.
2. Spolno uznemiravanje je svako verbalno, neverbalno ili fizičko neželjeno ponašanje spolne naravi koje ima za cilj ili stvarno predstavlja povredu dostojanstva osobi, koje uzrokuje strah, neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje.
3. Kazneno djelo iz stavka 1. ovoga članka progoni se po prijedlogu.

- Zadovoljenje pohote pred detetom mlađim od 15 godina (160); Mamljenje dece za zadovoljenje spolnih potreba (161); Iskorišćavanje dece za pornografiju (163); Iskorišćavanje djece za pornografske predstave (164); Upoznavanje djece s pornografijom (165); Povreda privatnosti deteta (178). Detetom u smislu Kaznenog zakona Hrvatske smatra se osoba koja nije navršila 18 godina života.

- **Nasilje u obitelji** (179a): Tko teško krši propisi o zaštiti nasilja u obitelji i time kod člana obitelji ili bliske osobe izazove strah za njezinu sigurnost ili sigurnost njoj bliskih osoba ili je odvede u ponižavajući položaj, a time nije počinjeno teže kazneno djelo, kaznit će se kaznom zatvora do tri godine.

Aneks VI

VI Dopuna analize rada institucija i ministarstava Bosne i Hercegovine

Za potrebe ovog istraživanja analizirani su online dostupni dokumenti ministarstava i agencija koje djeluju na teritoriji Bosne i Hercegovine, uključujući nivo Federacije, nivo Republike Srpske i Brčko distrika koji sa bave IKT-om, odnosno pitanjima ljudskih prava.

Analizirana su:

1. Ministarstvo sigurnosti BiH
2. Ministarstvo unutrašnjih poslova Federacije BiH
3. Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske
4. Ministarstvo komunikacija i prometa BiH
5. Federalno ministarstvo prometa i komunikacija
6. Ministarstvo saobraćaja i veza Republike Srpske
7. Agencija za informaciono društvo Republike Srpske
8. Agencija za zaštitu ličnih podataka u BiH
9. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BH
10. Agencija za ravnopravnost spolova BH
11. Gender Centar Republike Srpske
12. Gender centar FBiH
13. Ministarstvo nauke i tehnologije RS
14. Ministarstvo rada i socijalne politike Federacije BiH
15. Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske
16. Resor za socijalnu, porodičnu i dječiju zaštitu Republike Srpske
17. Ministarstvo porodice, omladine i sporta Republike Srpske
18. Vlada Brčko distrikta BiH
19. Regulatorna agencija za komunikacije BiH

Kod svih navedenih ministarstava i agencija istraživane su nadležnosti, organizaciona struktura i dokumenti (strateški dokumenti, akcioni planovi, zakoni). Iako je primarni cilj ovog istraživanja rodno zasnovano online nasilje,

uvršteni su i oni podaci koji se odnose na aktivnosti na polju zaštite djece i sprečavanje nasilja nad djecom putem IKT-a.

Ministarstvo sigurnosti BiH

Ministarstvo sigurnosti Bosne i Hercegovine je središnje tijelo BiH nadležno za unutarnju sigurnost države. U mnogobrojne nadležnosti ovog Ministarstva spada i:

- sprečavanje i otkrivanje učinilaca krivičnih djela terorizma, trgovine drogom, krivotvorenja domaće i strane valute i trgovine ljudima i **drugih krivičnih djela sa međunarodnim ili međuentitetskim elementom.**

U sklopu ovog Ministarstva postoji Sektor za informatiku i telekomunikacione sisteme koji je pored zaduženja koja se odnose na održavanje i otklanjanje kvarova na informatičkoj i mrežnoj opremi, kao i administraciji mreže, zadužen i za uvođenje i primjenu mjera zaštite podataka u informacionom sistemu.¹¹⁸

Ministarstvo je u periodu 2014–2015 provelo i Akcioni plan za zaštitu djece u sprečavanje nasilja nad djecom putem informaciono-komunikacijskih tehnologija u Bosni i Hercegovini 2014–2015. Cilj je bio poduzeti mjere koje će zaštititi djecu u online prostoru i poboljšati sistem zaštite od dječije pornografije i pedofilije, kao i bilo kakve druge zloupotrebe.

Ministarstvo unutrašnjih poslova Federacije Bosne i Hercegovine

Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova jedno je od 16 ministarstava u sastavu Vlade Federacije Bosne i Hercegovine nadležno za unutrašnje poslove u tom entitetu.

U decembru 2013. godine, ministarstvo je donijelo Pravilnik o načinu provođenja zaštitnih mjera za učinioce nasilja u porodici koje su u nadležnosti policije. Prema Članu 1:

---

¹¹⁸ <http://www.msb.gov.ba/onama/default.aspx?id=3053&langTag=bs-BA>

“Ovim pravilnikom uređuje se način provedbe zaštitnih mjera za učinioce nasilja u porodici, i to: udaljenje iz stana, kuće ili nekog drugog stambenog prostora i zabrana vraćanja u stan, kuću ili neki drugi stambeni prostor; zabrana približavanja žrtvi nasilja u porodici i zabrana uznemiravanja ili uhođenja lica izloženog nasilju, evidencije i njihov sadržaj koja se u skladu sa Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici nalaze u nadležnosti kantonalnih ministarstava unutrašnjih poslova na području Federacije Bosne i Hercegovine. “

U sastavu Federalnog ministarstva unutrašnjih poslova je Federalna uprava policije. U obavljanju poslova iz člana 30. Zakona o unutrašnjim poslovima Federacije, Uprava policije naročito:

- neposredno poduzima mjere na sprečavanju i otkrivanju krivičnih djela terorizma, međukantonalnog kriminala, stavljanje u promet opojnih droga, organiziranog kriminala **i drugih krivičnih djela iz nadležnosti Federacije**, kao i na pronalaženju njihovih počilaca;
- obavlja kriminalističko-tehnička vještačenja za svoje potrebe, kao i na traženje drugih nadležnih organa;
- raspisuje i objavljuje Interpolove, međunarodne, federalne i međukantonalne potrage, izdaje o tome odgovarajuća glasila i vodi registre;
- saraduje s nadležnim tužilaštvima u vezi s obradom krivičnih predmeta;
- obavlja i druge poslove i zadatke policije koje joj u skladu sa zakonom povjere sudovi i tužilaštva u BiH;
- predlaže i prati provedbu planova o izgradnji i korišćenju informacionog sistema;
- organizira saradnju s odgovarajućim organima policije i drugih država o pitanjima iz nadležnosti Uprave policije posredstvom Federalnog ministarstva.

Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske

Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske jedno je od ministarstava Vlade Republike Srpske koje se bavi unutrašnjim poslovima Republike Srpske.

Uprava kriminalističke policije, koja je u sastavu MUP-a RS, nadležna je između ostalog i za:

- obradu najsloženijih krivičnih djela;
- poslove kontrole, nadzora i instruktivnog usmjeravanje rada svih organizacionih i jedinica za podršku kriminalističke policije na poslovima suzbijanja i otkrivanja krivičnih djela u oblasti ekonomskog kriminaliteta, opšteg kriminaliteta, uz podršku kriminalističko-obavještajnih analiza, kriminalističko-tehničkih metoda i sredstava, posebnih operativnih poslova i potraga;
- prati, proučava i analizira stanje, kretanje i pojavne oblike kriminaliteta i primjenu kriminalističko-tehničkih metoda, kriminalističko obavještajne analize i posebnih operativnih poslova;
- usmjerava rad drugih organizacionih jedinica na poslovima kriminaliteta;
- priprema podzakonske propise kojima se reguliše rad i postupanje na suzbijanje kriminaliteta;
- ostvaruje potrebnu saradnju sa drugim državnim organima;
- obavlja i druge poslove iz djelokruga rada Uprave.

Na sajtu ministarstva nema relevantnih strategija ili projekata.

Federalno ministarstvo prometa i komunikacija

Ministarstvo prometa i komunikacija Federacije Bosne i Hercegovine je jedno od 16 ministarstava u sastavu Vlade FBiH, nadležno za prometnu i komunikacijsku infrastrukturu u tom entitetu. U nadležnosti ovog ministarstva između ostalog spadaju i telekomunikacije i pošta. U sklopu ministarstva djeluje i Sektor elektronskih komunikacija i pošta koji obavlja stručne, upravne i druge poslove iz svog djelokruga rada, a koji se odnose na oblasti telekomunikacija, pošta, informaciono-komunikacionih tehnologija.

Bavi se izdavanjem dozvola i odobrenja, definiranjem zakonskog ambijenta, planira i podržava naučnoistraživačke radove, saraduje sa međunarodnim organizacijama, saraduje s resornim državnim, entitetskim i kantonalnim ministarstvima iz ove oblasti, učestvuje u izradi federalnih zakona i propisa koji su u nadležnosti ovog sektora¹¹⁹.

U Sektoru elektronskih komunikacija i pošta obrazuju se sljedeće unutrašnje jedinice: Odsjek za telekomunikacije; Odsjek za informaciono komunikacione tehnologije i Odsjek pošta.¹²⁰

Na sajtu nisu dostupne strategije i projekti.

Ministarstvo saobraćaja i veza Republike Srpske

Ministarstvo saobraćaja i veza Republike Srpske je republički organ uprave čije su nadležnosti utvrđene Zakonom o republičkoj upravi. Ministarstvo saobraćaja i veza osim upravne i druge stručne poslove koji se odnose na drumski, željeznički, vazdušni, riječni i jezerski saobraćaj, radioveze, poštanski, telegrafski i telefonski saobraćaj, vrši poslove koji se odnose na: telekomunikacije, telekomunikacionu infrastrukturu, radiodifuzni sistem.¹²¹

Na sajtu ministarstva nema novijih planova, programa i strategija.

---

¹¹⁹ Vlada FBiH, Federalno ministarstvo prometa i komunikacija, <http://fmpik.gov.ba/bh/ministarstvo/sekretar.html>. Posljednji put pristupljeno 09. 08. 2018.

¹²⁰ Vlada FBiH, Federalno ministarstvo prometa i komunikacija, <http://fmpik.gov.ba/bh/sektori/sektor-elektronskih-komunikacija-i-posta.html>. Posljednji put pristupljeno 09. 08. 2018.

¹²¹ Vlada RS, Ministarstvo saobraćaja i veza, <http://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/msv/DJEL/Pages/Splash.aspx>. Posljednji put pristupljeno 19. 09. 2018.

Ministarstvo nauke i tehnologije RS

Ministarstvo nauke i tehnologije Republike Srpske (RS) bavi se poslovima u oblasti nauke i tehnologije Republike Srpske. Ministarstvo je zaduženo za usmjeravanje, nadgledanje, podsticanje i podržavanje razvoja naučnoistraživačkog, visokoškolskog i tehnološkoražvojnog sektora. Neke od nadležnosti ministarstva su:

- naučnoistraživačka djelatnost; strategija tehnološkog razvoja RS;
- podsticanje fundamentalnih razvojnih primijenjenih istraživanja; razvoj domaćih investicionih tehnologija, kadrove u naučnoistraživačkoj djelatnosti;
- inovacije, razvoj i unapređenje tehnologije;
- informiranje o pitanjima ekonomskog i tehnološkog razvoja;
- ustupanje i pribavljanje materijalnih prava i tehnologija u proizvodnji;
- planiranje;
- pripremanje programa i sporazuma o naučnotehničkoj saradnji u skladu sa Ustavom BiH;
- inspekcijski nadzor u ovim oblastima
- pružanje informacija putem medija i drugih vidova informiranja o svom radu.

U sklopu Ministarstva nauke i tehnologije, djeluju i sljedeće organizacione jedinice:

1. Sektor nauke,
2. Sektor tehnologije,
3. Sekretarijat Ministarstva.¹²²

Na sajtu nisu dostupni planovi, programi i projekti.

---

¹²² Vlada RS, Ministarstvo za naučnotehnoški razvoj, visoko obrazovanje i informaciono društvo, <http://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mnk/OMin/Pages/Splash.aspx>. Posljednji put pristupljeno 19. 09. 2018.

Agencija za informaciono društvo Republike Srpske

Agencija je ovlašćena i zadužena za obavljanje niza aktivnosti¹²³ te obavlja i sljedeće poslove:

- Razvoj zakonodavstva i priprema nacрта propisa i opštih akata u oblasti primjene informatike i interneta u javnoj upravi, poslovnom okruženju i školstvu, i preduzimanje mjera za njihovo provođenje (eLegaslativa);
- Utvrđivanje tehnoloških standarda i standarda procesa rada u oblasti primjene informatike i interneta i preduzima mjere za njihovo sprovođenje;
- Monitoring propisivanja akata i implementaciju regulative u području infrastrukture i ePoslovanja;
- Implementacija i koordinacija projekata usmjerenih na umanjene „tehnološkog raskoraka“ između BiH i razvijenog svijeta, unutar BiH po entitetima i regionima, kao i između različitih socijalnih grupa u RS;
- Praćenje i podsticanje razvoja industrije informacionih i komunikacionih tehnologija (softver, inženjering, hardver, konsalting), specijalno malih i srednjih preduzeća;
- Promoviranje ravnomjernog razvoja informacionog društva, uključujući udaljena (ruralna) područja;
- Pomaganje dostizanja uvjeta za evropske i regionalne integracije u području IKT i izgradnje informacionog društva.¹²⁴

Agencija za informaciono društvo je sa Ombudsmanom za djecu RS krajem 2010. godine potpisala sporazum o saradnji pri realizaciji projekta „Bezbjednost djece na internetu“. Cilj projekta je edukacija djece i omladine, edukacija školskog prosvjetno-pedagoškog kadra (psiholozi, pedagozi, nastavnici informatike...), edukacija roditelja, podizanja svijesti šire društvene zajednice, odnosno stvaranja zdravog informacionog društva RS od najmlađe populacije ka višim starosnim kategorijama, promoviranja zakonske podrške

---

¹²³ Agencija za informaciono društvo RS, <https://www.aidrs.org/sr/aidrs/opste-informacije/>. Posljednji put pristupljeno 19. 09. 2018.

¹²⁴ ibidem

za djela zlostavljanja djece putem interneta itd. U okviru projekta održano je nekoliko sastanaka, okruglih stolova, seminara, radionica i sl.¹²⁵ Aktivna je i veb-stranica <http://www.djecanainternetu.org/> koja treba odraslima i djeci pojasniti šta je to nasilje na internetu, namijenjena je roditeljima, odnosno nastavnom osoblju te djeci.

Agencija za zaštitu ličnih podataka u Bosni i Hercegovini

Agencija za zaštitu ličnih podataka u Bosni i Hercegovini je samostalna upravna organizacija čije su nadležnost i djelokrug poslova propisani Zakonom o zaštiti ličnih podataka („Službeni glasnik BiH“ broj: 49/06, 76/11 i 89/11).

Lični podatak je bilo kakav podatak ili informacija koja se odnosi na ličnost i na osnovu kojeg je utvrđen ili se može utvrditi identitet osobe (ime i prezime, adresa stanovanja, datum rođenja, JMBG). Osim ovih postoje i posebne kategorije ličnih podataka, gdje zloupotrebom nekih ličnih podataka može doći do narušavanja privatnosti osobe. Takvi posebni podaci su podaci o rasnom porijeklu, državljanstvu, nacionalnom ili etničkom porijeklu, političkom mišljenju ili stranačkoj pripadnosti, članstvu u sindikatima, religijskom, filozofskom ili drugom uvjerenju, zdravstvenom stanju, genetskom kodu, seksualnom životu; krivičnim presudama; biometrijskim podacima (npr. otisci prstiju).

Poslovi iz nadležnosti Agencije su:

- nadglednje provođenja odredbi ovog Zakona i drugih zakona o obradi ličnih podataka;
- postupanje po podnesenim prigovorima nosioca podataka;
- podnošenje Parlamentarnoj skupštini BiH godišnjeg izvještaja o zaštiti ličnih podataka, koji treba biti dostupan javnosti;
- praćenje uslova za zaštitu ličnih podataka davanjem prijedloga za usvajanje ili izmjenu zakona koji se odnose na obradu ličnih podataka,

---

¹²⁵ <https://www.aidrs.org/sr/aktivnosti/projekti/bezbjednost-djece-na-internetu/>

te davanje mišljenja o prijedlozima tih zakona i briga o ispunjavanju kriterija zaštite podataka koji proističu iz međunarodnih sporazuma obavezujućih za BiH.

Agencija je ovlaštena i da:

- posredstvom inspekcije, nadzire ispunjavanje obaveza propisanih ovim Zakonom;
- prima primjedbe i prigovore građana koje se odnose na kršenje ovog Zakona;
- donosi provedbene propise, smjernice ili druge pravne akte, u skladu sa Zakonom;
- nalaže blokiranje, brisanje ili uništavanje podataka, privremenu ili trajnu zabranu obrade, upozorava ili opominje kontrolora;
- podnosi zahtjev za podnošenje prekršajnog postupka u skladu sa ovim Zakonom;
- daje savjete i mišljenja u vezi sa zaštitom ličnih podataka;
- saraduje sa sličnim organima u drugim državama;
- obavlja druge dužnosti propisane zakonom;
- nadzire iznošenje podataka iz Bosne i Hercegovine;
- izrekne kaznu u okviru prekršajnog postupka, u skladu sa ovim Zakonom.¹²⁶

Agencija se bavi i izdavanjem mišljenja, rješenja i preporuka, kao i sudskom praksom kada su u pitanju lični podaci, te njihovo korišćenje u različite svrhe. Neki od relevantnih pravilnika Agencije su:

- Pravilnik o načinu čuvanja i posebnim mjerama tehničke zaštite ličnih podataka („Sl. glasnik BiH“ broj: 67/09) [PDF](#)
- Pravilnik o inspeksijskom nadzoru u oblasti zaštite ličnih podataka („Sl. glasnik BiH“ broj: 51/09) [PDF](#)
- Pravilnik o postupku po prigovoru nosioca podataka u Agenciji za zaštitu ličnih podataka u Bosni i Hercegovini („Sl. glasnik BiH“ broj: 51/09) [PDF](#)

---

¹²⁶ http://www.azlp.gov.ba/o_agenciji/nadleznosti/default.aspx?id=459&langTag=bs-BA&template_id=149&pageIndex=1

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH jedno je od deset ministarstava u sastavu Vijeća ministara Bosne i Hercegovine. Nadležnosti ovog ministarstva, između ostalog, obuhvaćaju:

- praćenje i provedbu međunarodnih konvencija i drugih dokumenata iz oblasti ljudskih prava i temeljnih sloboda;
- promociju i zaštitu ličnih i zajedničkih ljudskih prava i sloboda;
- usklađivanje i pripremu izvještaja nadležnim domaćim tijelima i institucijama i međunarodnim institucijama i organizacijama o provedbi obaveza iz međunarodnih konvencija i međunarodnih dokumenata;
- kreiranje i provedbu aktivnosti na ispunjavanju obaveza BiH glede prijema u euroatlantske integracije, posebno u vezi s primjenom Evropske konvencije o ljudskim pravima i temeljnim slobodama i njezinim protokolima;
- praćenje, izradbu i rasparčavanje informacija o standardima, ostvarenjima i aktivnostima u oblastima ljudskih prava;
- saradnja s nevladinim sektorom glede pitanja iz nadležnosti Ministarstva.¹²⁷

Gender Centar Republike Srpske

Gender centar – Centar za jednakost i ravnopravnost polova je stručna služba Vlade Republike Srpske.

U skladu s članom 27. Zakona o ravnopravnosti polova u Bosni i Hercegovini, prečišćeni tekst („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, broj 32/10), Gender centar Republike Srpske ima ovlašćenja/prava da prati primjenu Zakona na nivou entiteta i u tu svrhu naročito obavlja sljedeće poslove:

---

¹²⁷ <http://www.mhrr.gov.ba/ministarstvo/default.aspx?id=146&langTag=bs-BA>

- prati usaglašenost zakona i drugih akata, politika, strategija, planova i programa koji se donose na nivou entiteta, s domaćim i međunarodnim standardima za ravnopravnost polova;
- daje mišljenje o usaglašenosti zakona i drugih akata, politika, strategija, planova i programa koje se donose na nivou Republike Srpske s odredbama ovog zakona i drugim domaćim i međunarodnim standardima za ravnopravnost spolova i pokreću inicijative za usaglašavanje;
- prati i analizira stanje ravnopravnosti spolova u Republici Srpskoj;
- priprema i sačinjava redovne i posebne izvještaje o stanju ravnopravnosti spolova u određenim oblastima, priprema i sačinjava informacije, mišljenja i preporuke koje dostavlja Vladi Republike Srpske i drugim nadležnim organima i tijelima;
- prima i obrađuje molbe, žalbe i predstavke lica i grupa lica u kojima se ukazuje na povrede nekog prava iz ovog Zakona u skladu sa Jedinstvenim pravilima iz člana 23. stav 1. tačka 10. ovog Zakona;
- saraduje sa institucionalnim mehanizmima iz člana 21. stav 3. ovog Zakona;
- predstavlja i koordinira aktivnosti, u okviru svoje nadležnosti, na regionalnom nivou;
- saraduje sa nevladinim organizacijama koje se bave zaštitom ljudskih prava i sloboda;
- pruža stručnu i savjetodavnu podršku i pomoć svim institucijama sistema i drugim partnerima.

Prema istom članu Zakona, Gender centar Republike Srpske obavlja i druge poslove u vezi s unapređenjem i promocijom ravnopravnosti polova u entitetima.¹²⁸

Na zvaničnom [sajtu](#) Gender Centra stoji da je zadnji realizirani projekt bio 2014. godine, pod nazivom “Biraj RAVNOPRAVNO! 2014” za veće učešće žena u političkom i javnom životu. Prije toga, 2013. i 2012. godine realizirani su

---

¹²⁸ <http://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/centri/gendercentarrs/AKTI/Pages/default.aspx>

projekti: „Mladi kroz prizmu rodne ravnopravnosti“, "Stvarno ravnopravno!" i „Strategija za borbu protiv nasilja u porodici u Republici Srpskoj do 2013. godine“.

Gender centar Federacije BiH

Prema Uredbi o osnivanju Gender Centra Federacije Bosne i Hercegovine («Službene novine Federacije BiH», broj 53/00 i 64/05) Gender Centar vrši sljedeće poslove:

- prati položaj žena i implementaciju njihovih zagwarantiranih prava u domaćem i međunarodnom zakonodavstvu, ostvaruje koordinaciju s Komisijom za jednake mogućnosti u Parlamentu Federacije Bosne i Hercegovine, te saradnju s odgovarajućom institucijom u Republici Srpskoj;
- učestvuje u pripremama zakona i drugih općih akata, te pri utvrđivanju mjera od ovlašćenih ministarstava radi ostvarenja jednakog utjecaja žena i muškaraca u razvojnom procesu;
- zalaže se i promovira jednaka prava i mogućnosti za muškarce i žene, te organizira stručne debate i slične rasprave na ovu temu;
- sakuplja inicijative vezane za promjenu legislative sa aspekta gendera;
- pruža stručnu pomoć u bilateralnim i multilateralnim odnosima vezanim za gender politiku, ostvaruje saradnju sa domaćim i međunarodnim nevladinim organizacijama te koordinira implementaciju domaćih i međunarodnih programa;
- koordinira u izradi izvještaja ovlašćenih tijela upućenih međunarodnim institucijama o preuzetim konvencijama i drugim dokumentima iz gender oblasti.

Djelokrug Gender Centra utvrđen je i Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH (Službeni glasnik BiH, broj 16/03 i 102/09).

- prati usaglašenost zakona i drugih akata, politika, strategija, planova i programa, koji se donose na nivou Federacije BiH, sa domaćim i međunarodnim standardima za ravnopravnost spolova;
- daje mišljenja o usaglašenosti zakona i drugih akata, politika, strategija, planova i programa, koji se donose na nivou Federacije BiH, sa odredbama Zakona i drugim domaćim i međunarodnim standardima za ravnopravnost spolova i pokreće inicijative za usaglašavanje;
- prati i analizira stanje ravnopravnosti spolova u Federaciji BiH;
- priprema i sačinjava redovne i posebne izvještaje o stanju ravnopravnosti spolova u određenim oblastima, priprema i sakuplja informacije, mišljenja i preporuke koje se dostavljaju Vladi Federacije BiH i drugim nadležnim organima i tijelima;
- prima i obrađuje molbe, žalbe i predstavke lica i grupa lica u kojima se ukazuje na povrede nekog prava iz Zakona, u skladu s jedinstvenim pravilima za primanje i obrađivanje molbi, žalbi i predstavki lica i grupa lica;
- saraduje sa institucionalnim mehanizmima za ravnopravnost spolova na svim nivoima;
- predstavlja i koordinira aktivnosti, u okviru svoje nadležnosti, na regionalnom nivou;
- saraduje s nevladinim organizacijama koje se bave zaštitom ljudskih prava i sloboda;
- pruža stručnu i savjetodavnu pomoć svim institucijama sistema i drugim partnerima;
- obavlja i druge poslove u vezi s unapređenjem i promocijom ravnopravnosti spolova u Federaciji Bosne i Hercegovine.

Ministarstvo porodice, omladine i sporta Republike Srpske

Ministarstvo porodice, omladine i sporta Republike Srpske jedno je od ministarstava Vlade Republike Srpske koje se bavi poslovima u oblasti porodice, omladine i sporta Republike Srpske.

U sklopu ministarstva djeluju tri relevantna resora: resor za porodicu, resor za omladinu i resor za sport. Resor za porodicu vrši upravne i druge stručne poslove koji se odnose na, ali nisu ograničene samo na navedeno:

- razvijanje i podržavanje projekata i programa udruženja usmjerenih na dobrobit djece i porodice;
- predlaganje programa i učešće u edukaciji stručnjaka koji rade sa djecom, mladima i porodicama radi podizanja kvaliteta porodičnog života i demografskog razvoja Republike Srpske;
- promovisanje međugeneracijske saradnje;
- promoviranje i praćenje primjene Konvencija koje se odnose na zaštitu djece;
- aktivnosti na zaštiti od nasilja u porodici;
- međunarodnu saradnju u oblasti podizanja kvaliteta porodičnog života, demografskog razvoja i prava djeteta;
- pružanje stručne pomoći i druge pomoći u radu Savjeta za djecu Republike, stručnu i drugu pomoć u radu Savjeta za demografsku politiku Republike.¹²⁹

Projekti i aktivnosti resora za porodicu u realizaciji:

- Izrada Strategije unapređivanja i razvoja podrške porodicama u Republici Srpskoj 2015–2020. godina
- Implementacija Strategije za suzbijanje nasilja u porodici Republike Srpske 2014–2019. godine
- Osnaživanje subjekata zaštite u primjeni Zakona o zaštiti od nasilja u porodici (FIGAP program)¹³⁰

---

¹²⁹ [http://www.vladars.net/sr-SP-](http://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mpos/oPorodica/Pages/Splash.aspx)

[Cyrl/Vlada/Ministarstva/mpos/oPorodica/Pages/Splash.aspx](http://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mpos/oPorodica/Pages/Splash.aspx)

¹³⁰ <http://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mpos/PPP/Pages/Splash.aspx>

Aneks VII

VII Preporuke proistekle iz analize pravnog okvira Republike Srbije

Do preporuka se došlo detaljnom analizom pravnog okvira Republike Srbije. Ove preporuke su usmerene ka Vladi Republike Srbije, ka više resornih ministarstava, ka Povereniku i Zaštitniku građana kao i ka nezavisnim telima.

Preporuke

KOME	PREPORUKA
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Vladi Republike Srbije ➤ Resornim ministarstvima ➤ Odboru za ljudska i manjinska prava	Organizovati i sprovesti edukaciju svih zaposlenih u državnoj upravi, lokalnoj samoupravi, kao i u nezavisnim institucijama u pogledu neposredne primene međunarodnog prava i korišćenja međunarodnih izvora prava kao sastavnog dela domaćeg pravnog poretka u skladu sa Ustavom Srbije.
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Vladi Republike Srbije ➤ Ministarstvu pravde ➤ Ministarstvu za rad, boračka i socijalna pitanja	Izraditi i predložiti Zakon o sprečavanju digitalnog nasilja, koji bi definisao pojam digitalnog nasilja i predvideo preventivne i reaktivne mehanizme za zaštitu od digitalnog nasilja, naročito imajući u vidu rodno zasnovano digitalno nasilje.

<ul style="list-style-type: none"> ➤ Vladi Republike Srbije ➤ Resornim ministarstvima ➤ Odboru za ljudska i manjinska prava ➤ Povereniku za zaštitu ravnopravnosti ➤ Zaštitniku građana 	<p>Organizovati i sprovesti edukaciju svih zaposlenih u državnoj upravi (uključujući i sva lica koja neposredno rade sa decom i osetljivim društvenim grupama, a koja zaradu primaju iz budžeta Republike Srbije), Narodnoj skupštini i nezavisnim institucijama o rodno zasnovanom digitalnom nasilju, pojmu, značaju i društvenoj opasnosti od ovakvog nasilja.</p>
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Vladi Republike Srbije ➤ Ministarstvu za rad, boračka i socijalna pitanja ➤ Odboru za ljudska i manjinska prava 	<p>Izraditi i predložiti novi Zakon o rodnoj ravnopravnosti, posebno imajući u vidu važeći Zakon o zabrani diskriminacije i uskladiti odredbe ova dva zakona u delu koji se odnosi na zaštitu prava.</p>
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Vladi Republike Srbije ➤ Ministarstvu pravde Republike Srbije ➤ Ministarstvu za rad, boračka i socijalna pitanja 	<p>Predložiti odgovarajuće izmene Krivičnog zakonika i Porodičnog zakona koje bi uskladile pojam člana porodice sa pojmom člana porodice iz Zakona o sprečavanju nasilja u porodici radi uniformne definicije člana porodice, a naročito imajući u vidu opasnost od nasilja u istopolnim partnerskim vezama.</p>
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Vladi Republike Srbije ➤ Ministarstvu pravde 	<p>Izraditi i predložiti odgovarajuće izmene i dopune Zakonika o krivičnom postupku koji bi omogućio veću zaštitu oštećenih u krivičnom postupku, naročito imajući u vidu odsustvo</p>

	definicije žrtve iz krivičnog zakonodavstva, a samim tim i njene pravne zaštite.
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Vladi Republike Srbije ➤ Resornim ministarstvima 	Informisati zaposlene u državnoj upravi o Ciljevima održivog ravoja UN i Agendi 2030.
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ministarstvu za rad, boračka i socijalna pitanja ➤ Ministarstvu pravde 	Uspostaviti sistem besplatne pravne i psihološke podrške žrtvama digitalnog nasilja koji bi bio lako dostupan žrtvama kojima je pomoć neophodna, naročito imajući u vidu potrebu za savetovanjem putem sredstava elektronske komunikacije.
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Narodnoj skupštini Republike Srbije ➤ Odboru za ljudska i manjinska prava 	Organizovati sednicu Odbora za ljudska i manjinska prava posvećenu rodno zasnovanom digitalnom nasilju i na nju pozvati sve relevantne subjekte koji su nadležni za rodnu ravnopravnost, pitanje nasilja, kao i organizacije civilnog društva.
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Vladi Republike Srbije ➤ Ministarstvu za rad, boračka i socijalna pitanja ➤ Ministarstvu prosvete 	Sprovesti medijsku kampanju koja bi imala za cilj podizanje svesti šire javnosti o opasnosti digitalnog nasilja, naročito imajući u vidu žene i decu kao posebno ugroženu kategoriju.

Aneks VIII

VIII Dopuna analize intervjua sa braniteljima i braniteljicama ljudskih prava u Srbiji

Ovaj ankes nadovezuje se na deo istraživanja koji predstavlja slučajeve online nasilja o kojima svedoče intervjuisani branitelji i braniteljke ljudskih prava iz Srbije. U nastavku su predstavljeni dodatni podaci do kojih se došlo tokom dubinskog intervjua.

Prvi set pitanja odnosio se na poznavanje informaciono komunikacionih tehnologija. Pokazalo se da svi ispitanici/e poseduju prosečno znanje i veštine vezane za sferu IKT-a. Kao i većina građana/ki najčešće u poslovne i privatne svrhe koriste Facebook, Gmail, Viber, Youtube, Wordpress i sl. Dvoje intervjuisanih je navelo da su aktivni na blogu i vlogu. 2 od 5 ispitanika/ca koriste aplikacije za komunikaciju koje sadrže enkripciju. Intervjuisani/e su prosečno informisani/e o pojmu digitalna bezbednost, ali nemaju konkretna znanja o zaštiti u ovoj oblasti.

Kroz ostala pitanja obrađivana su lična iskustva digitalnog nasilja i preduzete mere zaštite.

Svi intervjuisani/e doživeli/e su ozbiljne pretnje, što zbog svog identiteta, što zbog javnog iznošenja svojih stavova. Najozbiljnije uvrede i pretnje upućivane su braniteljicama/braniteljima ljudskih prava koji/e su javno istupali i kritikovali aktuelnu političku strukturu, koji se bave tranzicionom pravdom ili LGBT pravima. Uvrede i pretnje su se najčešće dešavale na Facebook platformi. 2 od 5 intervjuisanih aktivista/kinja su imali/e iskustva javnog pozivanja na linč putem društvenih mreža, odnosno kreiranih sadržaja poput Meme-ova na Facebooku. Ovakvim napadima je direktno ugrožena bezbednost ispitanika/ca, kako u sferi digitalnog - tako i u njihovom svakodnevnom životu. Primer - nakon poziva na linč i pretnji upućenih putem društvenih mreža aktivistkinje i aktivisti su pretprele/i više napada na ulici. Intervjuisani navode da govor mržnje, napadi, praćenja i uvrede nisu samo

uticali na njih, već i na njihove prijatelje i porodice, koji su direktno ili indirektno bili izloženi napadima.

Zbog pre svega političkih istupa aktivista i aktivistkinja izražena je njihova sumnja da su sredstva komunikacije koja koriste nadgledana, što je u nekim situacijama prouzrokovalo taktiku prelaska na sigurnije aplikacije. Ipak, osećaj praćenja nije iščezao, ispitani aktivisti/kinje su imali iskustvo straha za ličnu bezbednost. To je dovelo i do slučajeva samoizolacije i regulacije ponašanja, do kojih, kako navode - ne bi došlo da nisu bili/e izloženi/e nasilju. Kao što je već navedeno, digitalno nasilje se u velikoj meri reflektovalo na svakodnevni život ispitanika/ca, što je kao posledicu imalo narušavanja mira i prouzrokovalo više različitih psihosomatskih tegoba.

Beležimo slučajeve preuzimanja identiteta u više navrata od strane nepoznate muške osobe. Zbog prijave za impersonation (lažno kreiranje profila u tuđe ime), jedan profil je bio uklonjen nakon više intervencija naše ispitanice. Ispitanica je impersonation prijavila Youtube-u koji je reagovao i ukinuo lažni nalog. Zbog uvreda na Facebook-u bilo je i obraćanja toj društvenoj mreži od strane drugih ispitanika/ca, ali odgovor je bio negativan – prema Facebook standardima nije prekršeno nijedno pravilo te društvene mreže.

4 od 5 ispitanika/ca su prijavljivali/e digitalno nasilje i procedure su bile pokrenute pred nadležnim institucijama - Policija i Tužilaštvo za viskotehnološki kriminal. Navedene institucije su uspele da ukinu Facebook stranice koje sadrže govor mržnje prema aktivistkinjama i aktivistima, ali nisu otkriveni počinioci, niti je protiv njih pokrenut postupak. Jedan slučaj se po privatnoj tužbi vodi pred osnovnim sudom, u pitanju je govor mržnje u medijima. Neki slučajevi digitalnog nasilja prema aktivistkinjama i aktivistima su zabeleženi i u posebnom Izveštavaju Međunarodnoj zajednici o položaju braniteljki i branitelja ljudskih prava (2016.).

CIP - Каталогизација у публикацији

Народна библиотека Србије, Београд

364.63-055.2:004.738.5(497)(0.034.2)

316.624-055.2:004.738.5(497)(0.034.2)

342.726-055.2(497)(0.034.2)

PREGLED stanja online rodno zasnovanog nasilja u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Crnoj Gori i Srbiji [Elektronskiizvor] / [Aida Salihović ... [et al.]]. - Kruševac:

Alternativni centar za devojke, 2019 (Kruševac : Copy studio 88). - 1 електронски оптички диск (CD-ROM) ; 12 cm

Sistemski zahtevi: Nisu navedeni. - Nasl. sa naslovne strane dokumenta. - Podaci o autorkama preuzeti iz kolofona.

- Tiraž 100. - Napomene i bibliografske reference uz tekst

ISBN 978-86-901024-0-2

1. Салиховић, Аида, 1991- [аутор]

а) Родно засновано насиље -- Интернет -- Балкан б) Жртве насиља -- Жене -- Правна заштита -- Балкан

COBISS.SR-ID 276692236